

WYROK SĄDU PIERWSZEJ INSTANCJI (druga izba)

z dnia 14 grudnia 2006 r.*

W sprawach połączonych od T-259/02 do T-264/02 i T-271/02,

Raiffeisen Zentralbank Österreich AG, z siedzibą w Wiedniu (Austria),
reprezentowany przez adwokata S. Völckera,

strona skarżąca w sprawie T-259/02,

Bank Austria Creditanstalt AG, z siedzibą w Wiedniu, reprezentowany przez
adwokatów C. Zschockego i J. Benincę,

strona skarżąca w sprawie T-260/02,

Anteilsverwaltung BAWAG PSK AG, dawniej Bank für Arbeit und Wirtschaft AG,
z siedzibą w Wiedniu, początkowo reprezentowany przez adwokatów H.J. Niemeyera
i M. von Hindena, a następnie przez H.J. Niemeyera,

strona skarżąca w sprawie T-261/02,

* Język postępowania: niemiecki.

Raiffeisenlandesbank Niederösterreich-Wien AG, z siedzibą w Wiedniu, reprezentowany przez adwokata H. Wollmanna,

strona skarżąca w sprawie T-262/02,

BAWAG PSK Bank für Arbeit und Wirtschaft und Österreichische Postsparkasse AG, dawniej Österreichische Postsparkasse AG, z siedzibą w Wiedniu, początkowo reprezentowany przez adwokatów H.J. Niemeyera i M. von Hindena, a następnie przez H.J. Niemeyera,

strona skarżąca w sprawie T-263/02,

Erste Bank der oesterreichischen Sparkassen AG, z siedzibą w Wiedniu, początkowo reprezentowany przez adwokatów W. Kirchhoffa, F. Montaga, G. Bauera i A. Wegnera, a następnie przez F. Montaga oraz A. Wegnera,

strona skarżąca w sprawie T-264/02,

Österreichische Volksbanken AG, z siedzibą w Wiedniu,

Niederösterreichische Landesbank-Hypothekenbank AG, z siedzibą w St. Pölten (Austria),

reprezentowane przez adwokatów R. Ronigera, A. Ablassera, R. Bierwagena i F. Neumayra,

strona skarżąca w sprawie T-271/02,

przeciwko

Komisji Wspólnot Europejskich, początkowo reprezentowanej przez S. Ratinga, a następnie przez A. Bouqueta, działających w charakterze pełnomocników, wspieranych przez adwokatów D. Waelbroecka oraz U. Zinsmeistera,

strona pozwana,

mającej za przedmiot, tytułem żądania głównego, skargi o stwierdzenie nieważności, w całości lub w części, decyzji Komisji 2004/138/WE z dnia 11 czerwca 2002 r. w sprawie postępowania na podstawie art. 81 traktatu WE (sprawa COMP/36.571/D-1, Banki austriackie — „klub Lombard”) (Dz.U. 2004, L 56, str. 1) oraz, tytułem żądania ewentualnego, obniżenie grzywien nałożonych na skarżące,

SĄD PIERWSZEJ INSTANCJI
WSPÓLNOT EUROPEJSKICH (druga izba),

w składzie: J. Pirrung, prezes, N.J. Forwood i S. Papasavvas, sędziowie,

sekretarz: C. Kristensen, administrator,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 11 października 2005 r.,

wydaje następujący

Wyrok

Okoliczności powstania sporu

I — *Przedmiot sporu*

- 1 W decyzji 2004/138/WE z dnia 11 czerwca 2002 r. w sprawie postępowania na podstawie art. 81 traktatu WE (sprawa COMP/36.571/D-1, Banki austriackie — „klub Lombard”), (Dz.U. 2004, L 56, str. 1), (zwanej dalej „zaskarżoną decyzją” lub „decyzją”), Komisja stwierdziła, że liczne przedsiębiorstwa uczestniczyły w szeregu porozumień i uzgodnionych praktyk w rozumieniu art. 81 ust. 1 WE.
- 2 Chodziło w szczególności o osiem następujących banków, które są adresatami zaskarżonej decyzji:

— Erste Bank der oesterreichischen Sparkassen AG (zwany dalej „Erste”);

- Raiffeisen Zentralbank Österreich AG (zwany dalej „RZB”);

- Bank Austria AG, od 13 sierpnia 2002 r. występujący pod nazwą Bank Austria Creditanstalt AG (zwany dalej „BA-CA”);

- Bank für Arbeit und Wirtschaft AG (zwany dalej „BAWAG”);

- Österreichische Postsparkasse AG (zwany dalej „PSK”);

- Österreichische Volksbanken-AG (zwany dalej „ÖVAG”);

- Niederösterreichische Landesbank-Hypothekenbank AG (zwany dalej „NÖ-Hypo”);

- Raiffeisenlandesbank Niederösterreich-Wien AG (zwany dalej „RLB”).

3 Komisaż zarzuca adresatom zaskarżonej decyzji przede wszystkim utworzenie struktury nazwanej przez nią „siecią Lombard”, co oznacza całość regularnych spotkań (zwanych dalej „okrągłymi stołami”), wyczerpujących z merytorycznego punktu widzenia i odbywających się w określonej formie, w ramach których uzgadniali oni w regularnych odstępach czasu swoje zachowania dotyczące głównych czynników istotnych dla konkurencji na rynku produktów i usług bankowych w Austrii.

- 4 Na podstawie dokonanych w zaskarżonej decyzji ustaleń faktycznych i ocen prawnych Komisja nałożyła grzywny na przedsiębiorstwa, którym zarzucono naruszenie.
- 5 Przedmiotem niniejszych skarg nie jest zakwestionowanie prawdziwości okoliczności faktycznych, o których mowa w zaskarżonej decyzji. Zasadniczo skargi dotyczą jedynie niektórych aspektów oceny prawnej tych okoliczności faktycznych, jak również wysokości grzywien nałożonych na skarżące.

II — Skarżące

- 6 W Austrii dokonuje się rozróżnienia pomiędzy bankami, które mają strukturę jednopoziomową, oraz grupami banków, które mają strukturę wielopoziomową, zwanymi także „zdecentralizowanymi”. Kasy oszczędnościowe oraz banki spółdzielcze mają strukturę dwupoziomową, a rolnicze kasy pożyczkowe (banki Raiffeisen) — strukturę trzypoziomową. W każdej z tych struktur wielopoziomowych (zwanych dalej „sektorem kas oszczędności”, „sektorem Raiffeisen” i „sektorem banków spółdzielczych”, a łącznie — „sektorami zdecentralizowanymi”) instytucją główną, zwana w języku potocznym „spółką wiodącą” (zwana dalej „instytucją główną” lub „spółką wiodącą”) służy wsparciem i świadczy usługi na rzecz pozostałych banków sektora. Erste, RZB i ÖVAG są odpowiednio instytucjami głównymi dla sektora kas oszczędnościowych, sektora Raiffeisen oraz sektora banków spółdzielczych. Złożone stosunki łączące te instytucje z pozostałymi członkami struktury, jak również ich wzajemne prawa i obowiązki reguluje Bundesgesetz über das Bankwesen (Bankwesengesetz — BWG) [BGBl. 1993, str. 3903 (ustawa o systemie bankowym), opublikowana w dniu 30 lipca 1993 r., która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1994 r.].

A — *Erste (sprawa T-264/02)*

- 7 Erste jest spółką akcyjną, która w 1993 r. stała się następcą prawnym kasy oszczędnościowej utworzonej w Wiedniu w 1819 r. pod nazwą „Erste österreichische Spar-Cassa”. W latach osiemdziesiątych, a w szczególności od 1990 r., spółka poszerzyła swoją działalność, wychodząc poza granice swojego pierwotnego rynku. Początkowo skarżąca spółka działała pod nazwą „Die Erste Österreichische Spar-Casse-Bank AG” (zwaną dalej „EÖ”). W maju 1997 r. odkupiła ona 53% akcji GiroCredit Bank der österreichischen Sparkassen AG (zwanego dalej „GiroCredit”), który pełnił rolę spółki wiodącej dla kas oszczędnościowych. Od 1994 r. do nabycia udziałów przez skarżącą (działającą wówczas pod nazwą EÖ), akcje GiroCredit należały w większości do grupy Bank Austria.

- 8 GiroCredit zachował niezależną osobowość prawną i nadal pełnił rolę spółki wiodącej dla kas oszczędnościowych do października 1997 r., kiedy GiroCredit i Erste zostały połączone i kiedy nastąpiła zmiana nazwy z Erste na „Erste Bank der österreichischen Sparkassen AG”. Po połączeniu w październiku 1997 r., Erste przejął rolę spółki wiodącej dla około 70 kas oszczędnościowych istniejących w tym okresie w Austrii. Zaskarżoną decyzją zachowanie GiroCredit zostało przypisane Erste.

B — *RZB (sprawa T-259/02)*

- 9 RZB jest spółką wiodącą sektora Raiffeisen, którego pierwszy poziom obejmuje około 615 niezależnych banków lokalnych wraz z ich oddziałami. Osiem banków regionalnych (Raiffeisen-Landesbanken) stanowi drugi poziom. Lokalne banki Raiffeisen tego samego landu są właścicielami banku regionalnego. RZB, któremu powierzone są centralne zadania w zakresie usług, stanowi trzeci poziom. RZB w 80% należy do banków regionalnych.

C — RLB (*sprawa T-262/02*)

- 10 RLB jest jednym z banków regionalnych w sektorze Raiffeisen. W 1997 r. przejął on Raiffeisenbank Wien AG (zwany dalej „RBW”), którego był głównym akcjonariuszem. Ta ostatnia instytucja brała udział w spotkaniach okrągłych stołów i jej zachowanie jest przypisane RLB.

D — BA-CA (*sprawa T-260/02*)

- 11 BA-CA jest instytucją kredytową powstałą na skutek połączenia, we wrześniu 1998 r., Bank Austria AG (zwanego dalej „BA”) z Creditanstalt AG (zwanego dalej „CA”). Nazwa BA-CA została zmieniona na „Bank Austria Creditanstalt AG” dopiero w dniu 13 sierpnia 2002 r., a więc po wydaniu zaskarżonej decyzji, ale przed wniesieniem skargi. Zachowanie CA w okresie przed połączenia spółek zostało przypisane BA-CA.

E — *Anteilsverwaltung BAWAG PSK AG (sprawa T-261/02) i BAWAG PSK Bank für Arbeit und Wirtschaft und Österreichische Postsparkasse AG (sprawa T-263/02)*

- 12 Anteilsverwaltung BAWAG PSK AG (skarżąca w sprawie T-261/02, zwana dalej „AVB”) jest — po restrukturyzacji grupy spółek, do której należały BAWAG i PSK, mającej miejsce w 2005 r. — nazwą BAWAG, która ze skutkiem od dnia 1 października 2005 r. przeniosła w całości swoją działalność bankową do BAWAG PSK Bank für Arbeit und Wirtschaft und Österreichische Postsparkasse AG (skarżącej w sprawie T-263/02, zwanej dalej „BAWAG PSK”). Do tego dnia BAWAG był instytucją kredytową, a od grudnia 2000 r. głównym akcjonariuszem PSK. Ten ostatni podmiot był instytucją kredytową w formie spółki akcyjnej, która w 1997 r.

została następcą prawnym Österreichische Postsparkasse, osoby prawnej prawa publicznego. PSK posiadał większościowe udziały w Bank der Österreichischen Postsparkasse AG (zwanym dalej „PSK-B”), z którym połączył się w 1998 r. i którego zachowanie jest mu przypisane w zaskarżonej decyzji. Do chwili połączenia w dniu 1 października 2005 r. PSK z BAWAG PSK, BAWAG i PSK były spółkami akcyjnymi i bankami z prawnego punktu widzenia niezależnymi.

F — ÖVAG i NÖ-Hypo (sprawa T-271/02)

13 ÖVAG jest austriacką instytucją kredytową, która jako bank komercyjny świadczy na poziomie regionalnym usługi bankowe na rynku austriackim, głównie dla małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) i klientów indywidualnych. Z punktu widzenia geograficznego jego działalność ogranicza się do Wiednia i jego przedmieść, a w okresie objętym zaskarżoną decyzją bank ten zarządzał 26 filiami w Wiedniu i 2 filiami w Dolnej Austrii. Oprócz swojej funkcji banku komercyjnego ÖVAG spełnia rolę spółki wiodącej dla austriackiej federacji banków spółdzielczych. Banki te posiadają, za pośrednictwem holdingu, większość udziałów w ÖVAG. Ponadto ÖVAG posiada udziały w mniejszych instytucjach świadczących usługi bankowe i finansowe, wśród których znajduje się w szczególności NÖ-Hypo.

14 NÖ-Hypo został założony w 1888 r. jako regionalna instytucja udzielająca kredytów hipotecznych. Do 1992 r. był osobą prawną prawa publicznego zależną od landu Dolnej Austrii. We wrześniu 1992 r. został przekształcony w drodze aportu w spółkę akcyjną. Od 1 stycznia 1997 r. NÖ-Hypo jest częścią grupy ÖVAG. Zarządza on 27 agencjami, w tym 20 w Dolnej Austrii i 7 w Wiedniu. NÖ-Hypo prowadzi swoją działalność głównie w sektorze publicznym. Z geograficznego punktu widzenia działalność NÖ-Hypo ogranicza się do landów Dolnej Austrii i Wiednia.

III — *Postępowanie administracyjne*

- 15 W kwietniu 1997 r., powziąwszy wiadomość o dokumencie, który pozwalał podejrzewać istnienie na austriackim rynku bankowym porozumień lub uzgodnionych praktyk sprzecznych z art. 81 WE, Komisja wszczęła formalne postępowanie wyjaśniające. W dniu 30 czerwca 1997 r., zgodnie z art. 3 rozporządzenia Rady nr 17 z dnia 6 lutego 1962 r., pierwszego rozporządzenia wprowadzającego w życie art. 81 i 82 traktatu (Dz.U. 1962, 13, str. 204), partia polityczna Freiheitliche Partei Österreichs (zwana dalej „FPÖ”) złożyła do Komisji skargę na osiem austriackich instytucji kredytowych podejrzewanych o udział w porozumieniach lub o stosowanie uzgodnionych praktyk ograniczających konkurencję.
- 16 W dniach 23 i 24 czerwca 1998 r. Komisja przeprowadziła w kilku bankach, wśród których była większość banków będących adresatami zaskarżonej decyzji, niezapowiedziane kontrole. W dniu 21 września 1998 r. Komisja, zgodnie z art. 11 ust. 2 rozporządzenia nr 17, skierowała żądanie udzielenia informacji do wielu instytucji kredytowych podejrzewanych o udział w tych porozumieniach lub uzgodnionych praktykach.
- 17 Niezwłocznie po otrzymaniu żądania udzielenia informacji główne banki będące jego adresatami zaproponowały Komisji swoją „współpracę” przy badaniu sprawy, posuniętą do tego stopnia, że zaproponowały przedstawienie faktów „całkowicie z dobrej woli” (w miejsce udzielenia odpowiedzi na żądanie udzielenia informacji) i zrezygnowały z przesłuchania, w zamian za co Dyrekcja Generalna ds. Konkurencji Komisji miała uchylić żądanie udzielenia informacji i nałożyć jedynie „umiarkowaną” grzywnę administracyjną. Wyrażając zadowolenie z natychmiastowej chęci współpracy wyrażonej przez banki, Komisja odrzuciła jakąkolwiek możliwość zawarcia porozumienia w tym zakresie.

- 18 Wszyscy adresaci odpowiedzi więc na żądanie udzielenia informacji. Przy tej okazji niektórzy z nich jednak stwierdzili, że w odniesieniu do większości postawionych pytań nie są w żaden sposób zobowiązani do udzielania odpowiedzi, ale że mogą udzielić takiej odpowiedzi oraz przekazać związane z nią dokumenty w sposób dobrowolny, w ramach wspomnianej współpracy. Komisja nie zgodziła się z tym prawnym punktem widzenia.
- 19 W niedługim czasie główne zainteresowane banki, wśród których były skarżące, z wyjątkiem RLB, przedstawiły Komisji liczący 132 stron dokument zatytułowany „Wspólne oświadczenie dotyczące okoliczności faktycznych”, w którym przedstawiły szczegółowo chronologiczny kontekst ich kartelu, następnie krótko streściły i oceniły treść odbytych spotkań okrągłych stołów, która wynikała z zajętych dokumentów, jak również z dokumentów, których od nich zażądano. Równocześnie dostarczyły szesnaście segregatorów zawierających dokumenty dotyczące każdego z odbytych spotkań okrągłego stołu wraz ze szczegółowym ich spisem. Aby móc ocenić ewentualną wartość przekazanych dokumentów wraz ze wspólnym oświadczeniem dotyczącym okoliczności faktycznych, Komisja zwróciła się do banków o wskazanie, czy były wśród nich dokumenty dotychczas jej nieznanne, i w takim przypadku — o ich wskazanie. Wspomniane podmioty nie uznały za możliwe ani za konieczne udzielenia odpowiedzi na ten wniosek.
- 20 W dniu 13 września 1999 r. Komisja przekazała ośmiu bankom pismo w sprawie przedstawienia zarzutów wydane w dniu 11 września 1999 r. Po zapoznaniu się przez banki z aktami sprawy i po przedstawieniu przez nie uwag pisemnych odbyło się w dniach 18 i 19 stycznia 2000 r. przesłuchanie. W dniu 22 listopada 2000 r. Komisja wysłała do banków dodatkowe pismo w sprawie przedstawienia zarzutów. Zainteresowane przedsiębiorstwa miały ponownie możliwość zapoznania się z aktami sprawy i przedstawiły Komisji kolejne uwagi pisemne; drugie przesłuchanie miało miejsce w dniu 27 lutego 2001 r.
- 21 W dniu 11 czerwca 2002 r. Komisja wydała zaskarżoną decyzję.

IV — *Zaskarżona decyzja*

A — *Informacje ogólne*

²² W art. 1 zaskarżonej decyzji Komisja podnosi, że osiem banków, do których skierowana jest ta decyzja, naruszyło art. 81 ust. 1 WE, uczestnicząc w porozumieniach i w uzgodnionych praktykach dotyczących cen, prowizji bankowych oraz innych czynników konkurencyjnych, które miały na celu, od dnia 1 stycznia 1995 r. do dnia 24 czerwca 1998 r., ograniczenie konkurencji na rynku produktów i usług bankowych w Austrii.

²³ Artykuł 2 zaskarżonej decyzji zobowiązuje przedsiębiorstwa wymienione w art. 1 do natychmiastowego zaprzestania spornego naruszenia, jeżeli jeszcze tego nie uczyniły, oraz do powstrzymania się w przyszłości od jakichkolwiek działań czy praktyk, których cel lub skutek byłby podobny do celu lub skutku tego naruszenia.

²⁴ Artykuł 3 zaskarżonej decyzji nałożył na adresatów decyzji następujące grzywny:

— Erste: 37,69 mln EUR;

— RZB: 30,38 mln EUR;

— BA-CA: 30,38 mln EUR;

— BAWAG: 7,59 mln EUR;

— PSK: 7,59 mln EUR;

— ÖVAG: 7,59 mln EUR;

— NÖ-Hypo: 1,52 mln EUR;

— RLB: 1,52 mln EUR.

B — Ustalenia dotyczące kontekstu kartelu, różnych spotkań okrągłych stołów, ich związków oraz roli spółek wiodących

²⁵ W zaskarżonej decyzji stwierdza się, że w Austrii porozumienia pomiędzy bankami, w szczególności dotyczące stóp procentowych oraz prowizji, należały do utrwalonej tradycji, opartej częściowo, aż do lat osiemdziesiątych, na podstawie prawnej, która została jednak uchylona najpóźniej ze skutkiem od dnia 1 stycznia 1994 r., kiedy Republika Austrii przystąpiła do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) i kiedy weszła w życie BWG.

²⁶ Instytucje kredytowe w ramach utworzonej sieci nadal zawierały porozumienia, w szczególności w zakresie stóp procentowych kredytów i lokat.

- 27 Zaskarżona decyzja wskazuje w tytule 5, że zawarte porozumienia były bardzo szczegółowe w swojej treści, w znacznej części zinstytucjonalizowane oraz ściśle ze sobą powiązane i obejmowały całe terytorium austriackie. Każdy produkt bankowy był przedmiotem szczególnego okrągłego stołu, w którym brały udział właściwe osoby odpowiedzialne z drugiego lub trzeciego szczebla hierarchii zainteresowanych banków. W praktyce tego teoretycznego podziału nie zawsze ściśle przestrzegano, bowiem zdarzało się, że zbieżne kwestie podlegające różnym okrągłym stołom były załatwiane w ramach jednego z nich. Ponadto wszystkie te okrągłe stoły stanowiły integralną część organizacyjnej całości.
- 28 Tworząc najwyższą instancję (zwaną „klubem Lombard”), przedstawiciele dyrekcji głównych banków austriackich spotykali się regularnie raz w miesiącu, z wyjątkiem sierpnia. Oprócz tematów o charakterze ogólnym, neutralnych z punktu widzenia konkurencji, w instancji tej rozmawiano o zmianach stóp procentowych, działaniach w zakresie reklamy itd. W niektórych z tych spotkań uczestniczyli przedstawiciele banku narodowego Austrii (zwanego dalej „OeNB”).
- 29 Na poziomie bezpośrednio niższym odbywały się spotkania okrągłych stołów technicznych, zajmujących się poszczególnymi produktami. W tym zakresie najważniejsze były okrągłe stoły dotyczące operacji aktywnych, to znaczy związanych z kredytami, oraz okrągłe stoły zajmujące się operacjami pasywnymi, to znaczy oszczędnościami; jak wskazuje ich nazwa, miały one na celu ustalanie warunków (to znaczy stóp procentowych) kredytów i lokat i odbywały się one oddzielnie albo wspólnie. Pomiędzy „klubem Lombard” a tymi okrągłymi stołami trwała szczególnie intensywne wymiana informacji.
- 30 Liczne i zróżnicowane regionalne okrągłe stoły zbierały się regularnie we wszystkich landach austriackich. W niektórych landach hierarchiczna struktura „klubu Lombard” i technicznych okrągłych stołów była wręcz odtwarzana.

- 31 W czasie spotkań federalnych okrągłych stołów dotyczących operacji aktywnych lub pasywnych przedstawiciele przedsiębiorstw wiedeńskich spotykali się ze swoimi odpowiednikami regionalnymi głównie w celu rozciągnięcia ich decyzji na całe terytorium austriackie.
- 32 Ponadto istniały wyspecjalizowane okrągłe stoły poświęcone transakcjom z przedsiębiorstwami, transakcjom z klientami indywidualnymi w segmencie „wolnych zawodów”, kredytom hipotecznym i kredytom budowlanym (odpowiednio zwane „Minilombardem”, „okrągłym stołem osób odpowiedzialnych za duże konta”, „okrągłym stołem »wolnych zawodów«”, „łożą kredytu hipotecznego” oraz „okrągłym stołem banków udzielających kredytów budowlanych dotyczącym operacji pasywnych”).
- 33 Ponadto liczne inne okrągłe stoły odbywały regularne spotkania na tematy związane z konkurencją: okrągły stół dyrektorów finansowych (Treasurerrunde) zajmował się kredytami przyznawanymi państwu oraz kwestiami związanymi ze stopami procentowymi, okrągłe stoły dotyczące płatności (w szczególności okrągły stół właśnie o takiej nazwie, okrągły stół „Zagranica” oraz komitet organizacyjny austriackich federacji instytucji kredytowych — Organisationskomitee der Österreichischen Kreditinstitutsverbände), prowizji i kosztów związanych z tymi operacjami, klub „Eksport” (Exportklub) zajmujący się finansowaniem eksportu oraz okrągły stół papierów wartościowych (Bankenrunde Wertpapiere), kosztów minimalnych, prowizji i stóp procentowych mających zastosowanie do tych produktów.
- 34 Wśród tych wyspecjalizowanych okrągłych stołów wyróżniał się stół kontrolerów zarządzania (Controllerrunde), który skupiał przedstawicieli właściwych działów z głównych banków austriackich. W jego ramach ustalano jednolite podstawy obliczeń i opracowywano wspólne propozycje mające na celu poprawę zysków. Droga tą banki wzmacniały przejrzystość międzybankową w zakresie obliczeń i kosztów.

- 35 Pomiędzy spotkaniami okrągłych stołów, których głównym przedmiotem były warunki odnoszące się do kredytów i lokat, jak również prowizje, miała miejsce regularna wymiana informacji. Zdarzało się często, że konsultacje rozpoczęte w ramach danego okrągłego stołu były odraczane do momentu znalezienia rozwiązania w ramach innego. W końcu dominacja „klubu Lombard” skutkowała tym, że w przypadku sporu od „klubu Lombard” oczekiwano arbitrażu.
- 36 W celu wdrożenia na całym obszarze austriackim porozumień zawartych przez wiedeńskie okrągłe stoły (lub w celu dostosowania się do tych porozumień), do okrągłych stołów w poszczególnych landach regularnie przekazywane były informacje lub, odwrotnie, informacje okrągłych stołów w poszczególnych landach przekazywane były do centralnych okrągłych stołów działających w stolicy. Od czasu do czasu regionalne instancje wysyłały swoich przedstawicieli na spotkania federalnych okrągłych stołów w sprawie operacji aktywnych lub pasywnych.
- 37 W zaskarżonej decyzji Komisja stwierdza, że w okresie objętym dochodzeniem (tj. od dnia 1 stycznia 1994 r. do końca czerwca 1998 r.), nie uwzględniając licznych spotkań w ramach regionalnych okrągłych stołów, tylko w Wiedniu odbyło się ponad 300 spotkań. W porównaniu z ilością dni roboczych liczba ta oznacza, że w samej stolicy spotkanie odbywało się mniej więcej co cztery dni. Komisja podnosi, że nawet poza tą zinstytucjonalizowaną siecią przedstawiciele zainteresowanych przedsiębiorstw pozostawali w ścisłym kontakcie — czasami na najwyższym szczeblu — w kwestiach stóp procentowych i wysokości prowizji.
- 38 Komisja podkreśla szczególną rolę, jaką w „sieci Lombard” odegrały spółki wiodące w zakresie koordynacji i reprezentowania swoich odpowiednich grup, a mianowicie jeśli chodzi o Erste (uprzednio GiroCredit) — sektor kas oszczędnościowych, jeśli chodzi o RZB — sektor Raiffeisen, a jeśli chodzi o ÖVAG — sektor banków spółdzielczych. Zdaniem Komisji rola ta służyła bezpośrednio prawidłowemu funkcjonowaniu „sieci Lombard”. Z jednej strony spółki wiodące organizowały wzajemną wymianę informacji pomiędzy Wiedniem i landami w ramach tych

samych grup; z drugiej strony broniły one interesów swojej grupy w stosunku do innych grup należących do kartelu. Zdaniem Komisji tym sposobem były postrzegane przez innych uczestników jako przedstawiciele tych grup. Wobec powyższego zawarte porozumienia były porozumieniami nie tylko pomiędzy bankami, lecz również pomiędzy tymi grupami.

- 39 W tytułach 6–12 zaskarżonej decyzji Komisja następnie szczegółowo przedstawia sposób, w jaki ta zinstytucjonalizowana i ściśle powiązana całość okrągłych stołów, zróżnicowanych co do formy i rozległych pod względem merytorycznym, pozwalała przedsiębiorstwom wchodzącym w jej skład na regularne porozumiewanie się w kwestii ich zachowania na rynku, w szczególności w zakresie stóp procentowych oraz prowizji bankowych.

C — *Analiza argumentów banków i ocena prawna*

- 40 Po stwierdzeniu, że zainteresowane banki nie podważały okoliczności faktycznych ustalonych przez Komisję i dotyczących przebiegu oraz treści spotkań okrągłych stołów, Komisja w tytule 13 zaskarżonej decyzji odrzuca, po pierwsze, argumenty przedstawione przez banki w odniesieniu do szczególnych uwarunkowań historycznych, ekonomicznych, społecznych oraz uwarunkowań związanych z poszczególnymi spółkami kartelu, a po drugie, ich tezę, popartą analizą ekonomiczną sporządzoną przez profesora von Weizsäckera, według której porozumienia nie miały wpływu na austriacki rynek bankowy.
- 41 Tytuł 14 zaskarżonej decyzji poświęcony jest ocenie prawnej kartelu. Komisja odrzuca w pierwszej kolejności tezę przedstawioną przez banki, zgodnie z którą szczególnie kontekst ekonomiczny, w jakim działa sektor bankowy, nie pozwala na nieograniczone zastosowanie prawa konkurencji w tym sektorze.

- 42 W związku z tym że banki podważyły uprawnienia Komisji do ścigania naruszenia art. 53 porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym (EOG) (zwanego dalej „porozumieniem o EOG”), popełnionego w 1994 r., Komisja, twierdząc, że ten punkt widzenia był sprzeczny ze skutecznością porozumienia o EOG, odstąpiła od stwierdzenia naruszenia art. 53 porozumienia o EOG za ten rok.
- 43 Komisja uznała ustalone okoliczności faktyczne za złożone i długotrwałe naruszenie, obejmujące zarówno porozumienia, jak i uzgodnione praktyki. Podkreśla ona, że zainteresowane przedsiębiorstwa miały na celu ograniczenie konkurencji i stwierdza ponadto, że uzgodnione praktyki miały rzeczywisty wpływ na austriacki rynek bankowy, chociaż podjęte zobowiązania nie zawsze były przestrzegane przez banki.
- 44 W ramach tego tytułu motywy 438–469 zaskarżonej decyzji dotyczą przedstawienia wpływu stwierdzonych praktyk na wymianę handlową pomiędzy państwami członkowskimi.
- 45 Uwzględniając fakt, że zaskarżona decyzja jest adresowana jedynie do części z ogromnej liczby banków biorących udział w tych praktykach, Komisja podkreśla, że banki będące adresatami zaskarżonej decyzji zostały wybrane na podstawie częstotliwości ich udziału w spotkaniach głównych okrągłych stołów i dodaje, że z wyjątkiem NÖ-Hypo i RLB, z powodu swojej wielkości odgrywają one ważną rolę na austriackim rynku bankowym.
- 46 W końcu jeżeli chodzi o czas trwania naruszenia, zaskarżona decyzja wskazuje, że sporne praktyki od dnia 1 stycznia 1995 r. wchodzą w zakres zastosowania art. 81 ust. 1 WE, a Komisja uznała, że po kontroli z czerwca 1998 r. nie odbyło się żadne spotkanie okrągłego stołu i tym samym zaprzestano dokonywania naruszenia.

D — *Nakaz zaniechania naruszenia i obliczanie grzywien*

- 47 Tytuł 16 zaskarżonej decyzji dotyczy „środków zaradczych” przyjętych przez Komisję.
- 48 Z jednej strony, zgodnie z art. 3 rozporządzenia nr 17, Komisja zobowiązuje zainteresowane przedsiębiorstwa do zaniechania naruszenia.
- 49 Z drugiej strony, jeżeli chodzi o nałożone grzywny, Komisja podnosi przede wszystkim, że naruszenie nastąpiło w sposób umyślny.
- 50 Kwota grzywien nałożonych na adresatów zaskarżonej decyzji (zob. pkt 24 powyżej) została obliczona przy uwzględnieniu metody przedstawionej w wytycznych w sprawie metody ustalania grzywien nakładanych na mocy art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 oraz art. 65 ust. 5 traktatu EWWiS (Dz.U. 1998, C 9, str. 3, zwanych dalej „wytycznymi”) oraz komunikatu dotyczącego nienakładania grzywien lub obniżenia ich kwoty w sprawach dotyczących karteli (Dz.U. 1996, C 207, str. 4, zwanego dalej „komunikatem w sprawie współpracy”).
- 51 W tym względzie Komisja uznała spotkania banków za „bardzo poważne naruszenie” art. 81 WE, a względnie ograniczona wielkość właściwego rynku geograficznego nie mogła wpłynąć na zmianę tej oceny. Następnie podzieliła ona uczestników porozumień na pięć kategorii, w zależności od posiadanych przez nie udziałów w rynku. Czyniąc to, przypisała spółkom wiodącym udziały w rynku należące do banków sektora, na czele których te spółki się znajdują. Na przykład, udziały w rynku wszystkich banków Raiffeisen zostały przydzielone RZB, który w ten sposób został zaliczony do pierwszej z pięciu kategorii, dla których kwota wyjściowa grzywny ustalona została na 25 mln EUR.

- 52 Dla określenia czasu trwania naruszenia Komisja przyjęła okres od 1 stycznia 1995 r. do końca czerwca 1998 r. Uwzględniając czas trwania naruszenia, Komisja zwiększyła kwotę wyjściową grzywny o 35%.
- 53 Dla żadnego z banków Komisja nie przyjęła okoliczności łagodzących; oceniła ona w szczególności, że podział ról w trakcie spotkań organizowanych pomiędzy bankami nie jest w tym względzie istotnym czynnikiem.
- 54 W końcu Komisja przyznaje adresatom zaskarżonej decyzji na podstawie komunikatu w sprawie współpracy obniżenie grzywny o 10% za „niekwestionowanie” elementów stanu faktycznego.

Postępowanie i żądania stron

- 55 Osobnymi pismami złożonymi w sekretariacie Sądu w dniu 30 sierpnia i 2 września 2002 r. przedsiębiorstwa będące adresatami zaskarżonej decyzji wniosły niniejsze skargi.
- 56 Po wysłuchaniu stron na okoliczność połączenia spraw, prezes drugiej izby Sądu postanowieniem z dnia 12 września 2005 r. połączył siedem spraw do celów procedury ustnej i wydania wyroku, zgodnie z art. 50 regulaminu Sądu.

57 Na podstawie sprawozdania sędziego sprawozdawcy Sąd (druga izba) zdecydował o otwarciu procedury ustnej i w ramach środków organizacji postępowania przewidzianych w art. 64 regulaminu Sądu wezwał strony do przedstawienia pewnych dokumentów i udzielenia odpowiedzi na piśmie na niektóre pytania. Strony spełniły te żądania w wyznaczonym terminie.

58 Komisja wniosła o zachowanie poufności niektórych danych znajdujących się w przedstawionych przez nią dokumentach, w stosunku do skarżących innych niż BA-CA, uzasadniając, że chodzi o zachowanie tajemnicy handlowej tego banku, i dostarczyła wersje jawne tych dokumentów. W związku z tym że dane poufne nie były istotne z punktu widzenia badania zarzutów BA-CA, ale związane były w zarzutami podniesionymi przez inne skarżące, Sąd postanowił dołączyć do akt sprawy wyłącznie jawne wersje określonych dokumentów, gdyż dane poufne nie mogły zostać uwzględnione zgodnie z art. 67 § 3 regulaminu.

59 Na rozprawie w dniu 11 października 2005 r. wysłuchane zostały wystąpienia stron i ich odpowiedzi na pytania Sądu. W odpowiedzi na pytanie Sądu Erste przedstawił dokumenty dotyczące udziału, jaki posiada w rynku. Ponieważ pozostałe strony ustosunkowały się do tych dokumentów na piśmie, procedurę ustną zamknięto w dniu 7 listopada 2005 r.

60 RZB (skarżąca w sprawie T-259/02) wnosi do Sądu o:

— stwierdzenie nieważności zaskarżonej decyzji w zakresie jej dotyczącym;

— tytułem żądania ewentualnego — obniżenie nałożonej na nią grzywny;

— obciążenie Komisji kosztami postępowania.

61 BA-CA (skarżąca w sprawie T-260/02) wnosi do Sądu o:

— stwierdzenie nieważności zaskarżonej decyzji w zakresie jej dotyczącym;

— tytułem żądania ewentualnego — obniżenie nałożonej na nią grzywny;

— obciążenie Komisji kosztami postępowania.

62 AVB (skarżąca w sprawie T-261/02, uprzednio BAWAG) wnosi do Sądu o:

— stwierdzenie nieważności art. 1–3 zaskarżonej decyzji w zakresie dotyczącym BAWAG;

— tytułem żądania ewentualnego — obniżenie grzywny nałożonej na BAWAG do słusznej wysokości;

— obciążenie Komisji kosztami postępowania.

63 RLB (skarżąca w sprawie T-262/02) wnosi do Sądu o:

- stwierdzenie nieważności zaskarżonej decyzji;
- tytułem żądania ewentualnego — stwierdzenie nieważności art. 3 i 4 zaskarżonej decyzji w zakresie jej dotyczącym;
- obciążenie Komisji kosztami postępowania.

64 BAWAG PSK (skarżąca w sprawie T-263/02, uprzednio PSK) wnosi do Sądu o:

- stwierdzenie nieważności art. 1–3 zaskarżonej decyzji w zakresie dotyczącym PSK;
- tytułem żądania ewentualnego — obniżenie do właściwej wysokości grzywny nałożonej na PSK;
- obciążenie Komisji kosztami postępowania.

65 Erste (skarżąca w sprawie T-264/02) wnosi do Sądu o:

- stwierdzenie nieważności zaskarżonej decyzji w zakresie jej dotyczącym;

- tytułem żądania ewentualnego, uchylenie nałożonej grzywny;

- ewentualnie, w dalszej kolejności — obniżenie grzywny do właściwej wysokości;

- obciążenie Komisji kosztami postępowania.

66 ÖVAG i NÖ-Hypo (skarżące w sprawie T-271/02) wnoszą do Sądu o:

- stwierdzenie nieważności art. 1 zaskarżonej decyzji w zakresie ich dotyczącym;

- stwierdzenie nieważności art. 2 zdanie pierwsze zaskarżonej decyzji w zakresie ich dotyczącym;

- stwierdzenie nieważności art. 3 zaskarżonej decyzji w zakresie ich dotyczącym lub, tytułem żądania ewentualnego — obniżenie grzywny nałożonej na nich na mocy tego artykułu;

- tytułem żądania ewentualnego względem pierwszego żądania głównego — uchylenie decyzji o dopuszczeniu FPÖ jako strony skarżącej i przekazanie jej pisma w sprawie przedstawienia zarzutów;

— obciążenie Komisji kosztami postępowania.

67 W sprawie T-259/02 Komisja wnosi do Sądu o:

— oddalenie skargi,

— zwiększenie kwoty grzywny nałożonej na RZB do kwoty 33,75 mln EUR;

— obciążenie skarżącej kosztami postępowania.

68 W sprawach od T-260/02 do T-264/02 i T-271/02 Komisja wnosi do Sądu o:

— oddalenie skargi,

— obciążenie skarżących kosztami postępowania.

W przedmiocie wpływu restrukturyzacji dotyczącej BAWAG (sprawa T-261/02) i PSK (sprawa T-263/02)

- 69 Pismem z dnia 16 stycznia 2006 r. przedstawiciel BAWAG i PSK poinformował Sąd, że w ramach restrukturyzacji grupy przedsiębiorstw, której częścią były te dwie instytucje kredytowe, BAWAG PSK był odtąd następcą prawnym skarżących w sprawach T-261/02 i T-263/02.
- 70 Z dokumentów załączonych do tego pisma wynika z jednej strony, że BAWAG przeniósł swoją działalność bankową do BAWAG PSK i zmienił swoją nazwę na AVB, a z drugiej strony, że PSK połączył się z BAWAG PSK. W piśmie z dnia 16 stycznia 2006 r. przedstawiciel BAWAG i PSK potwierdził, że BAWAG PSK był jedynym następcą prawnym BAWAG jeżeli chodzi o działalność bankową ostatniej z wymienionych instytucji.
- 71 Sądy wspólnotowe mogą oczywiście uwzględnić zmianę nazwy strony postępowania. Ponadto skarga o stwierdzenie nieważności wniesiona przez adresata aktu może być kontynuowana przez podmiot, który wstąpił w jego ogół praw i obowiązków, w szczególności w przypadku śmierci osoby fizycznej lub rozwiązania osoby prawnej, kiedy ogół jej praw i obowiązków zostaje przeniesiony na nowego uprawnionego (zob. podobnie wyroki Trybunału z dnia 20 października 1983 r. w sprawie 92/82 Gutmann przeciwko Komisji, Rec. str. 3127, pkt 2, i z dnia 23 kwietnia 1986 r. w sprawie 294/83 Les Verts przeciwko Parlamentowi, Rec. str. 1339, pkt 13–18). Należy przypomnieć, że w takiej sytuacji podmiot przejmujący całość praw i obowiązków swojego poprzednika zastępuje go z mocy prawa jako adresat zaskarżonego aktu.
- 72 Sąd wspólnotowy nie posiada natomiast, ani w ramach skargi o stwierdzenie nieważności na podstawie art. 230 WE, ani nawet w ramach wykonywania nieograniczonego prawa orzekania na podstawie art. 229 WE, kompetencji do zmiany decyzji instytucji wspólnotowej przez zastąpienie jej adresata inną osobą

fizyczną lub prawną, dopóki ten adresat jeszcze istnieje. Taką właściwość posiada jedynie instytucja, która daną decyzję wydała. Jeżeli więc instytucja wydała już decyzję i w ten sposób dokonała identyfikacji osoby, do której ją należy skierować, nie jest sprawą Sądu zastępowanie tej osoby inną (zob. podobnie wyrok Sądu z dnia 8 lipca 2004 r. w sprawach połączonych T-67/00, T-68/00, T-71/00 i T-78/00 JFE Engineering i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. II-2501, pkt 47).

73 Następnie należy uwzględnić, że skarga wniesiona przez osobę będącą adresatem aktu w celu dochodzenia swoich praw w drodze żądania stwierdzenia nieważności na podstawie art. 230 WE lub żądania zmiany na podstawie art. 229 WE nie może być przeniesiona na osobę trzecią, która nie jest adresatem aktu. Jeżeli bowiem należałoby dopuścić takie przeniesienie, powstałaby rozbieżność między właściwością, na podstawie której wniesiono skargę, a właściwością, na podstawie której miałyby być kontynuowana. Ponadto powstałaby przez to rozbieżność pomiędzy tożsamością adresata aktu a tożsamością osoby występującej w postępowaniu sądowym w charakterze adresata (ww. w pkt 72 wyrok w sprawie JFE Engineering i in. przeciwko Komisji, pkt 48).

74 Należy więc uwzględnić zmianę nazwy BAWAG na AVB, jak również fakt, że w następstwie wyżej wspomnianego połączenia spółek BAWAG PSK stał się następcą prawnym PSK. Natomiast nie można zastąpić AVB przez BAWAG PSK w sprawie T-261/02, niezależnie od tego, jakie skutki w prawie austriackim pociąga za sobą ta restrukturyzacja. Tym samym BAWAG (występujący odtąd pod nazwą AVB) pozostaje skarżącą w sprawie T-261/02, natomiast BAWAG PSK stał się z mocy prawa skarżącą w sprawie T-263/02.

75 Uwzględniając, że adresatami zaskarżonej decyzji były BAWAG oraz PSK i że przedstawiły one Sądowi swoje argumenty pisemne i ustne pod ich starymi nazwami, nazwy te będą używane w celu określenia skarżących w dalszej części niniejszego wyroku.

Co do prawa

I — *W przedmiocie wniosków o stwierdzenie nieważności zaskarżonej decyzji w całości*

A — *W przedmiocie zarzutów opartych na naruszeniu zasad postępowania*

1. W przedmiocie raportu końcowego sporządzonego przez funkcjonariusza ds. przesłuchań (sprawy T-260/02, T-261/02 i T-263/02)

a) Argumenty skarżących

⁷⁶ BA-CA, BAWAG i PSK podnoszą, że egzemplarz raportu końcowego funkcjonariusza ds. przesłuchań, przekazany skarżącym zgodnie z art. 16 ust. 3 decyzji Komisji 2001/462/WE, EWWiS z dnia 23 maja 2001 r. w sprawie zakresu uprawnień funkcjonariuszy ds. przesłuchań w niektórych postępowaniach z zakresu konkurencji (Dz.U. L 162, str. 21) (zwana dalej „decyzją w sprawie zakresu uprawnień”) nie jest podpisany. Stoją one na stanowisku, że jest to naruszenie jednego z istotnych wymogów proceduralnych i uzasadnia stwierdzenie nieważności zaskarżonej decyzji.

⁷⁷ BAWAG i PSK (sprawy T-261/02 i T-263/02) twierdzą, że niepewność, czy egzemplarz raportu końcowego, który został im przekazany, jest rzeczywiście wersją końcową, wpłynęła na ich możliwość odpowiedniego przygotowania obrony w odpowiedzi na zaskarżoną decyzję.

⁷⁸ BA-CA (sprawa T-260/02) podnosi, że wydanie przez Komisję zaskarżonej decyzji odbyło się z naruszeniem prawa, ponieważ raport końcowy funkcjonariusza

ds. przesłuchań nie został uwierzytelniony. Ponadto wzmianka „projekt” znajdująca się na odpisach przekazanych komitetowi doradczemu oraz kolegium mogła mieć wpływ na ocenę raportu przez te organy i tym samym na wynik postępowania administracyjnego. Skarżąca ta podejrzewa również, że raport końcowy został przekazany kolegium Komisji wyłącznie w języku niemieckim, co stanowi naruszenie art. 6 akapit czwarty regulaminu wewnętrznego Komisji z dnia 29 listopada 2000 r. (Dz.U. L 308, str. 26, zwanego dalej „regulaminem wewnętrznym”). Wnosi ona do Sądu o zarządzenie środka organizacji postępowania umożliwiającego jej pełny dostęp do akt Komisji.

b) Ocena Sądu

79 Artykuł 15 akapit pierwszy 1 decyzji w sprawie zakresu uprawnień stanowi:

„Funkcjonariusz ds. przesłuchań przygotowuje, na bazie projektu decyzji przekazywanej do komitetu doradczego w danej sprawie, na piśmie raport końcowy w sprawie wykonania prawa do [...] [przedstawienia stanowiska] wymienionego w art. 13 ust. 1. Raport ten uwzględnia także, czy projekt decyzji zajmie się tylko zastrzeżeniami, w których kontekście strony dostały możliwość przedstawienia swoich opinii i, gdzie stosowne, obiektywnością każdego postępowania w rozumieniu art. 14”.

80 Na podstawie art. 16 decyzji w sprawie zakresu uprawnień:

„1. Raport końcowy funkcjonariusza ds. przesłuchań dołącza się do projektu decyzji dostarczonej Komisji, co ma na celu zapewnienie, że podejmując decyzję w konkretnej sprawie, Komisja będzie miała pełną znajomość istotnych informacji dotyczących przebiegu procedury i przestrzegania prawa do [...] [przedstawienia stanowiska].

2. Raport końcowy może zostać zmieniony przez funkcjonariusza ds. przesłuchań stosownie do wszelkich poprawek do projektu decyzji do czasu podjęcia decyzji przez Komisję.

3. Komisja przekazuje raport końcowy funkcjonariusza ds. przesłuchań adresatowi wraz z decyzją. Komisja publikuje raport końcowy w *Dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich* wraz z decyzją, uwzględniając słuszny interes przedsiębiorstw do ochrony ich tajemnic handlowych”.

⁸¹ Jeżeli chodzi, po pierwsze, o zarzut, że raport końcowy nie był podpisany, należy podnieść, że Komisja przedstawiła jako załączniki do odpowiedzi na skargę trzy kopie tego raportu (w języku niemieckim), a mianowicie:

— kopię przekazaną adresatom zaskarżonej decyzji;

— kopię przekazaną do komitetu doradczego;

— kopię przekazaną do kolegium Komisji,

których treść jest identyczna, podczas gdy tylko druga jest opatrzona podpisem. Ponadto dwie ostatnie kopie opatrzone są wzmiankami „Entwurf” (projekt) oraz „Intern” (do użytku wewnętrznego).

82 Z tych dokumentów wynika, że funkcjonariusz ds. przesłuchań podpisał co najmniej jeden egzemplarz raportu końcowego, co potwierdza, że był to tekst końcowy i że chodziło o egzemplarz, który zgodnie z zamiarem funkcjonariusza ds. przesłuchań miał być przekazany właściwym organom. W takich okolicznościach fakt, że pozostałe egzemplarze tego raportu, identyczne co do treści z podpisaną wersją raportu (z wyjątkiem usunięcia w niektórych przypadkach wzmianki „projekt”), zostały przekazane ich adresatom bez podpisu funkcjonariusza, nie może być uznany za naruszenie istotnych wymogów proceduralnych, które mogłyby uzasadniać stwierdzenie nieważności zaskarżonej decyzji.

83 Zarzut BAWAG i PSK, według którego brak podpisu na kopii raportu końcowego, który został im przekazany jednocześnie z doręczeniem zaskarżonej decyzji, naruszył ich prawo do obrony, znaczenie utrudniając przygotowanie obrony w związku z tą decyzją, jest bezzasadny. Brak podpisu nie mógł bowiem naruszyć prawa do obrony skarżących w postępowaniu administracyjnym. W zakresie w jakim argument skarżących ma na celu wskazanie, że brak podpisu mógł spowodować niepewność co do kwestii, czy raport miał charakter końcowy, czy też nie i tym samym czynił odpowiedź na niego bardziej niepewną, a tym samym także ich obronę przed Sądem, należy stwierdzić, że wszelkie wątpliwości tej natury mogły zostać rozwiązane za pomocą środków organizacji postępowania oraz że art. 48 § 2 regulaminu postępowania pozwala stronom na obronę ich praw wobec wyników podobnych działań poprzez przedstawienie, w razie konieczności, nowych zarzutów.

84 Po drugie, należy odrzucić zarzut BA-CA oparty na naruszeniu rzekomego obowiązku uwierzytelniania raportu końcowego funkcjonariusza ds. przesłuchań. Raport końcowy funkcjonariusza ds. przesłuchań nie należy bowiem do tych aktów, które muszą przyjąć jedną z form przewidzianych w art. 14 EWWiS, art. 249 WE i 161 EWEA, których uwierzytelnienie wymagane jest na podstawie art. 18 akapit piąty regulaminu wewnętrznego.

85 Jeżeli chodzi, po trzecie, o wzmiankę „projekt” znajdującą się na egzemplarzach raportu końcowego przekazanego do komitetu doradczego i do kolegium Komisji,

należy przypomnieć, że zgodnie z art. 16 ust. 2 decyzji w sprawie zakresu uprawnień raport końcowy może zostać zmieniony przez funkcjonariusza ds. przesłuchań przed wydaniem decyzji stosownie do ewentualnych poprawek do projektu decyzji. Nie stanowi naruszenia prawa opatrzenie raportu wzmianką „projekt” w momencie przekazania go do właściwego organu. Fakt, że „projekt” nie został zastąpiony wersją końcową, jeżeli nie został zmieniony, nie może powodować niezgodności z prawem decyzji wydanej na jego podstawie. Nie można bowiem założyć, że członkowie Komisji, do których trafiła decyzja o nałożeniu grzywnien, zaniedbaliby obowiązek uwzględnienia raportu końcowego funkcjonariusza ds. przesłuchań, określony w art. 16 ust. 1 decyzji w sprawie zakresu uprawnień, z powodu umieszczenia na nim wzmianki „projekt”.

- 86 Po czwarte, należy stwierdzić, że podejrzenie BA-CA, który oświadcza, iż wątpi, że raport końcowy został przekazany do właściwych organów we wszystkich wymaganych językach, jest bezzasadne. W tym zakresie art. 6 akapit czwarty regulaminu wewnętrznego stanowi:

„Porządek dzienny i niezbędne dokumenty robocze rozsyłane są członkom Komisji w terminach i w językach roboczych przewidzianych przez Komisję zgodnie z art. 25”.

- 87 Jest faktem ogólnie znanym, że dokumenty robocze Komisji są zgodnie z ogólnie przyjętą zasadą sporządzane w języku niemieckim, angielskim oraz francuskim.

- 88 W ramach środków organizacji postępowania Komisja przedstawiła raport końcowy w wersji niemieckiej, angielskiej i francuskiej, do których dołączone były notatki z sekretariatu generalnego Komisji z dnia 4 czerwca 2002 r., z których wynika, że te wersje językowe przekazane zostały członkom Komisji. Wobec powyższego zarzut BA-CA nie znajduje poparcia w faktach.

- 89 Należy również odrzucić wniosek BA-CA o umożliwienie mu zapoznania się z całością akt postępowania administracyjnego Komisji. Z powyższych rozważań wynika bowiem, że ten środek nie jest konieczny w celu umożliwienia tej skarżącej zbadania, czy raport końcowy funkcjonariusza ds. przesłuchań w rzeczywistości został przedstawiony w wymaganych wersjach językowych. Ponadto BA-CA nie wskazał innych podniesionych przez niego zarzutów, w odniesieniu do których przedłożenie akt administracyjnych Komisji mogłoby okazać się konieczne.
- 90 Z powyższego wynika, że zarzuty dotyczące raportu końcowego funkcjonariusza ds. przesłuchań, podniesione przez BA-CA, BAWAG i PSK, muszą zostać oddalone.

2. W przedmiocie pozycji przyznanej partii politycznej FPÖ w postępowaniu administracyjnym (sprawy T-260/02 i T-271/02)

a) Argumenty stron

- 91 BA-CA, ÖVAG i NÖ-Hypo zarzucają Komisji dopuszczenie się uchybień, z jednej strony poprzez dopuszczenie FPÖ do sprawy w charakterze podmiotu składającego skargę do Komisji na mocy art. 3 rozporządzenia nr 17, a z drugiej strony przez przekazanie tej partii jawnych wersji pisma w sprawie przedstawienia zarzutów. Podnoszą one, że decyzje te naruszyły art. 3 i 20 rozporządzenia nr 17 i ich prawo do obrony, ponieważ, po pierwsze, skarga FPÖ, która została złożona po otwarciu postępowania przez Komisję, nie była skargą wszczynającą postępowanie, po drugie, FPÖ nie mogła wykazać uzasadnionego interesu w złożeniu skargi do Komisji na podstawie art. 3 rozporządzenia nr 17, bowiem okoliczność, że jest tylko klientem banku, nie jest wystarczająca w tym względzie, po trzecie, przesłuchania ustne odbyły się już w momencie podjęcia tych dwóch decyzji oraz po czwarte, Komisja nie uzyskała od FPÖ zobowiązania do poszanowania obowiązków spoczywających na podmiocie składającym skargę. Zdaniem skarżących powyższe naruszenia przepisów powinny skutkować stwierdzeniem nieważności zaskarżonej decyzji.

- 92 Ponadto BA-CA zarzuca Komisji naruszenie jego prawa do obrony przez powstrzymanie się — pomimo wielu wniosków w niniejszej sprawie — od przekazania mu decyzji podlegającej zaskarżeniu do sądu i pozbawienie go tym samym możliwości zaskarżenia przekazania pisma w sprawie przedstawienia zarzutów. Ponadto podnosi on również, że Komisja naruszyła traktat WE poprzez niepodjęcie wszelkich możliwych działań w celu zakończenia niewłaściwego wykorzystywania przez FPÖ pisma w sprawie przedstawienia zarzutów i poprzez niesprzeciwienie się stanowiącemu nadużycie wykorzystaniu przez FPÖ przekazanych dokumentów, w szczególności poprzez zażądanie ich zwrotu.
- 93 Komisja stoi na stanowisku, że zarzuty podniesione w stosunku do przekazania FPÖ pisma w sprawie przedstawienia zarzutów nie pozostają w żadnym związku z przedmiotem niniejszego postępowania. Komisja utrzymuje, że dopuszczenie FPÖ w charakterze strony składającej skargę do Komisji nie miało najmniejszego wpływu na zaskarżoną decyzję oraz że decyzja zezwalająca na przekazanie FPÖ pisma w sprawie przedstawienia zarzutów powinna była być przedmiotem odrębnego postępowania, a zaskarżenie jej a posteriori w ramach niniejszego sporu nie jest już możliwe, chociażby z powodu upływu terminu przedawnienia.
- 94 W duplice Komisja dodaje, że skarżące nie mają legitymacji czynnej na podstawie art. 230 akapit czwarty WE w odniesieniu do dopuszczenia FPÖ w charakterze podmiotu składającego skargę do Komisji i przekazania tej partii pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, ponieważ środki te nie mają wpływu na ich sytuację prawną. Ponadto Komisja podnosi, że dopuszczenie partii politycznej w charakterze podmiotu składającego skargę do Komisji i szkoda, jaką ich zdaniem poniosły, nie wynika z aktów Komisji, ale z postawy, jaką w późniejszym czasie i całkowicie niezależnie przyjęła FPÖ. Zresztą Komisja stoi na stanowisku, że miała ona pełne prawo dopuszczenia FPÖ w charakterze podmiotu składającego skargę do Komisji i tym samym przekazania jej pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.

b) Ocena Sądu

- 95 Artykuł 3 ust. 1 rozporządzenia nr 17 stanowi, że jeśli Komisja, „na wniosek lub z urzędu”, stwierdzi naruszenie art. 81 WE lub art. 82 WE, może w decyzji

zobowiązać zainteresowane przedsiębiorstwa lub związki przedsiębiorstw do zaniechania naruszenia. Zgodnie z art. 3 ust. 2 rozporządzenia nr 17 z takim wnioskiem może wystąpić osoba fizyczna lub prawna, która wykaże uzasadniony interes prawny w tym zakresie. Następnie z art. 6–8 rozporządzenia Komisji (WE) nr 2842/98 z dnia 22 grudnia 1998 r. w sprawie przesłuchania stron w określonych procedurach na podstawie art. [81] i art. [82] traktatu WE (Dz.U. L 354, str. 18) wynika, że podmioty występujące z takim wnioskiem posiadają pewne uprawnienia procesowe, wśród których znajduje się prawo do uzyskania odpisu wersji jawnej pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.

96 Po pierwsze, jeżeli chodzi o ustalenie, czy Komisja naruszyła art. 3 rozporządzenia nr 17 dopuszczając FPÖ do postępowania, należy odrzucić tezę skarżących, według której taki wniosek nie może być dopuszczony zgodnie z prawem, jeżeli postępowanie zostało wszczęte z urzędu. W celu uznania legitymacji wnioskodawcy rozporządzenia nr 17 i nr 2842/98 nie stawiają bowiem wymogu, aby dany wniosek stanowił podstawę wszczęcia przez Komisję postępowania w sprawie naruszenia i aby dochodzenie w sprawie zgłoszonego naruszenia nie było jeszcze rozpoczęte. W przeciwnym razie w trakcie postępowania podmioty mające uzasadniony interes w stwierdzeniu naruszenia reguł konkurencji spotkałyby się z utrudnieniami w korzystaniu ze swych praw procesowych wynikających z ich legitymacji zgodnie z art. 6–8 rozporządzenia nr 2842/98.

97 Po drugie, należy zaznaczyć, że Komisja słusznie stwierdziła, że FPÖ mogła zasadnie powoływać się na swój status klienta usług bankowych w Austrii oraz na fakt, że antykonkurencyjne praktyki naruszyły jej interesy gospodarcze, aby umotywić swój uzasadniony interes w złożeniu wniosku zmierzającego do stwierdzenia przez Komisję, iż te praktyki stanowią naruszenie art. 81 WE i 82 WE.

98 W tym względzie nie ma przeszkód, aby będący nabywcą towarów lub usług klient końcowy mógł spełnić przesłanki pojęcia uzasadnionego interesu w rozumieniu

art. 3 rozporządzenia nr 17. Sąd jest bowiem zdania, że klient końcowy, który wykazał naruszenie lub możliwość naruszenia swoich interesów gospodarczych z powodu danych ograniczeń konkurencji, ma uzasadniony interes w rozumieniu tego przepisu w złożeniu wniosku lub skargi do Komisji zmierzających do stwierdzenia przez Komisję naruszenia art. 81 WE i 82 WE.

99 W tym względzie należy przypomnieć, że ostatecznym celem reguł mających zapewnić, iż konkurencja na rynku wewnętrznym nie jest zakłócona, jest zwiększenie zadowolenia konsumenta. Cel ten wynika w szczególności z brzmienia art. 81 WE. Choć bowiem zakaz ustanowiony w ust. 1 tego postanowienia może zostać uznany za niemający zastosowania wobec karteli, które przyczyniają się do polepszenia produkcji lub dystrybucji danych towarów lub też do popierania postępu technicznego lub gospodarczego, to przewidziana w art. 81 ust. 3 WE możliwość jest uzależniona w szczególności od spełnienia warunku polegającego na zastrzeżeniu dla użytkowników tych produktów słusznej części zysku, który z tego wynika. Prawo i polityka konkurencji mają zatem niezaprzeczalny wpływ na konkretne interesy gospodarcze klientów końcowych będących nabywcami towarów lub usług. Uznanie zaś przysługującego takim klientom — którzy twierdzą, że ponieśli szkodę o charakterze gospodarczym ze względu na umowę lub zachowanie mogące ograniczyć lub zakłócić konkurencję — uzasadnionego interesu w stwierdzeniu przez Komisję naruszenia art. 81 WE i 82 WE przyczynia się do osiągnięcia celów prawa konkurencji.

100 Wniosku tego nie może podważyć fakt, że pierwotnie FPÖ powoływała się na interes ogólny, którego zamierzała bronić jako opozycyjna partia polityczna i dopiero później stwierdziła, że ujawniony kartel wpłynął na nią negatywnie z gospodarczego punktu widzenia jako na klienta końcowego usług banków austriackich. Stanowisko zajęte w pierwszej kolejności nie może bowiem pozbawić jej możliwości późniejszego podniesienia, w celu uzasadnienia swego uzasadnionego interesu w rozumieniu rozporządzenia nr 17, jej statusu klienta banków, przeciwko którym wszczęto postępowanie, a także rzekomo poniesionego przez nią wskutek rozpatrywanych porozumień uszczerbku o charakterze gospodarczym.

- 101 Po trzecie, dopuszczenie strony zainteresowanej w charakterze składającego skargę do Komisji i przekazanie jej pisma w sprawie przedstawienia zarzutów nie może być uzależnione od warunku, że musi ono nastąpić przed rozpoczęciem przesłuchania przed Komisją. Rozporządzenia nr 17 i nr 2842/98 nie przewidują bowiem specjalnego terminu na skorzystanie przez wnioskodawcę lub składającego skargę do Komisji, który umotywuje swój uzasadniony interes, z prawa do otrzymania pisma w sprawie przedstawienia zarzutów i przedstawienia stanowiska w ramach postępowania w sprawie naruszenia. Artykuły 7 i 8 rozporządzenia nr 2842/98 ograniczają się bowiem do stwierdzenia, że Komisja przekazuje zarzuty wnioskodawcy lub składającemu do niej skargę i ustala termin, w którym podmiot ten może przedstawić swoje stanowisko na piśmie, przy czym te osoby trzecie mogą także zostać przesłuchane, jeżeli tego zażądata. Wynika z tego, że wnioskodawca lub składający skargę do Komisji może skorzystać z prawa do przekazania mu pisma w sprawie przedstawienia zarzutów i do przedstawienia stanowiska w trakcie postępowania administracyjnego w sprawie stwierdzenia naruszenia art. 81 WE i 82 WE tak długo jak długo toczy się postępowanie.
- 102 Jeżeli chodzi, po czwarte, o argumenty dotyczące wykorzystania przez FPÖ dokumentów, które zostały jej przekazane, należy przypomnieć, że zgodnie z art. 7 rozporządzenia 2842/98 ta partia polityczna, jako wnioskodawca, miała prawo do otrzymania jawnej wersji pisma w sprawie przedstawienia zarzutów. Komisja, na podstawie zwykłych podejrzeń dotyczących ewentualnego wykorzystania tych dokumentów z nadużyciem prawa, nie mogła ograniczyć prawa do przekazania pisma w sprawie przedstawienia zarzutów określonego w art. 7 rozporządzenia nr 2842/98, przysługującego osobie trzeciej będącej wnioskodawcą, która właściwie umotywuje uzasadniony interes prawny. Ponadto sposób, w jaki FPÖ mogło wykorzystać przekazane dokumenty, nie może zostać przypisany Komisji i nie może podważać zgodności z prawem zaskarżonej decyzji.
- 103 Z powyższego wynika, że zarzuty skarżących dotyczące dopuszczenia FPÖ do postępowania należy oddalić jako bezzasadne, bez konieczności orzekania przez Sąd w przedmiocie ich dopuszczalności.

3. Wnioski

- 104 Zarzuty oparte na naruszeniu zasad postępowania muszą więc zostać w całości oddalone.

B — *W przedmiocie zarzutów opartych na błędnej ocenie porozumień*

1. Uwagi wstępne

- ¹⁰⁵ Nie podważając istnienia spotkań okrągłych stołów, BAWAG i PSK (sprawy T-261/02 i T-263/02) wnoszą o stwierdzenie nieważności zaskarżonej decyzji w całości, podnosząc zarzut oparty na naruszeniu art. 81 ust. 1 WE z powodu błędnej oceny porozumień.
- ¹⁰⁶ Z jednej strony skarżące zasadniczo podważają uznanie spotkań okrągłych stołów za jeden kartel. Bez podnoszenia odrębnego zarzutu RLB, ÖVAG i NÖ-Hypo (sprawy T-262/02 i T-271/02) kwestionują kwalifikację jako jednego kartelu w ramach zarzutów opartych na braku skutków transgranicznych porozumień i podnoszą, że zdolność okrągłych stołów do wpływania na handel pomiędzy państwami członkowskimi powinna być przedmiotem odrębnego badania dla każdego okrągłego stołu. Argumenty te zostaną zbadane w ramach niniejszego zarzutu.
- ¹⁰⁷ Z drugiej strony BAWAG i PSK podnoszą, że okrągłe stoły nie doprowadziły w wysokim stopniu do uzgodnień pomiędzy bankami, które silnie ze sobą konkurowały. Ten ostatni zarzut dotyczy zasadniczo oceny wagi naruszenia i nie może — nawet zakładając jego zasadność — skutkować stwierdzeniem nieważności zaskarżonej decyzji w całości. Zostanie więc zbadany w dalszej części niniejszego wyroku, w kontekście żądań obniżenia grzywny, razem z innymi zarzutami dotyczącymi wagi naruszenia.

2. W przedmiocie uznania okrągłych stołów za jedno naruszenie (sprawy od T-261/02 do T-263/02 i T-271/02)

a) Argumenty stron

- 108 Skarżące w tych sprawach utrzymują, że Komisja niesłusznie uznała, że okrągłe stoły stanowiły łącznie jeden kartel. Podnoszą one przede wszystkim, że różne okrągłe stoły działały w sposób niezależny od siebie i że „klub Lombard” nie pełnił w stosunku do nich ani roli koordynatora, ani roli kierowniczej.
- 109 RLB (sprawa T-262/02) nie podważa, że pomiędzy okrągłymi stołami dotyczącymi lokat i kredytów (okrągłymi stołami dotyczącymi operacji aktywnych i operacji pasywnych, „klubem Lombard”, okrągłym stołem kontrolerów) następowała wymiana informacji, natomiast podnosi, że „klub Lombard” nigdy nie zajmował się usługami o charakterze transgranicznym. Ponadto twierdzi, że Komisja po raz pierwszy powołała się na istnienie jednego ogólnego porozumienia w swojej odpowiedzi na skargę.
- 110 Komisja utrzymuje, że uznanie okrągłych stołów za cały kartel jest zasadne. W załączniku do dupliki przedstawia serię dokumentów będących częścią akt administracyjnych w celu wykazania ścisłego powiązania pomiędzy okrągłymi stołami.

b) Ocena Sądu

- 111 Naruszenie art. 81 ust. 1 WE może wynikać nie tylko z odrębnego działania, ale również z serii działań, a nawet z ciągłego zachowania. Taka wykładnia nie może

zostać podważona ze względu na to, że jedno lub kilka ze zdarzeń stanowiących tę serię działań lub to ciągle zachowanie, rozpatrywane odrębnie, może również samo w sobie stanowić naruszenie wspomnianego postanowienia. W przypadku gdy poszczególne działania z uwagi na identyczny cel polegający na zakłóceniu konkurencji na wspólnym rynku wpisują się w „całościowy plan” Komisja jest uprawniona przypisać odpowiedzialność za te działania na podstawie udziału w naruszeniu postrzeganym jako całość (wyrok Trybunału z dnia 7 stycznia 2004 r. w sprawach połączonych C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P i C-219/00 P Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-123, pkt 258).

112 W tym zakresie motyw 73 zaskarżonej decyzji stanowi: „[...] Zaskarżone porozumienia miały na celu ograniczenie i zakłócenie konkurencji pomiędzy przedsiębiorstwami biorącymi udział w spotkaniach okrągłych stołów, w zakresie spraw, którym były one poświęcone. Te porozumienia (oraz ustalone środki wykonawcze) miały umożliwić bankom poprawę zysków. Każde odstępstwo od ustaleń tych porozumień — które, zdaniem banków, gwarantowały »konkurencję w rozsądnych granicach« — prowadziłoby natomiast do »obniżenia marży«”. Komisja stwierdza więc w tym miejscu, że zasadniczo istniał ogólny plan mający na celu wyeliminowanie konkurencji w zakresie cen w stosunku do wszystkich usług bankowych będących przedmiotem spotkań okrągłych stołów. Należy więc oddalić zarzut RLB, zgodnie z którym Komisja podniosła kwestię istnienia jednego kartelu po raz pierwszy na etapie odpowiedzi na skargę.

113 W celu zbadania, czy Komisja mogła w sposób zasadny wyciągnąć na podstawie będących w jej dyspozycji dowodów wniosek, że uzgodnione praktyki w ramach różnych okrągłych stołów wpisywały się w jeden ogólny plan mający na celu ograniczenie konkurencji, należy zbadać fragmenty zaskarżonej decyzji zawierające pewne stwierdzenia, na których opiera ona swoje wnioski dotyczące istnienia jednego kartelu, na które Komisja powołuje się w swoich duplikach złożonych w sprawach od T-261/02 do T-263/02 i T-271/02, i dokumenty, na których opierają się te twierdzenia, załączone do wspomnianych pism procesowych.

- 114 Po pierwsze, aby wykazać, że „klub Lombard”, jako najwyższa instancja dla innych okrągłych stołów, zajmował się kwestiami którymi zajmuje się wiele innych wyspecjalizowanych okrągłych stołów, Komisja odwołuje się do dokumentów dotyczących spotkań tej instancji z dnia 7 czerwca 1995 r. i 8 maja 1996 r.
- 115 Co się tyczy pierwszego z tych spotkań, motyw 167 zaskarżonej decyzji cytuje „poufną notę” sporządzoną przez dyrektora CA i dotyczącą nieformalnej rozmowy, jaka miała miejsce w dniu 24 maja 1995 r. pomiędzy przedstawicielami BA, CA, BAWAG, GiroCredit, RZB i PSK, przedmiotem której były kwestie, jakie miały być poruszone i rozstrzygnięte na spotkaniu „klubu Lombard” w dniu 7 czerwca 1995 r. Dokument ten potwierdza, że „klub Lombard” rzeczywiście zajmował się kwestiami podlegającymi okrągłym stołom zajmującym się bardzo różnymi sprawami, w tym usługami o charakterze transgranicznym, takimi jak porozumienia dotyczące stóp procentowych dla lokat i kredytów, zarówno w odniesieniu do klientów indywidualnych, jak i przedsiębiorstw oraz dotyczące innych warunków kredytowania, łącznie z kredytami eksportowymi.
- 116 Jeżeli chodzi o spotkanie „klubu Lombard” w dniu 8 maja 1996 r., motyw 248 zaskarżonej decyzji odwołuje się do trzech dokumentów, z których pierwszy jest notatką z dnia 10 maja 1996 r., dołączoną do akt sprawy NÖ-Hypo, i skierowaną między innymi do dyrektorów generalnych tego banku, zgodnie z którą w trakcie spotkania „klubu Lombard” w dniu 8 maja 1996 r. „dyrektorzy generalni doszli do porozumienia w pewnych sprawach zasadniczych”, dotyczących w szczególności ogólnie przyjętej marży banków (Hausbankspanne) przy finansowaniu eksportu, stóp procentowych i innych warunków dotyczących różnych typów pożyczek, ogłaszania stóp procentowych i kosztów manipulacyjnych. Drugi dokument dodaje, że „miały być opracowane propozycje minimalnych prowizji przy operacjach na papierach wartościowych i operacjach płatniczych”, natomiast trzeci dokument zawiera propozycje przyjęte w czasie tego spotkania „klubu Lombard”. Dokumenty te potwierdzają również, że „klub Lombard” zajmował się kwestiami należącymi do wielu wyspecjalizowanych okrągłych stołów i podejmował decyzje w tych dziedzinach. Dwa pierwsze w szczególności potwierdzają twierdzenie, że „klub Lombard” był uznawany za właściwy do rozstrzygania w przedmiocie ustalania cen niektórych ważnych operacji transgranicznych, takich jak kredyty eksportowe, płatności i transakcje na papierach wartościowych.

- 117 Po drugie, z dokumentów powołanych przez Komisję w motywach 216 i 284 zaskarżonej decyzji wynika, że „klub Lombard” podejmował decyzje w sprawach zasadniczych. Motyw 216 zaskarżonej decyzji odwołuje się do noty z dokumentacji dotyczącej spotkania wiedeńskiego okrągłego stołu na temat operacji pasywnych i kredytów dla klientów indywidualnych z dnia 6 lutego 1996 r., skierowanej do dyrektora generalnego jednego z zainteresowanych banków i mającej na celu przygotowanie spotkania „klubu Lombard” zaplanowanego na dzień następny. Według tej noty „oczekiwano, że »klub Lombard« w dniu 7 lutego [1996 r.] podejmie zasadnicze decyzje w sprawach odpowiadających” niektórym punktom, które poddane były pod dyskusję w ramach okrągłego stołu. Motyw 284 zaskarżonej decyzji cytuje notę z akt sprawy, sporządzoną przez jednego z urzędników BAWAG, dotyczącą spotkania okrągłego stołu „operacje pasywne” w dniu 25 października 1996 r., w czasie którego przedyskutowana była obniżka stóp procentowych wkładów na książeczkach oszczędnościowych. Według tej noty spotkanie federalnego okrągłego stołu w sprawie operacji pasywnych było przewidziane na dzień 12 listopada 1996 r., w celu umożliwienia sformułowania „zaleceń dla klubu Lombard dyrektorów generalnych z dnia 13 listopada 1996 r.”. Dokumenty te jasno wskazują, że ich autorzy oczekiwali od „klubu Lombard” podjęcia zasadniczych decyzji, dotyczących kwestii poruszanych w czasie spotkań innych okrągłych stołów.
- 118 Po trzecie, Komisja ustaliła, że „klub Lombard” pełnił funkcję arbitrażową i różne grupy zwracały się do niego w przypadku problemów dyscyplinarnych, w szczególności powołując się na przedstawioną w motywie 166 zaskarżonej decyzji wewnętrzną notę PSK, która podsumowuje „wymianę doświadczeń pomiędzy bankami” z dnia 24 maja 1995 r., a zgodnie z którą „[było] przewidziane, że kwestie dyscyplinarne dotyczące warunków [będą] rozpatrywane przez »klub Lombard« na spotkaniu w czerwcu” i uczestnicy byli zdania, że można było spodziewać się większej dyscypliny tylko wówczas, „kiedy utrzymanie minimalnych marż [stanie się] »sprawą honoru« dla członków zarządu”. Dokument ten dowodzi, że „klub Lombard” był postrzegany przez członków innych okrągłych stołów jako instancja właściwa do regulowania kwestii „dyscypliny” w zakresie poszanowania porozumień.
- 119 Po czwarte, motyw 67 zaskarżonej decyzji opisuje ściśle powiązania pomiędzy okrągłymi stołami oraz między ich procesem decyzyjnym, podkreślając, że „proces wspólnego podejmowania decyzji wymagał często [...] odbycia kilku okrągłych stołów (najczęściej okrągłych stołów wiedeńskich i federalnych dotyczących operacji aktywnych lub operacji pasywnych, »Minilombardu« i »klubu Lombard«)”.

Stwierdzenie to opiera się na dwóch dokumentach dotyczących spotkania okrągłego stołu wiedeńskiego na temat operacji aktywnych i operacji pasywnych w dniu 30 sierpnia 1995 r., z których wynika, że przedstawiciele banków dyskutowali na temat ich reakcji wobec obniżki stóp procentowych przez OeNB. Decyzja dotycząca stóp procentowych dla lokat i kredytów dla klientów indywidualnych miała zostać podjęta na najbliższym spotkaniu dotyczącym operacji aktywnych i operacji pasywnych w dniu 7 września 1995 r., podczas gdy decyzja końcowa dotycząca ewentualnego dostosowania stóp procentowych kredytów dla przedsiębiorstw miała być podjęta przez „klub Lombard” w dniu 13 września 1995 r., na podstawie propozycji przygotowanej w czasie spotkania „Minilombardu” w dniu 8 września 1995 r. Z równoległych dokumentów wynika, że okrągłe stoły dotyczące stóp procentowych aktywnych i pasywnych dla klientów indywidualnych i przedsiębiorstw wchodziły w zakres wspólnego planu mającego na celu ogólne ograniczenie konkurencji za pomocą stóp procentowych.

120 Po piąte, motywy 126, 130 i 237 zaskarżonej decyzji przedstawiają przykłady wskazujące na fakt, że okrągłe stoły odbywały czasami wspólne spotkania, uprawnienia poszczególnych grup pokrywały się, a okrągłe stoły wzajemnie informowały się o swojej działalności. Motyw 126 zaskarżonej decyzji opisuje okrągły stół kontrolerów, jaki odbył się w grudniu 1994 r., natomiast motyw 130 odnosi się do okrągłego stołu dyrektorów finansowych z początku stycznia 1995 r. Zaproszenie na spotkanie tego okrągłego stołu, według którego miano na nim rozważać kwestię stóp procentowych dla lokat i kredytów krótkoterminowych, sugeruje, że uczestnicy niemający bezpośredniego wpływu na ustalanie stóp procentowych kredytów krótkoterminowych o stałym oprocentowaniu w ich banku powinni byli zaprosić do uczestnictwa osoby odpowiedzialne za „duże konta” (na przykład członka okrągłego stołu osób odpowiedzialnych za „duże konta”). Motyw 237 cytuje wiadomość skierowaną przez związek regionalnych banków kredytów hipotecznych do ich członków, która informuje ich o spotkaniu „Minilombardu” w dniu 23 kwietnia 1996 r. i zamierzonej procedurze podjęcia decyzji analogicznej do decyzji opisanej powyżej w pkt 199.

121 Wszystkie te okoliczności, ujęte całościowo, uzasadniają wniosek Komisji, zgodnie z którym co do zasady istniało porozumienie pomiędzy wszystkimi bankami biorącymi udział w kartelu, zmierzające do wyeliminowania konkurencji w zakresie cen szerokiej gamy usług bankowych, przeznaczonych zarówno dla klientów

indywidualnych, jak i korporacyjnych, w tym „dużych kont”. Fakt, że cytowane dokumenty nie odnoszą się wyraźnie do wszystkich usług bankowych, którym poświęcone były różne spotkania, ani wszystkich okrągłych stołów, nie zmienia tego wniosku.

- 122 Chociaż Komisja wspomniała również w tym kontekście o niektórych dokumentach, które nie miały znaczenia dla uzasadnienia jej stwierdzenia, ponieważ nie odnosiły się do czasu trwania naruszenia lub nie dotyczyły wiedeńskiego „klubu Lombard” (jak w przypadku dokumentów przywoływanych w motywach 66, 107 i 160 zaskarżonej decyzji dotyczących wdrożenia decyzji „klubu Lombard” na poziomie różnych okrągłych stołów), to fakt ten nie może podważyć wniosku, według którego okrągłe stoły stanowiły część ogólnego planu dążącego do wspólnego celu.
- 123 Ponadto z dokumentów analizowanych w pkt 114–121 powyżej wynika, że decyzje „klubu Lombard” dotyczyły głównie kwestii zasadniczych i były dokładnie przygotowywane przez inne okrągłe stoły. Ten podział zadań łatwo tłumaczy, w przeciwieństwie do tego, co utrzymuje RLB, w jaki sposób dyrektorzy generalni banków skupionych w „klubie Lombard” mogli kierować kartelem, spotykając się tylko jedenaście razy w ciągu roku.
- 124 Ponadto należy odrzucić tezę BAWAG i PSK, które starają się zminimalizować wartość dowodową tych dokumentów i utrzymują, że „rola »klubu Lombard« była źle postrzegana i przeceniana przez uczestników innych spotkań, którzy zwykle wywodzili się spośród kadry kierowniczej średniego szczebla”. Część dokumentów analizowanych powyżej była bowiem sporządzona lub adresowana do dyrektorów generalnych niektórych banków, którzy osobiście uczestniczyli w spotkaniach „klubu Lombard” i którzy doskonale znali rolę, jaką ten klub odgrywał. Nie można więc zarzucić Komisji, że przeceniła wartość dowodową tych dokumentów.

- 125 Ponadto w przeciwieństwie do tego, co utrzymują BAWAG i PSK, z analizowanych dokumentów wynika, że odwołania do kierowniczej roli „klubu Lombard” w motywach 304 i 306 zaskarżonej decyzji nie stanowią odosobnionych przypadków. Potwierdza ją również wewnętrzna notatka CA przedstawiona przez BAWAG i PSK w załącznikach do ich skarg, informująca adresatów zaskarżonej decyzji o treści okrągłego stołu poświęconego operacjom aktywnym i operacjom pasywnym, odbytego w dniu 17 kwietnia 1996 r. Notatka ta dotyczy przygotowania propozycji, która w pierwszej kolejności miała być przedmiotem uzgodnień w ramach tego okrągłego stołu, a następnie miała zostać poddana pod dyskusję i miało dojść do porozumienia w tym zakresie w ramach „klubu Lombard”.
- 126 Z powyższych rozważań wynika, że zarzuty przeciwko uznaniu okrągłych stołów za jeden kartel są bezzasadne.

C — W przedmiocie wyboru adresatów zaskarżonej decyzji (sprawa T-271/02)

1. Argumenty stron

a) Argumenty skarżących

- 127 ÖVAG i NÖ-Hypo stoją na stanowisku, że wybór adresatów zaskarżonej decyzji jest w odniesieniu do nich niezgodny z prawem. Skarżące te nie podważają kryteriów, jakie ich zdaniem zostały zastosowane przy dokonywaniu tego wyboru, a mianowicie częstotliwości udziału w głównych okrągłych stołach i wielkości przedsiębiorstw na austriackim rynku bankowym. Podnoszą jednakże, że zastosowanie tych kryteriów jest niezgodne z prawem, ponieważ nie zostało wystarczająco uzasadnione, opiera się

błędnych ustaleniach stanu faktycznego i nie jest zgodne z zasadą równego traktowania. ÖVAG i NÖ-Hypo twierdzą, że zaskarżona decyzja nie wskazuje, z jakich powodów i na podstawie jakich kryteriów okrągłe stoły wiedeńskie i okrągłe stoły federalne w przedmiocie operacji aktywnych lub operacji pasywnych, w tym okrągłe stoły w przedmiocie kredytów dla klientów indywidualnych i przedstawicieli wolnych zawodów, „Minilombard” i okrągłe stoły kontrolerów, zostały uznane za „najważniejsze”.

128 Zarzucają ponadto Komisji, że w zaskarżonej decyzji nie zajęła stanowiska wobec ich argumentu, zgodnie z którym proces decyzyjny okrągłych stołów był określany przez „ściśle grono” dużych banków, do którego one nie należą, a które ich zdaniem było najważniejszym okrągłym stołem.

129 ÖVAG i NÖ-Hypo przyznają, że brały udział w kilku okrągłych stołach, które w decyzji uznane są za „najważniejsze”, ale podnoszą, że częstotliwość ich udziału w tych okrągłych stołach była ograniczona i wyraźnie niższa nie tylko od częstotliwości udziału większości innych banków będących adresatami decyzji, ale również od częstotliwości, z jaką uczestniczyły w nich banki, do których zaskarżona decyzja nie została skierowana.

130 Skarżące wyjaśniają, że zaskarżona decyzja wielokrotnie wspomina o udziale takich banków jak CA, BA, RZB, Erste lub GiroCredit, PSK i (rzadziej) BAWAG w „ściśłym gronie banków”, w ramach którego spotykali się przedstawiciele największych austriackich banków, w szczególności przygotowując spotkania „klubu Lombard”. Podnoszą, że proces uzgodnień w ścisłym słowa znaczeniu był określony przez owo „ściśle grono”, do którego one nie należały. Zdaniem ÖVAG i NÖ-Hypo, grono adresatów zaskarżonej decyzji byłoby zupełnie inne, gdyby Komisja prawidłowo uznała „klub Lombard”, a w szczególności spotkania w „ściśłym gronie”, na których przygotowywane były wszystkie decyzje, za „główne okrągłe stoły”.

131 ÖVAG i NÖ-Hypo stoją ponadto na stanowisku, że uwzględnienie ich w zaskarżonej decyzji nie jest uzasadnione z punktu widzenia kryterium wielkości banku i że Komisja naruszyła zasadę równości, wskazując je jako adresatów zaskarżonej decyzji.

b) Argumenty Komisji

132 Komisja stwierdza, że wielkość przedsiębiorstw na rynku austriackim nie została przyjęta jako kryterium wyboru i że adresaci zaskarżonej decyzji zostali wybrani wyłącznie ze względu na częstotliwość ich udziału w spotkaniach głównych okrągłych stołów. Podważa tezę, jakoby ÖVAG i NÖ-Hypo brały udział w okrągłych stołach znacznie rzadziej aniżeli większość pozostałych adresatów zaskarżonej decyzji.

133 Komisja stoi na stanowisku, że dla wydania decyzji nie była zobowiązana uwzględniać istnienia bardziej ścisłego grona banków. Wyjaśnia, że jedynym kryterium, które zdecydowało o wyborze ÖVAG i NÖ-Hypo jako adresatów decyzji, była duża częstotliwość, z jaką uczestniczyły w spotkaniach głównych okrągłych stołów, wspólnie z innymi bankami, oraz fakt, że w ramach tych okrągłych stołów doszły do porozumienia w przedmiocie stóp procentowych oraz warunków ich stosowania. W duplice Komisja dodaje, że o ile niektórzy członkowie „klubu Lombard” mogli uzgadniać stanowiska i wcześniej wymieniać informacje, to te sporadyczne uzgodnienia służyły wyłącznie przygotowaniu uzgodnień w ramach poszczególnych okrągłych stołów.

2. Ocena Sądu

a) W przedmiocie kryteriów zastosowanych przez Komisję i w przedmiocie wielkości banków

- 134 Przynajmniej należy podnieść, że teza wysunięta przez ÖVAG i NÖ-Hypo, zgodnie z którą wielkość banków została przyjęta jako kryterium mające na celu ustalenie adresatów zaskarżonej decyzji, wynika z błędnej interpretacji motywu 470 zaskarżonej decyzji, który stanowi:

„Adresaci niniejszej decyzji zostali ustaleny na podstawie szczególnie częstego uczestnictwa w głównych okrągłych stołach: okrągłym stole »operacje aktywne lub operacje pasywne« w Wiedniu i na poziomie federalnym (w tym w okrągłym stole dotyczącym kredytów dla klientów indywidualnych i przedstawicieli wolnych zawodów), okrągłym stole »Minilombard« i okrągłym stole kontrolerów. Ponadto z wyjątkiem NÖ-Hypo i RBW (RLB od lipca 1997 r.) ogrywają one ważną rolę na austriackim rynku bankowym z powodu ich wielkości”.

- 135 Ostatnie zdanie tego motywu nie określa kryterium zastosowanego przez Komisję, ale wskazuje na wynik, ze względu na rozmiary zainteresowanych przedsiębiorstw, zastosowania jedyne użytego kryterium, którym jest duża częstotliwość udziału w spotkaniach głównych okrągłych stołów.

- 136 Zarzuty skarżących dotyczące zastosowania rzekomego kryterium dotyczącego wielkości przedsiębiorstw są więc bezzasadne.

- 137 Zakładając, że ÖVAG i NÖ-Hypo zamierzają ponadto podnieść, że Komisja powinna była przyjąć wielkość przedsiębiorstw jako kryterium wyboru adresatów zaskarżonej decyzji, Sąd stwierdza, że tezy tej nie można uwzględnić.

- 138 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem okoliczność, że w stosunku do podmiotu gospodarczego, który znajdował się w sytuacji podobnej do sytuacji skarżącej, nie doszło do stwierdzenia ze strony Komisji naruszenia, w żadnym razie nie może skutkować odrzuceniem stwierdzenia naruszenia w stosunku do tej skarżącej, jeżeli naruszenie to zostało prawidłowo ustalone (wyrok Trybunału z dnia 31 marca 1993 r. w sprawach połączonych C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 i od C-125/85 do C-129/85 Ahlström Osakeyhtiö i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-1307, pkt 146).
- 139 Z orzecznictwa tego wynika, że Komisja ma prawo skierować do każdego przedsiębiorstwa, w odniesieniu do którego stwierdzi naruszenie, decyzję stwierdzającą to naruszenie i nakładającą grzywnę. Argumenty oparte na porównaniu sytuacji adresata takiej decyzji z sytuacją innych przedsiębiorstw (niezależnie od tego, czy są one adresatami tej samej decyzji) w żadnym razie nie mogą podważyć zgodności tej decyzji z prawem, w zakresie w jakim decyzja ta stwierdza i sankcjonuje rzeczywiście ustalone naruszenie. Takie argumenty są więc nieskuteczne, jeżeli chodzi o wybór ÖVAG i NÖ-Hypo jako adresatów decyzji.

b) W przedmiocie identyfikacji głównych okrągłych stołów

W przedmiocie uzasadnienia

- 140 Motyw 470 zaskarżonej decyzji, cytowany w pkt 134 powyżej, określa jako „główne okrągłe stoły” okrągłe stoły „operacji aktywnych lub operacji pasywnych” w Wiedniu i na poziomie federalnym (w tym okrągłe stoły dotyczące kredytów dla klientów indywidualnych i przedstawicieli wolnych zawodów), okrągłe stoły „Minilombard” i okrągłe stoły kontrolerów.

- 141 Poszczególne okrągłe stoły są opisane w motywie 51 zaskarżonej decyzji, który w stosunku do większości wyżej wymienionych okrągłych stołów wyraźnie wskazuje przyczyna, dla których zostało im przypisane szczególne znaczenie. Oczywiście znaczenie „Minilombardu” nie jest wyraźnie wskazane w tym motywie. Jednakże jak słusznie podnosi Komisja, jest rzeczą oczywistą, że okrągły stół poświęcony stopom procentowym kredytów przyznawanych klientom korporacyjnym ma szczególne znaczenie. Znaczenie to powinno być oczywiste dla banków będących adresatami zaskarżonej decyzji.
- 142 Komisja, po przedstawieniu powodów, z jakich uznała pewne okrągłe stoły za mające szczególne znaczenie, nie była zobowiązana do wyjaśnienia, dlaczego nie przypisała takiego samego znaczenia pozostałym okrągłym stołom.
- 143 W konsekwencji zarzut oparty na braku dostatecznego uzasadnienia wyboru „głównych okrągłych stołów” jest bezzasadny.

W przedmiocie oceny znaczenia okrągłych stołów i w przedmiocie „ściśłego grona banków”

- 144 W obliczu równie złożonej sieci porozumień, z jaką mamy do czynienia w niniejszym przypadku, Komisja dysponuje swobodnym uznaniem w celu ustalenia tych spośród licznych uzgodnień, które uznała za mające szczególne znaczenie, a wybór ten może być przedmiotem jedynie ograniczonej kontroli sądowej. W tym zakresie Komisja mogła, nie popełniając przy tym oczywistego błędu, przypisać większe znaczenie okrągłym stołom odbywającym się w stolicy i poświęconym kwestiom ogólnym niż uzgodnieniom na poziomie regionalnym lub poświęconym kwestiom szczegółowym, gdyż pierwsze z nich mogły mieć wpływ na te ostatnie. Fakt, że okrągłe stoły zaliczone do mających szczególne znaczenie przez Komisję

w większym stopniu dotyczą banków mających siedziby w Wiedniu niż tych mających siedziby w innych miastach lub regionach, nie może podważać stwierdzenia, że wybór dokonany przez Komisję był słuszny.

- 145 Komisja nie przekroczyła również granic swobodnego uznania, odmawiając zaliczenia do grupy najważniejszych okrągłych stołów „ściśłego grona banków”, w ramach którego największe banki dokonywały uzgodnień przed spotkaniami okrągłych stołów. ÖVAG i NÖ-Hypo nie mogą zresztą wskazywać na sytuację innych przedsiębiorstw biorących udział w naruszeniu w celu podważenia zasadności zaliczenia ich do grona adresatów zaskarżonej decyzji.

c) W przedmiocie częstotliwości udziału ÖVAG i NÖ-Hypo w spotkaniach głównych okrągłych stołów

- 146 Jeżeli chodzi o częstotliwość udziału ÖVAG i NÖ-Hypo w spotkaniach okrągłych stołów, z tabeli przedstawionej przez Komisję w załączniku do odpowiedzi na skargę, której treść nie jest podważana, wynika, że obydwa przedsiębiorstwa brały udział we wszystkich głównych okrągłych stołach. Bez wątplenia udział NÖ-Hypo w „Minilombardzie” (trzy spotkania na 21) oraz w okrągłym stole kontrolerów (jedno spotkanie na 40) jest mało znaczący. Spółka NÖ-Hypo brała jednak udział w 14 spotkaniach federalnych okrągłych stołów na 15 odbytych i w 32 okrągłych stołach w Wiedniu na 50 odbytych. Jeżeli chodzi o ÖVAG, z tabeli tej wynika, że uczestniczyła ona we wszystkich spotkaniach okrągłych stołów federalnych oraz w 42 spotkaniach okrągłych stołów w Wiedniu na 50 odbytych oraz w 17 spotkaniach „Minilombardu” na 21 odbytych i w 14 spotkaniach okrągłego stołu kontrolerów na 40 odbytych. Zarzut, według którego Komisja nie uwzględniła częstotliwości uczestnictwa ÖVAG i NÖ-Hypo w głównych okrągłych stołach, należy więc oddalić.

d) Wniosek

- 147 Z powyższych rozważań wynika, że należy oddalić podniesione przez ÖVAG i NÖ-Hypo zarzuty dotyczące wyboru adresatów zaskarżonej decyzji.

D — W przedmiocie przeprowadzenia dowodu z dokumentów pochodzących z 1994 r. (sprawa T-271/02)

1. Argumenty stron

- 148 ÖVAG i NÖ-Hypo zarzucają Komisji naruszenie obowiązku uzasadnienia decyzji poprzez oparcie niektórych ważnych ustaleń na dokumentach z okresu poprzedzającego okres, dla którego stwierdzone zostało naruszenie. Ponadto podnoszą, że wykorzystanie tych dokumentów mogło mieć wpływ na decyzję w sprawie nałożenia grzywien.

- 149 Komisja przyznaje, że powołała się na dokumenty z 1994 r. w celu opisanego ogólnego kontekstu kartelu. Podnosi jednakże, że jej stwierdzenia dotyczące naruszenia opierają się na dokumentach pochodzących z 1995 r.

2. Ocena Sądu

- 150 Obowiązek uzasadnienia nie może zostać naruszony przez wykorzystanie dokumentów z okresu poprzedzającego okres, którego dotyczy zaskarżona decyzja. Słuszne jest bowiem, by Komisja w decyzji nakładającej grzywny opisała szerszy kontekst, w jaki wpisuje się zachowanie stanowiące naruszenie.

- 151 ÖVAG i NÖ-Hypo potwierdzają zresztą, że nie podważają treści pisma w sprawie przedstawienia zarzutów. Nie podważają również dokładności konkretnych stwierdzeń zawartych w zaskarżonej decyzji, powołując się na fakt, że nie są one oparte na dowodach z właściwego okresu.
- 152 W takich okolicznościach odwołanie się w zaskarżonej decyzji do dokumentów z okresu poprzedzającego okres, dla którego stwierdzono naruszenie, nie ma wpływu na ważność zaskarżonej decyzji.

E — W przedmiocie zarzutów opartych na braku wpływu okrągłych stołów na handel

1. Uwagi wstępne

- 153 Wszystkie skarżące podnoszą, że okrągłe stoły „klubu Lombard” nie są objęte zakazem art. 81 ust. 1 WE, ponieważ nie mogły wpływać na handel pomiędzy państwami członkowskimi.
- 154 W zaskarżonej decyzji Komisja oceniła możliwość wpływu na handel pomiędzy państwami członkowskimi wszystkich okrągłych stołów jako całości. Wynik tego ogólnego badania, przedstawiony w motywach 442, 451 i 469 zaskarżonej decyzji, można streścić w następujący sposób:

— sieć stworzona przez „klub Lombard” składała się z dużej liczby okrągłych stołów ściśle ze sobą połączonych i obejmowała całość terytorium Austrii;

- obejmowała ona prawie wszystkie austriackie instytucje kredytowe;

- dotyczyła ona całej gamy produktów i usług bankowych oferowanych w Austrii;

- antykonkurencyjny cel okrągłych stołów nie był kwestionowany;

- kartel zmieniał warunki konkurencji na terytorium całej Austrii;

- mógł również mieć wpływ, z punktu widzenia popytu, na zachowanie przedsiębiorstw i konsumentów, związane pośrednio lub bezpośrednio z handlem transgranicznym;

- mógł również mieć wpływ na decyzje dotyczące wejścia na rynek przez banki zagraniczne;

- mógł więc mieć znaczący wpływ na handel pomiędzy państwami członkowskimi.

Wniosek ten został poparty, w motywach 454–465, licznymi przykładami dotyczącymi z jednej strony popytu, a z drugiej strony — podaży.

155 Skarżące kwestionują tę ocenę. Po pierwsze, przedstawiają pewne ogólne rozważania dotyczące interpretacji kryterium charakteru transgranicznego i jego zastosowania w tym przypadku, podnosząc przede wszystkim, że możliwość wpływania poszczególnych okrągłych stołów na handel pomiędzy państwami członkowskimi powinna być zostać zbadana odrębnie dla każdego z nich. Po drugie, podważają one przykłady potencjalnego wpływu na handel pomiędzy państwami członkowskimi, podane przez Komisję w motywach 454–465 zaskarżonej decyzji. Po trzecie, RLB powołuje się na szczególną sytuację RBW.

2. W przedmiocie interpretacji kryterium możliwości wpływania na handel pomiędzy państwami członkowskimi i jego zastosowania w niniejszym przypadku

a) Argumenty stron

156 Skarżące podnoszą, że porozumienia „klubu Lombard” stanowiły kartel o wyłącznie krajowym wymiarze, ponieważ uczestniczyły w nim tylko austriackie instytucje kredytowe, a jego przedmiotem było jedynie świadczenie usług na krajowym rynku austriackim, a nawet na rynkach regionalnych lub lokalnych.

157 RLB powołuje się na zasadę subsydiarności, o której mowa w art. 5 WE, która jego zdaniem nie dopuszcza rozszerzającej interpretacji warunku skutku o wymiarze międzypaństwowym z art. 81 ust. 1 WE. Podnosi ona, że cel utrzymania niezakłóconej konkurencji może wejść w konflikt z innymi celami polityki gospodarczej, takimi jak stabilność monetarna, a rozwiązanie tego konfliktu ma w gruncie rzeczy wymiar polityczny. Przypomina, że co najmniej do 1986 r. Komisja uznawała porozumienia pomiędzy bankami dotyczące wyłącznie stóp procentowych, które były dozwolone lub zatwierdzone przez organy krajowe, za uzasadniony instrument polityki monetarnej państw członkowskich. Powołując się na udział

OeNB w zaskarżonych okrągłych stołach, RLB podnosi, że Komisja nie ma prawa narzucać swojego bieżącego stanowiska w przedmiocie związków pomiędzy polityką w zakresie konkurencji i polityką monetarną, by zastąpić stanowisko austriackiego nadzoru bankowego w sprawie, której skutki odczuwalne są wyłącznie na terytorium austriackim.

158 Wszystkie skarżące podnoszą, że możliwość wpływania na handel pomiędzy państwami członkowskimi, jaką mają poszczególne okrągłe stoły, powinna być badana odrębnie dla każdego z nich. Na poparcie ich tezy, że nie istnieją pomiędzy okrągłymi stołami powiązania uzasadniające łączne ocenianie ich wpływu, podnoszą z jednej strony, że uznanie okrągłych stołów za jeden kartel jest błędne, a z drugiej strony, że usługi bankowe, jakimi zajmowały się poszczególne okrągłe stoły, dotyczą odrębnych rynków. RZB, ÖVAG i NÖ-Hypo twierdzą, że jeżeli żadne z porozumień, traktowanych odrębnie, nie może wywołać skutków w wymiarze międzypaństwowym, to charakter transgraniczny całości porozumień nie może wynikać z całościowego badania. BAWAG, RLB, PSK i Erste podkreślają, że z transgranicznego charakteru niektórych usług, którym poświęcone były określone okrągłe stoły, nie można wnioskować o takim samym skutku całości porozumień. Ponadto RLB stoi na stanowisku, że odrębnego zbadania wymagają wielostronne taryfy międzybankowe, będące przedmiotem okrągłych stołów dotyczących rozliczeń, ponieważ porozumienia w tym zakresie mogą być objęte wyłączeniem na mocy art. 81 ust. 3 WE.

159 Skarżące stoją na stanowisku, że nie można twierdzić w sposób ogólny, że kartel obejmujący całe terytorium określonego państwa członkowskiego może, z samej swojej natury, wpływać znacząco na handel pomiędzy państwami członkowskimi. Wnioskują one z orzecznictwa (wyrok Trybunału z dnia 21 stycznia 1999 r. w sprawach połączonych C-215/96 i C-216/96 Bagnasco i in., Rec. str. I-135) oraz z praktyki decyzyjnej Komisji {decyzja Komisji 1999/687/WE z dnia 8 września 1999 r. dotycząca postępowania na podstawie art. 81 traktatu WE [IV/34.010 Nederlandse Vereniging van Banken (porozumienie GSA z 1991 r.), IV/33.793 Nederlandse Postorderbond, IV/34.234 Verenigde Nederlandse Uitgeversbedrijven i IV/34.888 Nederlandse Organisatie van Tijdschriften Uitgevers/Nederlandse Christelijke Radio Vereniging] [Dz.U. L 271, str. 28, zwana dalej „decyzją w sprawie banków niderlandzkich II”]}, że dotyczy to w szczególności porozumień pomiędzy instytucjami kredytowymi. Ich zdaniem konieczne są dodatkowe

przesłanki (a tych brakuje w niniejszej sprawie), oprócz zakresu terytorialnego, by móc stwierdzić transgraniczny charakter kartelu „krajowego”. Zdaniem jednej ze skarżących w tym celu niezbędne jest stwierdzenie, że skutkiem kartelu był podział rynku.

- 160 W tym względzie skarżące twierdzą, że nie zostało podjęte ani zaplanowane żadne działanie mające na celu wykluczenie zagranicznej konkurencji z rynku austriackiego. Podnoszą one po pierwsze, że takie środki nie były konieczne, ponieważ usługi bankowe, których dotyczyły najważniejsze porozumienia (depozyty oszczędnościowe oraz kredyty dla klientów indywidualnych i dla małych przedsiębiorstw) nie były interesujące dla banków zagranicznych. Ich zdaniem sytuacja taka wynikała, po pierwsze, z wysokich barier dostępu do rynku (w szczególności z preferencji klientów dla banków lokalnych, problemów językowych oraz konieczności dysponowania dużą siecią oddziałów), po drugie, z tego, że świadczenie tych usług nie przynosiło odpowiednio wysokich zysków, a po trzecie, z nasycenia rynku tych usług w Austrii. Z drugiej strony skarżące przyznają, że zagraniczne banki były obecne na rynku austriackim.

- 161 Komisja nie zgadza się z tymi argumentami.

b) Ocena Sądu

W sprawie zasad regulujących ocenę wpływu na handel pomiędzy państwami członkowskimi

- 162 Przesłanka dotycząca skutków porozumień dla handlu między państwami członkowskimi, wynikająca z art. 81 ust. 1 WE, ma na celu określenie, w zakresie prawa regulującego konkurencję, granic obszarów objętych odpowiednio prawem wspólnotowym i prawem państw członkowskich. Prawo wspólnotowe obejmuje zatem

każdy kartel i każdą praktykę, które są w stanie zakłócić swobodę handlu między państwami członkowskimi w taki sposób, że mogłyby zagrozić realizacji celów jednolitego rynku między państwami członkowskimi, w szczególności poprzez podział rynków krajowych lub zmianę struktury konkurencji na wspólnym rynku. Z drugiej jednak strony zachowania, których skutki można umiejscowić na terytorium tylko jednego państwa członkowskiego, wchodzą w zakres krajowego porządku prawnego (wyrok Trybunału z dnia 31 maja 1979 r. w sprawie 22/78 Hugin przeciwko Komisji, Rec. str. 1869, pkt 17).

- 163 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem aby porozumienie pomiędzy przedsiębiorstwami było w stanie wpłynąć na handel pomiędzy państwami członkowskimi, musi ono umożliwiać z wystarczającym stopniem prawdopodobieństwa przewidywanie, na podstawie całości obiektywnych przesłanek prawnych i faktycznych, iż może ono wywierać bezpośredni lub pośredni rzeczywisty lub potencjalny wpływ na wymianę handlową między państwami członkowskimi, w sposób mogący zagrozić realizacji celów jednolitego rynku między państwami członkowskimi (wyrok Trybunału z dnia 11 lipca 1985 r. w sprawie 42/84 Remia i in. przeciwko Komisji, Rec. str. 2545, pkt 22). Tak więc wpływ na wewnątrzwspólnotową wymianę handlową wynika w zasadzie ze spełnienia kilku przesłanek, z których każda z osobna niekoniecznie byłyby rozstrzygająca (wyrok Trybunału z dnia 15 grudnia 1994 r. w sprawie C-250/92 DLG, Rec. str. I-5641, pkt 54; ww. w pkt 159 wyrok w sprawie Bagnasco i in., pkt 47, i wyrok z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie C-359/01 P British Sugar przeciwko Komisji, Rec. str. I-4933, pkt 27).

- 164 Nie ma znaczenia w tym względzie, czy wpływ kartelu na handel jest korzystny, obojętny czy niekorzystny. W rzeczywistości ograniczenie konkurencji jest w stanie wpływać na handel pomiędzy państwami członkowskimi, kiedy jest w stanie zmienić kierunki wymiany handlowej, które rozwijałyby się przy braku tego ograniczenia (wyrok Trybunału z dnia 29 października 1980 r. w sprawach połączonych od 209/78 do 215/78 i 218/78 Van Landewyck i in. przeciwko Komisji, Rec. str. 3125, pkt 172). Tym samym teza wysunięta przez niektóre ze skarżących w niniejszej sprawie, zgodnie z którą jedynie skutki podziału rynku mogą być uwzględniane w celu stwierdzenia możliwości wpłynięcia kartelu na handel pomiędzy państwami członkowskimi, musi zostać odrzucona.

165 Ta szeroka interpretacja kryterium możliwości wpłynięcia na handel pomiędzy państwami członkowskimi nie jest sprzeczna z zasadą subsydiarności, przywołaną przez RLB. Jak bowiem słusznie podniosła Komisja, traktat przewiduje, że ewentualne konflikty między utrzymaniem niezakłóconej konkurencji i innymi słusznymi celami polityki gospodarczej są rozwiązywane przez zastosowanie art. 81 ust. 3 WE. Postanowienie to może być traktowane jako przepis szczegółowy wdrażający zasadę subsydiarności w dziedzinie karteli. Na tę zasadę nie można powoływać się w celu ograniczenia zakresu zastosowania art. 81 WE (zob. podobnie wyrok Sądu z dnia 23 października 2003 r. w sprawie T-65/98 Van den Bergh Foods przeciwko Komisji, Rec. str. II-4653, pkt 197).

166 Następnie należy podkreślić, iż możliwość wpływania kartelu na handel pomiędzy państwami członkowskimi, to znaczy potencjalny skutek kartelu, wystarczy, aby kartel ten wchodził w zakres zastosowania art. 81 WE, i nie ma konieczności wykazania rzeczywistego skutku na handel (ww. w pkt 159 wyrok w sprawie Bagnasco i in., pkt 48, i wyrok Trybunału z dnia 17 lipca 1997 r. w sprawie C-219/95 P Ferriere Nord przeciwko Komisji, Rec. str. I-4411, pkt 19). Fakt, że w niniejszej sprawie chodzi o ocenę popełnionego już naruszenia, dokonaną a posteriori, nie wpływa na zmianę tego kryterium, a potencjalny wpływ kartelu na handel pomiędzy państwami członkowskimi również w tym przypadku jest wystarczający. Wobec powyższego należy oddalić argumenty przedstawione przez Erste, ÖVAG i NÖ-Hypo, zgodnie z którymi rzekomy brak wpływu porozumienia na rynek powinien być uwzględniony jako przesłanka niemożności wpłynięcia tych porozumień na handel pomiędzy państwami członkowskimi.

167 Jednakże konieczne jest, by potencjalny wpływ kartelu na handel międzypaństwowy był znaczący lub innymi słowy, by nie był mało znaczący (wyrok Trybunału z dnia 28 kwietnia 1998 r. w sprawie C-306/96 Javico, Rec. str. I-1983, pkt 12–17; wyrok Sądu z dnia 19 marca 2003 r. w sprawie T-213/00 CMA CGM i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-913, zwany dalej „wyrokiem w sprawie FET/TCSA”, pkt 207).

W sprawie ogólnego badania transgranicznego skutku okrągłych stołów

- 168 W odniesieniu do kwestii, czy w niniejszym przypadku Komisja była uprawniona do oceny tego potencjalnego wpływu całościowo w stosunku do wszystkich uzgodnień dokonanych w ramach okrągłych stołów „sieci Lombard”, z orzecznictwa wynika, że wpływ na handel pomiędzy państwami członkowskimi porozumień, pomiędzy którymi istnieje bezpośredni związek i które stanowią integralną część całości, musi być badany całościowo, natomiast porozumienia, pomiędzy którymi nie ma bezpośredniego związku i które dotyczą odrębnych działań, są przedmiotem odrębnego badania (wyrok Sądu z dnia 14 maja 1997 r. w sprawie T-77/94 VGB i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-759, pkt 126, 142 i 143).
- 169 W przeciwieństwie do tego, co utrzymują ÖVAG i NÖ-Hypo, w tym zakresie nie jest decydujące ustalenie, czy chodzi o jednolite ustalenia umowne, dotyczące zwykłych produktów tego samego rodzaju, mające oczywiste znaczenie dla handlu między państwami członkowskimi.
- 170 Powiązanie uzasadniające i wymagające całościowego zbadania możliwości wpływu na handel pomiędzy państwami członkowskimi istnieje bowiem w szczególności pomiędzy porozumieniami lub innymi zachowaniami stanowiącymi jedno naruszenie. Jak wynika z pkt 111–125 niniejszego wyroku, Komisja mogła zasadnie stwierdzić, że uzgodnienia w ramach różnych okrągłych stołów „klubu Lombard” stanowiły część jednego naruszenia, z tego powodu iż wchodziły w skład całościowego planu mającego na celu zakłócenie konkurencji.
- 171 Skarżące nie mogą wnioskować z faktu, że w ww. w pkt 159 wyroku w sprawie Bagnasco i in. Trybunał zbadał odrębnie postanowienia dotyczące dwóch odrębnych operacji bankowych, zawarte w jednolitych warunkach świadczenia usług bankowych stosowanych przez członków związku banków włoskich, zasady ogólnej zakazującej całościowego badania możliwości wpływu na handel pomiędzy państwami członkowskimi. W sprawie zakończonej ww. w pkt 159 wyrokiem w sprawie Bagnasco i in. do

Trybunału wystąpiono bowiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, dotyczącego zgodności wspomnianych postanowień z art. 85 traktatu WE (po zmianie art. 81 WE). Trybunał stwierdził, że w przypadku jednej z tych operacji celem ani skutkiem jednolitych warunków świadczenia usług bankowych nie było ograniczenie konkurencji, natomiast postanowienia dotyczące drugiej operacji nie mogły wpłynąć na handel pomiędzy państwami członkowskimi. W tej sprawie nie rozważano kwestii ogólnego badania skutków transgranicznych warunków bankowych, których częścią były sporne postanowienia.

- 172 Jeśli chodzi o argument przedstawiony przez BA-CA, BAWAG, PSK, Erste, ÖVAG i NÖ-Hypo, zgodnie z którym Komisja nie uwzględniła faktu, że różne produkty bankowe, którymi zajmowały się okrągłe stoły, należały do odrębnych rynków oraz że możliwość wpływania na handel pomiędzy państwami członkowskimi powinna być zbadana odrębnie dla każdego z tych rynków, należy na wstępie przypomnieć, że definicja właściwego rynku nie odgrywa tej samej roli w zależności od tego, czy chodzi o zastosowanie art. 81 WE, czy art. 82 WE. W ramach stosowania art. 81 WE właściwy rynek należy bowiem określić, aby stwierdzić, czy celem lub skutkiem porozumienia, decyzji związków przedsiębiorstw lub danej praktyki uzgodnionej jest zapobieżenie, ograniczenie lub zakłócenie konkurencji wewnątrz wspólnego rynku. Z tego powodu, w ramach zastosowania art. 81 ust. 1 WE, zarzuty sformułowane w odniesieniu do definicji rynku przyjętej przez Komisję nie mogą być traktowane odrębnie w stosunku do zarzutów dotyczących wpływu na handel pomiędzy państwami członkowskimi i naruszenia konkurencji. Tym samym podważanie definicji właściwego rynku jest bezzasadne, biorąc pod uwagę, że Komisja słusznie stwierdziła, na podstawie dokumentów wymienionych w zaskarżonej decyzji, że sporne porozumienie zakłócało konkurencję i mogło znacząco wpłynąć na handel pomiędzy państwami członkowskimi (wyrok Sądu z dnia 11 grudnia 2003 r. w sprawie T-61/99 *Adriatica di Navigazione* przeciwko Komisji, Rec. str. II-5349, pkt 27). W niniejszym przypadku zarzut dotyczący definicji rynków ma na celu podważenie metody zastosowanej przez Komisję w celu określenia wpływu na wymianę handlową pomiędzy państwami członkowskimi i tym samym nie może zostać od razu odrzucony jako bezskuteczny.

173 Zgodnie z orzecznictwem rynek, jaki należy uwzględnić, obejmuje wszystkie produkty, które stosownie do swoich właściwości szczególnie nadają się do zaspokojenia stałych potrzeb i które w niewielkim stopniu mogą być stosowane zamiennie z innymi produktami (wyrok Trybunału z dnia 9 listopada 1983 r. w sprawie 322/81 Michelin przeciwko Komisji, Rec. str. 3461, pkt 37).

174 W niniejszym przypadku poszczególne usługi bankowe objęte porozumieniami nie są substytucyjne względem siebie. Jednakże większość klientów banków uniwersalnych oczekuje wszystkich usług bankowych, takich jak depozyty, kredyty i płatności, a więc konkurencja pomiędzy tymi bankami może dotyczyć całości tych usług. Tym samym zawężona definicja właściwego rynku byłaby sztuczna w tym sektorze działalności. Ponadto odrębne badanie nie pozwala w pełni określić skutków porozumień, które — nawet jeżeli dotyczą produktów lub usług i różnych klientów (indywidualnych lub przedsiębiorstw) — należą do tego samego sektora działalności. Wpływ na handel pomiędzy państwami członkowskimi może być bowiem pośredni i rynek, na który porozumienie może oddziaływać nie zawsze musi być tożsamy z rynkiem produktów lub usług, których ceny są ustalone w tym kartelu (wyrok Trybunału z dnia 30 stycznia 1985 r. w sprawie 123/83 BNIC, Rec. str. 391, pkt 29, i ww. w pkt 138 wyrok w sprawie Ahlström Osakeyhtiö i in. przeciwko Komisji, pkt 142). Natomiast jak Komisja słusznie podniosła w motywach 456–459 zaskarżonej decyzji, ustalenie cen dla szerokiej gamy usług bankowych świadczonych dla klientów indywidualnych i dla przedsiębiorstw może, całościowo, wywierać wpływ na inne rynki.

175 Wobec powyższego w niniejszym przypadku Komisja nie była zobowiązana badać odrębnie rynków poszczególnych produktów bankowych, których dotyczyły okrągłe stoły, w celu dokonania oceny ich wpływu na handel pomiędzy państwami członkowskimi (zob. podobnie wyrok Sądu z dnia 21 lutego 1995 r. w sprawie T-29/92 SPO i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-289, pkt 76–83, gdzie za rynek właściwy uznano rynek budownictwa w Niderlandach).

176 Następnie należy oddalić niecelny argument przedstawiony przez RLB, zgodnie z którym możliwość wpływu na handel pomiędzy państwami członkowskimi porozumień w sprawie taryf międzybankowych, zawartych w ramach okrągłych stołów dotyczących rozliczeń międzynarodowych, powinna być zbadana odrębnie od innych porozumień, ponieważ te porozumienia mogą być objęte wyłączeniem na mocy art. 81 ust. 3 WE. Przede wszystkim RLB nie podnosi, że wystąpiono o zastosowanie wyłączenia względem tych porozumień. Następnie z wyroku Trybunału z dnia 25 lutego 1986 r. w sprawie 193/83 Windsurfing International przeciwko Komisji, Rec. str. 611, pkt 96 i 97) wynika, iż fakt, że celem lub skutkiem określonych postanowień porozumienia nie jest ograniczenie konkurencji, nie stoi na przeszkodzie zbadaniu ich jako całości. Jest tak tym bardziej w sytuacji, gdy niektóre uzgodnienia w ramach jednego kartelu mogą zostać objęte takim wyłączeniem.

177 Z powyższego wynika, że Komisja może uwzględnić łączny potencjalny skutek wszystkich okrągłych stołów w celu określenia, czy cały kartel może wpłynąć na handel pomiędzy państwami członkowskimi (ww. w pkt 168 wyrok w sprawie VGB i in. przeciwko Komisji, pkt 140). Natomiast nie jest konieczne ustalenie w tym względzie, czy każdy z poszczególnych okrągłych stołów odrębnie mógł wpłynąć na handel pomiędzy państwami członkowskimi (zob. podobnie ww. w pkt 176 wyrok w sprawie Windsurfing International przeciwko Komisji, pkt 96). Z powyższego wynika również, że nie jest konieczne ustalenie, że dany okrągły stół rozważany odrębnie może wpłynąć na handel pomiędzy państwami członkowskimi, aby móc stwierdzić, że cały kartel taką zdolność posiada.

178 Tym samym zdolność okrągłych stołów do wpływania na handel między państwami członkowskimi nie oznacza z góry, że przedmiotem takiego czy innego uzgodnienia były usługi o charakterze transgranicznym. Argument, zgodnie z którym Komisja nie może, przez badanie całego kartelu, wyciągać wniosków o skutku transgranicznym kartelu ze skutku transgranicznego kilku okrągłych stołów mających nieistotne znaczenie w porównaniu z całością porozumień, jest więc niewłaściwy.

W przedmiocie możliwości wpłynięcia na handel pomiędzy państwami członkowskimi kartelu obejmującego całe terytorium określonego państwa członkowskiego

179 Nie jest podważane, że cały kartel stwierdzony przez Komisję w niniejszej sprawie obejmował całość terytorium austriackiego.

180 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału i Sądu, skutkiem kartelu rozciągającego się na całe terytorium danego państwa członkowskiego jest, z samej jego istoty, umacnianie podziałów rynków na poziomie krajowym i tym samym utrudnianie wzajemnej penetracji gospodarczej, której ma służyć traktat (wyroki Trybunału z dnia 17 października 1972 r. w sprawie 8/72 *Vereeniging van Cementhandelaren przeciwko Komisji*, Rec. str. 977, pkt 29; ww. w pkt 163 wyrok w sprawie *Remia i in. przeciwko Komisji*, pkt 22, i wyrok z dnia 18 czerwca 1998 r. w sprawie C-35/96 *Komisja przeciwko Włochom*, Rec. str. I-3851, pkt 48, i z dnia 19 lutego 2002 r. w sprawie C-309/99 *Wouters i in.*, Rec. str. I-1577, pkt 95; zob. również wyrok Sądu z dnia 6 lipca 2000 r. w sprawie T-62/98 *Volkswagen przeciwko Komisji*, Rec. str. II-2707, pkt 179). Trybunał orzekł ponadto, że państwowy instrument zatwierdzający wysokość honorariów dla adwokatów, obejmujący całe terytorium określonego państwa członkowskiego, mógł wpłynąć na handel pomiędzy państwami członkowskimi w rozumieniu art. 81 ust. 1 WE (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 19 lutego 2002 r. w sprawie C-35/99 *Arduino*, Rec. str. I-1529, pkt 33).

181 Z orzecznictwa tego wynika, że istnieje co najmniej mocne domniemanie, że praktyka ograniczająca konkurencję, stosowana na całym terytorium określonego państwa członkowskiego, jest w stanie przyczynić się do podziału rynków i wpłynąć na wewnątrzspółnotową wymianę handlową. To domniemanie może być obalone tylko wówczas, kiedy analiza cech charakterystycznych porozumienia i warunków gospodarczych, w jakich zostało zawarte, wykaże sytuację przeciwną.

- 182 W tym względzie, jeśli chodzi o sektor bankowy, z ww. w pkt 159 wyroku w sprawie Bagnasco i in. (pkt 51–53) wynika, że mogą istnieć porozumienia obejmujące całe terytorium określonego państwa członkowskiego, które nie mają znaczącego wpływu na handel pomiędzy państwami członkowskimi. Ponadto Komisja przyjęła analogiczne podejście w decyzji w sprawie banków niderlandzkich II (ww. w pkt 159, motyw 61).
- 183 Naruszenie złożone, z jakim mamy do czynienia w niniejszej sprawie, różni się jednakże od porozumień, których dotyczy wyrok i decyzja przywołane z poprzednim punkcie, ponieważ każde z nich dotyczy szczególnej operacji bankowej (z jednej strony ogólna gwarancja pozwalająca na otwarcie linii kredytowej na rachunku bieżącym, a z drugiej strony przelew o uregulowanej strukturze). W uzgodnieniach dokonywanych w ramach „sieci Lombard” uczestniczyły bowiem nie tylko prawie wszystkie instytucje kredytowe z Austrii, ale uzgodnieniu podlegała bardzo szeroka gama produktów i usług bankowych, w szczególności depozyty i kredyty, a tym samym były one w stanie zmienić warunki konkurencji na całym terytorium tego państwa członkowskiego.
- 184 W tych okolicznościach argument, zgodnie z którym członkowie kartelu nie podjęli działań mających na celu wykluczenie konkurentów zagranicznych z rynku nie pozwala stwierdzić braku skutku transgranicznego.
- 185 W istocie „sieć Lombard” mogła przyczynić się do utrzymania przeszkód w dostępie do rynku wspomnianych przez skarżące (zob. pkt 160 powyżej), ponieważ mogła pozwolić na utrzymanie na austriackim rynku bankowym struktur, których nieskuteczność została potwierdzona przez sam BA-CA i odpowiadające im zwyczaje konsumentów.
- 186 Tym samym skarżące nie obaliły domniemania, zgodnie z którym kartel, uwzględniony w całości i rozciągający się na terytorium całej Austrii, mógł prowadzić do podziału rynków i był w stanie wpłynąć na handel pomiędzy państwami członkowskimi.

c) Wniosek

187 W związku z tym że w niniejszym przypadku Komisja słusznie wywnioskowała z faktu, że kartel obejmował całe terytorium państwa członkowskiego, że cały kartel mógł wpłynąć na handel pomiędzy państwami członkowskimi, zarzuty sformułowane przez skarżące w odniesieniu do przykładów znajdującym się w zaskarżonej decyzji są nietrafne.

3. Szczególny przypadek RLB (sprawa T-262/02)

a) Argumenty stron

188 RLB podnosi, że RBW, za którego działanie przypisano mu odpowiedzialność, nie uczestniczył w większości okrągłych stołów, natomiast stoły, w których uczestniczył, nie miały żadnego związku z operacjami transgranicznymi. Stoi na stanowisku, że nie można zarzucać RBW udziału w kartelu obejmującym całą gamę produktów bankowych i że możliwość wpływania na handel pomiędzy państwami członkowskimi powinna być zbadana odrębnie dla okrągłych stołów, w których RBW uczestniczył.

b) Ocena Sądu

189 W celu ustalenia uczestnictwa danego przedsiębiorstwa w jednym porozumieniu, Komisja zobowiązana jest udowodnić, że przedsiębiorstwo to zamierzało własnym zachowaniem przyczynić się do realizacji celów wyznaczonych wspólnie przez wszystkich uczestników tego porozumienia i że znało działania planowane lub

wdrażane przez inne przedsiębiorstwa w celu realizacji tych samych celów lub że w sposób rozsądny mogło je przewidzieć oraz że było gotowe ponieść związane z tym ryzyko (wyroki Trybunału w ww. w pkt 111 sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 83; z dnia 8 lipca 1999 r. w sprawie C-49/92 P Komisja przeciwko Anic Participazioni, Rec. str. I-4125, pkt 87, i z dnia 28 czerwca 2005 r. w sprawach połączonych C-189/02 P, C-202/02 P, od C-205/02 P do C-208/02 P i C-213/02 P Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-5425, pkt 145).

- 190 RLB przyznaje, że RBW uczestniczył w okrągłych stołach dotyczących operacji aktywnych i operacji pasywnych zarówno na poziomie federalnym, jak w Wiedniu, to znaczy w najważniejszych okrągłych stołach ustalających warunki kredytów oraz depozytów (zob. pkt 140 i 144 powyżej). Komisja stwierdza w motywie 51 lit. b) zaskarżonej decyzji, że te okrągłe stoły utrzymywały szczególnie bliskie stosunki z „klubem Lombard”, czego RLB nie podważa.
- 191 RBW nie mógł być nieświadomym faktu, że okrągłe stoły, w których uczestniczył, stanowiły część zakrojonych na szerszą skalę porozumień i że jego udział w uzgodnieniach dotyczących operacji aktywnych i operacji pasywnych przyczyniał się do realizacji celów całego kartelu. Uwzględniając fakt, że okrągłe stoły dotyczące operacji aktywnych i operacji pasywnych miały szczególne znaczenie dla całości kartelu, RBW z racji swojego udziału w tych spotkaniach wiedział o najbardziej znaczących przedsięwzięciach, planowanych lub wdrażanych przez pozostałe banki w ramach realizacji celów kartelu, jakim było skoordynowanie warunków dotyczących depozytów i kredytów.
- 192 RLB kładzie szczególny nacisk na fakt, że RBW nie uczestniczył w okrągłych stołach zajmujących się kwestiami związanymi z operacjami transgranicznymi. Fakt, że przedsiębiorstwo nie uczestniczyło we wszystkich działaniach składających się na kartel lub że odegrało mało znaczącą rolę w działaniach, w które było zaangażowane, nie ma znaczenia dla przypisania mu naruszenia. Te elementy należy uwzględnić dopiero przy ocenie wagi naruszenia oraz, w razie konieczności, przy ustaleniu wysokości grzywny (zob. podobnie ww. w pkt 189 wyrok w sprawie Komisja przeciwko Anic Participazioni, pkt 90, i w ww. w pkt 111 wyrok w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 86).

- 193 Podobnie ani fakt, że RBW nie znał szczegółowo uzgodnień dokonanych w ramach licznych okrągłych stołów, w których nie uczestniczył, ani fakt, że nie wiedział o istnieniu pewnych okrągłych stołów, jak np. zajmujących się operacjami transgranicznymi, przy założeniu, że fakty te zostały ustalone, nie prowadzi do zmiany stwierdzenia Komisji, że bank ten uczestniczył w całym kartelu. Natomiast biorąc pod uwagę, że uczestniczył w okrągłych stołach federalnych dotyczących operacji aktywnych i operacji pasywnych, RBW nie mógł nie znać ogólnego zakresu i podstawowych cech całego kartelu.
- 194 Komisja słusznie stwierdziła więc, że RBW brał udział w całym kartelu, a nie wyłącznie w kilku odrębnych porozumieniach. Z powyższego wynika, że Komisja słusznie przyjęła, że zachowanie RBW narusza art. 81 WE.
- 195 Ponadto jak wynika z pkt 178 powyżej, fakt, że cały kartel dotyczył w szczególności określonych operacji transgranicznych, nie jest decydujący dla stwierdzenia, że był on w stanie wpłynąć na handel pomiędzy państwami członkowskimi, ponieważ uzgodnienia dotyczące warunków depozytów i kredytów, które były głównym punktem kartelu i w których RBW uczestniczył, były znacznie ważniejsze w tym względzie.
- 196 Należy dodać, że jeżeli Komisja wykaże w sposób wystarczający pod względem prawnym, że naruszenie przepisów art. 81 ust. 1 WE, w którym dane przedsiębiorstwo uczestniczyło, było w stanie wpłynąć na handel pomiędzy państwami członkowskimi, nie na potrzeby udowodnienia, że indywidualne uczestniczenie tego przedsiębiorstwa wpłynęło na wymianę handlową pomiędzy państwami członkowskimi (wyrok Sądu z dnia 10 marca 1992 r. w sprawie T-13/86 ICI przeciwko Komisji, Rec. str. II-1021, pkt 305).
- 197 Wobec powyższego stawiany przez RLB zarzut ograniczonego udziału RBW w okrągłych stołach należy oddalić.

II — *W przedmiocie skarg o stwierdzenie nieważności art. 2 zaskarżonej decyzji (sprawy T-259/02, T-264/02 i T-271/02)*

A — *Argumenty skarżących*

- ¹⁹⁸ RZB, Erste, ÖVAG i NÖ-Hypo żądają uchylecia nakazu zaprzestania naruszenia, skierowanego do banków w art. 2 zaskarżonej decyzji. Ich zdaniem wezwanie to jest niezgodne z prawem, ponieważ jest oczywiste, że banki zaprzestały już naruszenia w chwili kontroli, w czerwcu 1998 r.

B — *Ocena Sądu*

- ¹⁹⁹ Komisja dysponuje szerokim zakresem swobodnego uznania, jeśli chodzi o podjęcie decyzji, czy w celu wykonania ciężącego na niej zadania kontroli poszanowania reguł konkurencji konieczne jest podjęcie środków na podstawie art. 3 ust. 1 rozporządzenia nr 17. Tym samym istnienie najmniejszej wątpliwości co do rzeczywistego zaprzestania naruszenia wystarczy, by mogła zgodnie z prawem nakazać przedsiębiorstwom zaprzestania naruszenia.
- ²⁰⁰ Skargi o stwierdzenie nieważności art. 2 zaskarżonej decyzji, złożone odpowiednio przez RZB, Erste, ÖVAG i NÖ-Hypo, są więc bezzasadne.

III — *W przedmiocie skarg o stwierdzenie nieważności art. 3 zaskarżonej decyzji*A — *Brak winy (sprawy od T-261/02 do T-263/02, T-264/02 i T-271/02)*

1. Argumenty stron

- 201 BAWAG, RLB, PSK, Erste, ÖVAG i NÖ-Hypo stoją na stanowisku, że Komisja, nakładając na nich grzywnę, naruszyła art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, ponieważ zarzucane im naruszenie art. 81 WE, przy założeniu że zostało udowodnione, nie zostało popełnione ani w sposób świadomy, ani przez zaniedbanie. Przed wszystkim podnoszą, że nie można im przypisać winy, jeżeli chodzi o zdolność porozumienia do wpływania na handel pomiędzy państwami członkowskimi.
- 202 BAWAG, PSK, Erste, ÖVAG i NÖ-Hypo podnoszą, że okoliczności przedstawione w motywach 29–50 zaskarżonej decyzji nie wykazały, że banki austriackie były świadome niezgodności okrągłych stołów z art. 81 WE. BAWAG, PSK, ÖVAG i NÖ-Hypo powołują się również na obowiązujące w tym okresie austriackie prawo dotyczące karteli, zgodnie z którym kartele „wynikające z praktyki” (Verhaltenskartelle), tzn. porozumienia pozbawione mocy wiążącej w stosunku do stron, były dozwolone w Austrii aż do dnia 1 stycznia 2000 r., chyba że były zakazane na mocy wyroku właściwego sądu. ÖVAG i NÖ-Hypo powołują się ponadto na jawny charakter okrągłych stołów i udział organów władzy publicznej w ich spotkaniach.
- 203 RLB przyznaje, że kwestia winy nie jest uzależniona od znajomości zakazu karteli, ale od znajomości faktów, które powodują, że ten zakaz ma zastosowanie do niniejszej sprawy, oraz że RBW (za którego postępowanie przypisuje mu się odpowiedzialność) tej wiedzy nie posiadał z powodu prowadzenia działalności ograniczonej do określonego terytorium geograficznego. Na rozprawie ta skarżąca stwierdziła, że

tylko jedna osoba z ramienia RBW brała udział w okrągłych stołach, a bank w okresie popełnienia naruszenia nie posiadał własnej wewnętrznej służby prawnej. BAWAG, ÖVAG i NÖ-Hypo podkreślają również regionalny charakter ich działalności i mało istotną rolę operacji transgranicznych w tej działalności.

204 Komisja nie zgadza się z tymi argumentami.

2. Ocena Sądu

205 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem aby naruszenie reguł konkurencji można było uznać za popełnione umyślnie nie jest konieczne, by przedsiębiorstwo było świadome naruszenia tych reguł, ale wystarczy, że nie mogło nie zauważyć, że jego postępowanie miało na celu ograniczenie konkurencji na wspólnym rynku (wyroki Sądu z dnia 2 lipca 1992 r. w sprawie T-61/89 Dansk Pelsdyravlerforening przeciwko Komisji, Rec. str. II-1931, pkt 157; ww. w pkt 175 w sprawie SPO i in. przeciwko Komisji, pkt 356, i z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-347/94 Mayr-Melnhof przeciwko Komisji, Rec. str. II-1751, zwany dalej „wyrokiem w sprawie Mayr-Melnhof”, pkt 375).

206 W tym zakresie nie jest decydujące ustalenie, czy skarżące znały interpretację kryterium charakteru transgranicznego przyjętą przez Komisję lub przez orzecznictwo, natomiast konieczne jest ustalenie, czy posiadały wiedzę o okolicznościach, które powodują w tym konkretnym przypadku, że kartel był w stanie wpłynąć na handel pomiędzy państwami członkowskimi lub co najmniej że nie mogły o tym nie wiedzieć.

- 207 Wszystkie skarżące wiedziały, z racji ich udziału w głównych okrągłych stołach, że sieć „klubu Lombard” obejmowała całe terytorium Austrii i bardzo szeroką gamę ważnych produktów bankowych, w szczególności kredyty i depozyty. Znały więc zasadnicze okoliczności faktyczne, z których w niniejszej sprawie wynika możliwość wywarcia wpływu na handel pomiędzy państwami członkowskimi.
- 208 Natomiast jak zostało wykazane w pkt 178 powyżej, fakt, że niektóre z porozumień, niemające istotnego znaczenia w stosunku do całego kartelu, dotyczyły operacji o charakterze transgranicznym, nie jest ani niezbędny, ani sam w sobie wystarczający do stwierdzenia, że cały kartel był w stanie wpłynąć na handel pomiędzy państwami członkowskimi. Nie ma również zasadniczego znaczenia ustalenie, czy wszystkie banki były poinformowane o fakcie, że porozumienia dotyczyły w szczególności operacji transgranicznych.
- 209 W tym kontekście nie ma znaczenia ustalenie, w jakim stopniu skarżące były świadome, że ich zachowanie było niezgodne z art. 81 WE. Podobnie fakt, że zgodnie z prawem austriackim niektóre kartele nie były zabronione z mocy prawa, ale mogły być na wniosek zakazane przez właściwy sąd (przy założeniu że porozumienia „klubu Lombard” należałyby do tych właśnie karteli), nie ma żadnego wpływu na zamierzone naruszenie art. 81 WE (zob. podobnie ww. w pkt 205 wyrok w sprawie Mayr-Melnhof, pkt 373–376). Wreszcie argumenty oparte na publicznym charakterze spotkań i uczestniczeniu w nich przedstawicieli organów krajowych nie zmieniają faktu, że zamiarem ich było ograniczenie konkurencji ani nie mają wpływu na wiedzę na temat okoliczności, z których wynika możliwość wywarcia przez kartel wpływu na handel pomiędzy państwami członkowskimi.
- 210 Co się tyczy w szczególności sprawy T-262/02, udział RBW w ponad 80% spotkań wiedeńskich okrągłych stołów i w ponad 90% spotkań okrągłych stołów federalnych dotyczących operacji aktywnych i operacji pasywnych potwierdza, że jego przedstawiciel nie mógł nie wiedzieć, że uzgodnienia w sprawie tych operacji nie

ograniczały się wyłącznie do Wiednia, ale obejmowały dużą część kraju, a nawet całe terytorium Austrii. Tym samym niezależnie od ustalenia, czy kierownictwo RBW było informowane o uzgodnieniach w ramach „sieci Lombard” dotyczących innych operacji bankowych, stwierdzić należy, że RBW posiadał wiedzę na temat zasadniczych okoliczności, z których wynika możliwość wywarcia przez kartel wpływu na handel pomiędzy państwami członkowskimi.

- 211 Wobec powyższego zarzut, zgodnie z którym naruszenie nie zostało popełnione w sposób zamierzony, musi zostać oddalony. Argumenty skarżących mające na celu wykazanie braku zaniedbania są więc bezzasadne.

B — *Możliwość wyłączenia porozumień (sprawy T-262/02, T-271/02)*

1. Argumenty stron

- 212 RLB, ÖVAG i NÖ-Hypo podnoszą, że Komisja zwykle nie nakłada grzywien w sytuacji, kiedy porozumienia mogą korzystać z wyłączenia na podstawie art. 81 ust. 3 WE. Stoją na stanowisku, że tak jest w przypadku zaskarżonych porozumień. RLB powołuje się na art. 4 ust. 2 pkt 1) rozporządzenia nr 17, z którego w jego przekonaniu można wywodzić domniemanie legalności, które w niniejszym przypadku pozwoliłoby Komisji na przyznanie wyłączenia z mocą wsteczną. ÖVAG i NÖ-Hypo podnoszą również, że sporne porozumienia miały na celu zaferowanie austriackim konsumentom całej gamy usług bankowych najwyższej jakości po dostępnych cenach i że niektóre z nich dotyczyły ustalenia wysokości prowizji przy operacjach międzybankowych, które mogą być objęte wyłączeniem.

2. Ocena Sądu

²¹³ Argument ten nie może zostać przyjęty, biorąc pod uwagę, że porozumienia, o które chodzi w niniejszym przypadku, nie zostały zgłoszone. Zgłoszenie nie stanowi bowiem zwykłej formalności narzuconej przedsiębiorstwom, ale jest warunkiem zasadniczym, którego spełnienie niezbędne jest do uzyskania pewnych korzyści. Zgodnie z art. 15 ust. 5 lit. a) rozporządzenia nr 17 żadna grzywna nie może być nakładana za działania podjęte po dokonaniu zgłoszenia Komisji, o ile mieszczą się one w granicach działalności przedstawionej w zgłoszeniu. Ta korzyść przyznana jest przedsiębiorstwom, które zgłosiły porozumienie lub praktykę uzgodnioną, w zamian za ryzyko, na jakie narażają się przedsiębiorstwa, które same ujawniają istnienie porozumienia lub stosowanie praktyki uzgodnionej. Przedsiębiorstwa te ryzykują nie tylko, że zostanie stwierdzone, że porozumienie lub praktyka uzgodniona naruszają art. 81 ust. 1 WE i że odmówione im zostanie przyznanie wyłączenia na zasadzie ust. 3, ale również nałożenie grzywny za działania prowadzone przed dokonaniem zgłoszenia. Tym bardziej przedsiębiorstwo, które nie chciało podjąć tego ryzyka, nie może powoływać się, w przypadku grzywny nałożonej za niezgłoszone naruszenie, na czysto hipotetyczną możliwość, że zgłoszenie mogłoby pozwolić na skorzystanie z wyłączenia (wyrok Trybunału z dnia 7 czerwca 1983 r. w sprawach połączonych od 100/80 do 103/80 *Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji*, Rec. str. 1825, zwany dalej „wyrokiem w sprawie MDF”, pkt 93).

²¹⁴ W każdym razie skarżące nie wykazały, że sieć porozumień w sprawie cen spełniała warunki pozwalające na przyznanie wyłączenia.

C — *Wniosek*

²¹⁵ Zarzuty podniesione w celu stwierdzenia nieważności art. 3 zaskarżonej decyzji są więc bezzasadne.

IV — W przedmiocie wniosków w sprawie obniżenia nałożonych grzywien

A — Uwagi wstępne

216 Na mocy art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 Komisja nałożyła grzywny na wszystkie skarżące. Z motywów 502–542 zaskarżonej decyzji wynika, że chociaż zaskarżona decyzja wyraźnie tego nie formułuje, z wyjątkiem motywu 529, dotyczącego okoliczności łagodzących i w ramach przedstawienia argumentów przez banki w przypisie nr 519 Komisja postanowiła obliczyć wysokość grzywien zgodnie z metodą obliczania grzywien przedstawioną w wytycznych. Ponadto Komisja obniżyła te kwoty o 10% na podstawie komunikatu w sprawie współpracy.

1. W przedmiocie zastosowania wytycznych i komunikatu w sprawie współpracy

a) W przedmiocie zarzucanego Komisji naruszenia zasady niedziałania prawa wstecz (sprawa T-264/02)

217 Erste podważa metodę zastosowaną przez Komisję w celu obliczenia grzywien, twierdząc, że Komisja, stosując wytyczne przyjęte po zaprzestaniu naruszenia i po ponownym zaostreniu swojej praktyki decyzyjnej jesienią 2001 r., naruszyła zasadę niedziałania prawa wstecz, potwierdzoną art. 7 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. i art. 49 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, proklamowanej w dniu 7 grudnia 2000 r. w Nicei (Dz.U. C 364, str. 1).

218 Jak orzekł Trybunał w ww. w pkt 189 wyroku w sprawie Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji (pkt 202–232), niniejszy zarzut należy oddalić, biorąc pod uwagę, że wytyczne, a w szczególności nowa metoda obliczania grzywien w nich przewidziana, przy założeniu, że skutkuje ona podniesieniem wysokości nakładanych grzywien, były racjonalnie przewidywalne dla przedsiębiorstw, takich jak skarżąca, w czasie, w którym dokonano spornych naruszeń.

b) W przedmiocie znaczenia wytycznych i komunikatu w sprawie współpracy dla sądowej kontroli zaskarżonej decyzji

219 Wytyczne są instrumentem służącym określeniu kryteriów, z poszanowaniem dla prawa wyższego rzędu, jakie Komisja zamierza stosować w ramach wykonywania swobodnego uznania przy ustalaniu grzywien, na mocy art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17.

220 Komisja, ogłaszając w wytycznych metodę, którą zamierzała stosować przy obliczaniu grzywien nakładanych na podstawie art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, nie wyszła poza ramy prawne wyznaczone przez ten przepis i nie przekroczyła w żadnym wypadku granic swobodnego uznania, które przyznał jej ustawodawca (ww. w pkt 189 wyrok w sprawie Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 252).

221 Jeżeli takie normy zmierzające do wywołania zewnętrznych skutków nie mogą zostać uznane za normę prawną, której w każdym razie musi przestrzegać administracja, można je uznać za normę postępowania, która stanowi pewną wskazówkę dla praktyki administracyjnej, od której administracja nie może odstąpić w konkretnym przypadku bez podania powodów, które byłyby zgodne z zasadą równego traktowania.

- 222 Przyjmując takie reguły postępowania i ogłaszając poprzez publikację, że będzie je stosować od tej pory do przypadków w nich przewidzianych, Komisja sama sobie wyznacza granice uznania i nie może odejść od tych reguł bez narażania się na sankcję za naruszenie ogólnych zasad prawa takich jak zasada równego traktowania lub zasada ochrony uzasadnionych oczekiwań.
- 223 O ile więc wytyczne nie stanowią podstawy prawnej zaskarżonej decyzji, która opiera się na art. 3 i art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, określają one jednak w sposób ogólny i abstrakcyjny metodę, którą Komisja sobie narzuca w celu ustalenia kwoty grzywien nakładanych tą decyzją i gwarantują pewność prawa po stronie przedsiębiorstw (ww. w pkt 189 wyrok w sprawie Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 209–213).
- 224 Samoograniczenie swobodnego uznania Komisji, wynikające z przyjęcia wytycznych, nie wyklucza jednak zachowania przez Komisję znaczącego zakresu swobodnego uznania (wyrok Sądu z dnia 8 lipca 2004 r. w sprawie T-44/00 Mannesmannröhren-Werke przeciwko Komisji, Rec. str. II-2223, pkt 246, 274 i 275). Wytyczne są elastyczne i pozwalają Komisji na wykonywanie prawa swobodnego uznania zgodnie z przepisami art. 15 rozporządzenia nr 17, tak jak zinterpretował go Trybunał (ww. w pkt 189 wyrok w sprawie Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 267).
- 225 Podobnie jak wytyczne, komunikat w sprawie współpracy obudził pewne uzasadnione oczekiwania u przedsiębiorstw, wobec czego Komisja jest zobowiązana dostosować się do niego przy ocenie ich współpracy w ramach ustalania kwoty grzywiny (wyrok Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-23/99 LR AF 1998 przeciwko Komisji, Rec. str. II-1705, pkt 360).

226 Do Sądu należy więc zbadanie, w ramach kontroli legalności zaskarżonej decyzji, czy Komisja wykonywała przyznaną jej swobodę uznania zgodnie z metodą przedstawioną w wytycznych i w komunikacie w sprawie współpracy, a w przypadku stwierdzenia odejścia od tych reguł — zbadanie, czy odejście jest usprawiedliwione i wystarczająco uzasadnione pod względem prawnym.

227 Jednakże swobodne uznanie Komisji i ograniczenia, które Komisja w tym zakresie wprowadziła, nie ograniczają prawa sądu wspólnotowego do dokonania pełnej kontroli.

2. W przedmiocie sformułowania zarzutów przez skarżące

228 Z wyjątkiem RLB (sprawa T-262/02), żadna ze skarżących nie zgadza się z ustaloną kwotą grzywny. Po pierwsze, podnoszą, że naruszenie zostało niesłusznie uznane za „bardzo poważne” (zob. część B poniżej). Po drugie, kilka spośród skarżących podważa legalność podziału adresatów zaskarżonej decyzji na kategorie i ustalenie wyjściowych kwot grzywien na podstawie ich udziałów rynkowych (zob. część C poniżej). Po trzecie, RZB (sprawa T-259/02), BAWAG (sprawa T-261/02) i PSK (sprawa T-263/02) kwestionują ocenę czasu trwania naruszenia (zob. część D poniżej). Po czwarte, skarżące podnoszą różne okoliczności łagodzące (zob. część E poniżej). Po piąte stwierdzają one, że Komisja nie uwzględniła komunikatu w sprawie współpracy (zob. część F poniżej). Wreszcie po szóste, ÖVAG i NÖ-Hypo (sprawa T-271/02) żądają, by nałożona na nie grzywna została obniżona z powodu naruszenia pewnych zasad postępowania. (zob. część G poniżej).

229 Istnieją pewne związki pomiędzy argumentami wysuniętymi przez skarżące przy podważeniu oceny wagi naruszenia i argumentami przywołanymi w zakresie

okoliczności łagodzących, natomiast kwalifikowanie tych argumentów oraz przedstawienie zarzutów różni się od siebie w pewnym zakresie w zależności od sprawy.

230 W celu zdefiniowania właściwych ram badania tych argumentów należy odwołać się do logiki wytycznych.

231 Podczas gdy art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 wymienia tylko dwa kryteria, tj. wagę oraz czas trwania naruszenia, wytyczne przewidują, po pierwsze, ocenę wagi naruszenia jako takiego, na podstawie której może zostać ustalona „ogólna kwota wyjściowa”. Po drugie, waga naruszenia jest badana z uwzględnieniem charakterystyki danego przedsiębiorstwa, w szczególności jego wielkości oraz jego pozycji na określonym rynku, co może doprowadzić do ważenia kwoty wyjściowej, do podziału przedsiębiorstw na kategorie i do ustalenia „szczególnej kwoty wyjściowej” (zob. podobnie wyrok Sądu z dnia 9 lipca 2003 r. w sprawie T-224/00 Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, Rec. str. II-2597, zwany dalej „wyrokiem w sprawie ADM”, pkt 45–47). Po trzecie, przy wyznaczeniu kwoty podstawowej uwzględniany jest czas trwania naruszenia. Po czwarte zaś, wytyczne przewidują uwzględnienie okoliczności obciążających i okoliczności łagodzących, które pozwalają na dokonanie oceny względnej wagi udziału poszczególnych przedsiębiorstw w naruszeniu (ww. wyrok w sprawie ADM, pkt 60).

232 Wobec powyższego ocena wagi naruszenia jako taka zależy od tego, czy naganne zachowanie mogło przeszkodzić w realizacji celów traktatów (ww. w pkt 213 wyrok w sprawie MDE, pkt 107), niezależnie od udziału w nim poszczególnych przedsiębiorstw i winy każdego z nich, podczas gdy okoliczności obciążające lub łagodzące odnoszą się, jak wskazują przykłady podane w wytycznych, do podlegającego karze indywidualnego zachowania danego przedsiębiorstwa.

233 Należy więc dokonać rozróżnienia pomiędzy z jednej strony elementami, które mogą wpłynąć na fakt, że naruszenie jest w stanie wpłynąć na zakłócenie konkurencji i tym samym zakłócenie realizacji celów traktatu i które będą badane w ramach oceny wagi naruszenia, a z drugiej strony elementami dotyczącymi indywidualnego zachowania poszczególnych adresatów zaskarżonej decyzji, które będą badane w ramach okoliczności łagodzących. Pewne elementy, na które powołują się skarżące, zostaną jednak zbadane pod kątem obu tych aspektów.

B — *W przedmiocie uznania naruszenia za „bardzo poważne”*

1. Uwagi ogólne w przedmiocie oceny wagi naruszenia

234 W zakresie oceny samej wagi naruszenia wytyczne stanowią, co następuje:

„Przy ocenie wagi naruszenia należy wziąć pod uwagę jej charakter, rzeczywisty wpływ na rynek, tam gdzie może to być zmierzone, oraz rozmiar właściwego rynku geograficznego.

Naruszenia będą więc zaliczane do jednej z trzech kategorii: naruszeń o małym znaczeniu, poważnych naruszeń oraz bardzo poważnych naruszeń”.

235 Po pierwsze, skarżące podnoszą, że naruszenie nie może być uznane za bardzo poważne z powodu swojego charakteru i zarzucają Komisji, że nie uwzględniła kontekstu chronologicznego kartelu. Po drugie, utrzymują, że porozumienia nie miały rzeczywistego wpływu na rynek. Po trzecie, wskazują one na niewielki rozmiar

właściwego rynku geograficznego. Po czwarte, RZB stoi na stanowisku, że selektywny charakter dochodzenia Komisji wyklucza możliwość uznania naruszenia za „bardzo poważne”.

236 Przed zbadaniem zarzutów przedstawionych przez skarżące należy przedstawić kilka uwag wstępnych w sprawie związku pomiędzy trzema aspektami oceny wagi naruszenia, które zgodnie z wytycznymi należy uwzględnić.

237 Przede wszystkim fakt, że Komisja przedstawiła w wytycznych swoje podejście w zakresie oceny wagi naruszenia nie wyklucza, że może ona dokonać tej oceny w sposób całościowy, z uwzględnieniem wszystkich istotnych okoliczności danej sprawy, w tym również elementów, które nie zostały wyraźnie wymienione w wytycznych.

238 Zgodnie z orzecnictwem Trybunału przy określaniu kwoty grzywien należy brać pod uwagę okres trwania naruszenia i wszystkie inne okoliczności mogące mieć wpływ na ocenę wagi naruszeń (zob. ww. w pkt 213 wyrok w sprawie MDF pkt 129). Wagę naruszeń należy ustalić na podstawie licznych okoliczności, do których należą szczególne okoliczności sprawy, jej kontekst i odstraszające działanie grzywien, przy czym nie ma potrzeby ustalania wiążącej lub wyczerpującej listy kryteriów, które należy obowiązkowo uwzględnić (ww. w pkt 189 wyrok w sprawie Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 240 i 241).

239 W tym względzie to w szczególności ocena charakteru naruszenia pozwala uwzględnić różne zasadnicze okoliczności, których wyczerpującego wyliczenia nie można sporządzić w wytycznych i do których należy zaliczyć potencjalny wpływ (w odróżnieniu od wpływu konkretnego i możliwego do zmierzenia) naruszenia na rynek.

240 Następnie należy podnieść, że trzy powyżej wspomniane aspekty oceny wagi naruszenia nie mają tej samej wartości przy ocenie ogólnej. Charakter naruszenia odgrywa zasadniczą rolę w szczególności przy badaniu przesłanek „bardzo poważnych” naruszeń. W tym względzie z opisu bardzo poważnych naruszeń zawartego w wytycznych wynika, że porozumienia lub uzgodnione praktyki, których celem jest, jak w tym przypadku, ustalenie cen, mogą na podstawie samego ich charakteru spowodować uznanie ich za „bardzo poważne”, bez konieczności dokonania charakterystyki tych zachowań z punktu widzenia wpływu na rynek czy określonego obszaru geograficznego. Wniosek ten poparty jest faktem, że o ile opis poważnych naruszeń wyraźnie wspomina o wpływie na rynek oraz skutkach wywoływanych na dużych obszarach wspólnego rynku, to opis bardzo poważnych naruszeń nie zawiera żadnego wymogu konkretnego wpływu na rynek ani skutków dotyczących określonego obszaru (wyrok Sądu z dnia 27 lipca 2005 r. w sprawach połączonych od T-49/02 do T-51/02 Brasserie nationale i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. II-3033, pkt 178).

241 Ponadto pomiędzy tymi trzema kryteriami istnieje wzajemna zależność w takim znaczeniu, że duża waga naruszenia w świetle danego kryterium może kompensować mniejszą wagę naruszenia w świetle innych aspektów.

2. W przedmiocie charakteru i kontekstu naruszenia

a) Argumenty stron

242 Z jednej strony, co się tyczy charakteru naruszenia, BAWAG, PSK i Erste (sprawy T-261/02, T-263/02, T-264/02) utrzymują, że zgodnie z praktyką decyzyjną Komisji, porozumienia poziome dotyczące cen są zwykle uznawane za „bardzo poważne” naruszenia, jeśli związane są z innymi ograniczeniami takimi jak podział rynków. BAWAG i PSK podnoszą, że fakt, iż kartel obejmował liczne produkty bankowe, nie ma znaczenia przy dokonywaniu oceny wagi naruszenia, ponieważ waga ta zależy od

szkody wyrządzonej przez kartel, a nie od jego rozmiarów. Ich zdaniem udział w naruszeniu wszystkich dużych banków austriackich również nie jest wystarczającą przesłanką do uznania naruszenia za bardzo poważne, ponieważ w tym celu konieczny byłby udział przedsiębiorstw reprezentujących prawie cały rynek europejski.

243 Banki twierdzą ponadto, że zarzucane im naruszenie nie było klasycznym i tajnym kartelem, utworzonym w celu antykonkurencyjnym, dążącym do osiągnięcia zysków i pozycji monopolistycznej oraz działającym na szkodę konsumentów. Zdaniem ÖVAG i NÖ-Hypo rzeczywisty charakter okrągłych stołów był bardziej zbliżony do wymiany informacji (ewentualnie niezgodnej z prawem) aniżeli do typowego i rygorystycznego kartelu.

244 Z drugiej strony, jeśli chodzi o kontekst naruszenia, po pierwsze, skarżące zarzucają Komisji, że nie uwzględniła faktu, że porozumienia miały zgodną z prawem genezę, bowiem zostały stworzone przez państwo jako instrument kierowania gospodarką, zgodnie — zdaniem RZB, ÖVAG i NÖ-Hypo — z austriacką tradycją, według której państwo posługuje się nim, aby realizować cele w ogólnym interesie społecznym, w zakresie współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami i partnerami społecznymi. Skarżące podkreślają, że konieczne jest rozróżnienie pomiędzy sytuacją przedsiębiorstw, które stworzyły tajny i zinstytucjonalizowany kartel o celach antykonkurencyjnych, a ich własną sytuacją, która charakteryzuje się tym, że przedsiębiorstwa te po prostu nie zaniechały w odpowiednim czasie stosowania praktyki, która wcześniej była zgodna z prawem. RZB i Erste wskazują na specyfikę rynku bankowego, a przede wszystkim na interes państwa w utrzymaniu stabilności w tym sektorze, co pociąga za sobą duży interwencjonizm ze strony władz publicznych i stanowi okoliczność łagodzącą wagę naruszenia. BAWAG i PSK twierdzą ponadto, że te porozumienia były jednorazowym zjawiskiem w historii i nie powtórzą się w przyszłości, tak więc wysoka grzywna nie jest w tym przypadku konieczna, aby osiągnięty został skutek odstraszający.

245 Po drugie, BA-CA, ÖVAG i NÖ-Hypo podnoszą, że nawet po przystąpieniu Austrii do Wspólnoty kartele typu okrągłych stołów nie były zabronione przez austriackie prawo konkurencji, które dopuszczało niewiążące „kartele wynikające z praktyki”.

- 246 Po trzecie, skarżące powołują się na wpływ organów władzy publicznej, w szczególności OeNB, izby gospodarczej (Wirtschaftskammer) i ministerstwa finansów w ramach okrągłych stołów. Podkreślają, że władze państwowe aktywnie uczestniczyły w okrągłych stołach, zajmując stanowisko przeciwko silnej konkurencji pomiędzy bankami. BA-CA podnosi, że OeNB odgrywało znacznie większą rolę, aniżeli wynika to z motywu 374 zaskarżonej decyzji oraz że OeNB wywierało presję na banki, aby zmieniły one swoje warunki handlowe.
- 247 Po czwarte, skarżące stoją na stanowisku, że zinstytucjonalizowany charakter kartelu tłumaczy fakt, iż spotkania miały swoje źródło w prawie i w niczym nie zaostrza wagi naruszenia. BAWAG i PSK podnoszą ponadto, że większość spotkań poświęcona była tematom niepodlegającym przepisom prawa konkurencji.
- 248 Po piąte, Erste podnosi niedawne przystąpienie Austrii do Unii.

b) Ocena Sądu

- 249 Co się tyczy z jednej strony charakteru naruszenia, Komisja słusznie podkreśliła w motywie 506 i w przypisie nr 514 zaskarżonej decyzji, że horyzontalne kartele cenowe należą do bardzo poważnych naruszeń, nawet przy braku innych ograniczeń konkurencji, takich jak podział rynków (ww. w pkt 231 wyrok w sprawie ADM, pkt 117–126; zob. również ww. w pkt 175 wyrok w sprawie SPO i in. przeciwko Komisji, pkt 377).
- 250 W niniejszym przypadku „bardzo poważny” charakter naruszenia jest podkreślony, jak słusznie wykazane zostało to w motywie 506 zaskarżonej decyzji, znaczeniem

sektora bankowego dla całości gospodarki oraz zakresem porozumień, które obejmowały szeroką gamę ważnych produktów bankowych i w których uczestniczyła większość podmiotów gospodarczych działających na rynku właściwym, w tym największe przedsiębiorstwa. Waga naruszenia z punktu widzenia jego charakteru zależy od zagrożenia, jakie stanowi ono dla niezakłóconej konkurencji. Pod tym względem zakres kartelu cenowego, zarówno jeżeli chodzi o określone produkty, jak przedsiębiorstwa biorące w nim udział, odgrywają decydującą rolę. W każdym razie teza skarżących, zgodnie z którą za bardzo poważne naruszenia mogą być uznane wyłącznie takie, w których uczestniczą praktycznie wszystkie przedsiębiorstwa z rynku europejskiego, jest bezzasadna (zob. również pkt 307 i 313 poniżej dotyczące wpływu właściwego rynku geograficznego).

251 Teza przedstawiona przez banki, zgodnie z którą kartel nie miał celu antykonkurencyjnego, stoi w sprzeczności z samą naturą porozumień, które miały na celu ograniczenie, a nawet wyeliminowanie konkurencji w zakresie cen. Podobnie rzecz ma się ze stwierdzeniem ÖVAG i NÖ-Hypo, zgodnie z którym naruszenie powinno być raczej zakwalifikowane jako mające na celu wymianę informacji, a nie jako kartel cenowy.

252 Jeśli chodzi o argument, zgodnie z którym kartel nie był tajny, należy stwierdzić, że zaskarżona decyzja nie opiera się na tajnym charakterze porozumień w celu uzasadnienia zaliczenia na ruszenia do bardzo poważnych (zob. motywy 505–514). Bez wątplenia Komisja odwołuje się w części swojej odpowiedzi na skargę do komunikatu w sprawie współpracy, którego pkt A.1 stwierdza, że „tajne kartele zawarte pomiędzy przedsiębiorstwami w celu ustalenia cen [...] należą do najbardziej poważnych ograniczeń konkurencji”. Jednakże to odniesienie to jest zgodne z rozumowaniem, którego celem jest wykazanie „bardzo poważnego” charakteru porozumień poziomych dotyczących ustalania cen, co wyraźnie wynika z następnego powołania się na wytyczne, które określają, że kategoria bardzo poważnych naruszeń obejmuje głównie „porozumienia poziome typu karteli cenowych”, bez wspomnienia tajnego lub jawnego charakteru tych naruszeń. Z powyższego wynika, że argumenty dotyczące braku tajnego charakteru porozumień są bezzasadne w przypadku oceny wagi naruszenia dokonanej przez Komisję. W każdym razie chociaż tajny charakter kartelu jest okolicznością obciążającą, wzmacniającą wagę naruszenia, to nie jest to warunek niezbędny dla zakwalifikowania naruszenia jako „bardzo poważnego”.

- 253 W konsekwencji zarzuty skarżących podniesione w kwestii uznania kartelu za bardzo poważne naruszenie z racji jego charakteru należy oddalić.
- 254 Z drugiej strony należy podnieść, że horyzontalny kartel cenowy o takim zasięgu, jaki stwierdziła Komisja w niniejszym przypadku, i dotyczący tak ważnego sektora gospodarki zwykle nie może uniknąć kwalifikacji jako bardzo poważne naruszenie, niezależnie od jego kontekstu. W każdym razie okoliczności przedstawione przez skarżące w niniejszym przypadku nie mogą wpłynąć na ważność oceny wagi naruszenia dokonanej przez Komisję.
- 255 Jeżeli chodzi o kontekst chronologiczny kartelu, Komisja słusznie podnosi, po pierwsze, że przepisy prawne, na jakich opierały się okrągłe stoły na początku ich funkcjonowania, powinny być uchylone najpóźniej w chwili przystąpienia Austrii do EOG. W okresie, którego dotyczy zaskarżona decyzja, nie istniał żaden przepis prawa krajowego, który zmuszałby banki do uzgadniania lub do ograniczania ich działalności na rynku. Co do „austriackich tradycji”, na które powołują się niektóre ze skarżących, należy stwierdzić, że tradycje i polityczne preferencje państw członkowskich mogą czasami wejść w konflikt z podstawowym celem w postaci niezakłóconej konkurencji, o których mowa w art. 3 lit. g) WE. Tym samym fakt, że kartel został utworzony i utrzymany przy wsparciu państwa, nie wpływa na fakt, że potencjalnie jest on w stanie przeszkodzić w realizacji celów traktatu.
- 256 Argument, że wysoka grzywna nie jest konieczna ze względu na to, że porozumienia zostały zawarte jedynie raz, nie ma w niniejszej sytuacji znaczenia. Odstraszający skutek grzywien zalicza się bez wątpienia do wielu elementów, które należy uwzględnić przy ocenie wagi naruszenia w rozumieniu art. 15 rozporządzenia nr 17 (ww. w pkt 213 wyrok w sprawie MDE, pkt 120). Jednakże jak zostało wyjaśnione w pkt 213 powyżej, wytyczne dokonują rozróżnienia pomiędzy różnymi aspektami wagi naruszenia w rozumieniu art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 i przewidują uwzględnienie skutku odstraszającego obok wagi „samego” naruszenia. To

rozdzielenie jest uzasadnione, ponieważ przyczynia się do większej przejrzystości procesu ustalania kwoty grzywny przez Komisję. Wobec powyższego rozważania dotyczące skutku odstraszającego grzywny nie mogą być skutecznie podnoszone w stosunku do oceny wagi samego naruszenia.

257 Po drugie, co się tyczy argumentów, że prawo austriackie dopuszczało „kartele wynikające z praktyki” (Verhaltenskartelle) nawet po przystąpieniu Austrii do Wspólnot i przez cały czas trwania naruszenia, Komisja słusznie podkreśla, że fakt ten niczego nie zmienia w zakresie istnienia naruszenia art. 81 WE i nie ma wpływu na ocenę wagi tego naruszenia. Z opisu prawa austriackiego, dostarczonego w szczególności przez BA-CA, ÖVAG i NÖ-Hypo, przywilej przyznany aż do 2000 r. „kartelom wynikającym z praktyki” wynikał z ich niewiążącego charakteru. Natomiast art. 81 WE zakazuje uzgodnionych praktyk tak samo jak porozumień, a wytyczne, w celu oceny wagi naruszenia, również nie dokonują rozróżnienia pomiędzy porozumieniami wiążącymi strony i „gentlemen’s agreements”.

258 Po trzecie, co się tyczy udziału organów władzy publicznej w okrągłych stołach, na które powołują się skarżące, należy przede wszystkim przypomnieć, że państwa członkowskie nie mają prawa podjąć działań, które umożliwiłyby przedsiębiorstwom prywatnym uniknięcie ograniczeń wynikających z art. 81–89 WE (wyrok Trybunału z dnia 16 listopada 1977 r. w sprawie 13/77 INNO, Rec. str. 2115, pkt 33). O ile jest prawdą, że przedsiębiorstwa nie mogą być karane za zachowanie antykonkurencyjne, jeżeli takowe było im narzucone przez ustawę krajową, sprzeczną z tymi przepisami, lub przez presję, której musiały się poddać i która wywierana była przez organy władzy publicznej, sytuacja przedstawia się inaczej, kiedy taka ustawa czy takie zachowanie ogranicza się do zachęcania lub ułatwiania zachowań antykonkurencyjnych ze strony przedsiębiorstw, podejmowanych przez nie w sposób niezależny (zob. analogicznie wyrok Trybunału z dnia 9 września 2003 r. w sprawie C-198/01 CIF, Rec. str. I-8055, pkt 52–56, i wyrok Sądu z dnia 18 września 1996 r. w sprawie T-387/94 Asia Motor France i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-961, pkt 65).

259 W tym zakresie nie ulega wątpliwości, że zachowanie organów władzy publicznej, o które chodzi w niniejszym przypadku, nie miało na celu zmuszenia banków do zachowań antykonkurencyjnych. Prawdą jest, że nota przedstawiona przez BAWAG i PS zawiera „wezwanie skierowane przez OeNB do banków, aby ograniczyły nierozsądną konkurencję dotyczącą cen depozytów i kredytów”. Nie wynika z tego jednakże, że banki bezwzględnie musiały zastosować się do tego wezwania. Przykłady domniemanej presji wywieranej przez OeNB na banki przedstawione przez BA-CA potwierdzają, że OeNB wezwał banki do obniżenia stóp procentowych, ale nie zawierają one żadnego elementu pozwalającego stwierdzić, że wezwał je on do przyjęcia uzgodnień w tym zakresie, a tym bardziej że banki były w związku z tym narażone na naciski, którym nie mogły się oprzeć. W konsekwencji pozostaje to bez wpływu na odpowiedzialność skarżących za zachowanie stanowiące naruszenie.

260 Pozostaje również bez wpływu na wagę samego naruszenia. Udział organów władzy publicznej w spotkaniach okrągłych stołów, opisany przez skarżące, w niczym nie zmniejsza potencjalnego wpływu omawianego kartelu cenowego na zakłócenie realizacji celów traktatu. Przeciwnie, taka zgoda lub tolerowanie zachowań stanowiących naruszenie przez organy władzy publicznej przyczynia się do wzmocnienia skutków zakazanych porozumień.

261 Należy dodać, że kwestia, czy zachowanie ze strony organów władzy publicznej może być uznane za okoliczność łagodzącą (zob. podobnie ww. w pkt 258 wyrok w sprawie CIF, pkt 57), będzie zbadana w punktach 504 i 505 poniżej.

262 Po czwarte, jeśli chodzi o zinstytucjonalizowany charakter kartelu, Komisja zasadnie uwzględniła fakt, że kartel funkcjonował w formie okresowo organizowanych zinstytucjonalizowanych spotkań (wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-308/94 Cascades przeciwko Komisji, Rec. str. II-925, pkt 104 i 194). Nie ulega wątpliwości, że „sieć Lombard” powstała w okresie, kiedy porozumienia nie były zakazane przez prawo. Nie zmienia to jednak faktu, że banki wykorzystały tę wcześniej istniejącą strukturę do zawierania bezprawnych uzgodnień i że mogło to

w znacznym stopniu przyczynić się do skutecznego funkcjonowania całego kartelu. Fakt, że na spotkaniach poruszane były również inne tematy, neutralne z punktu widzenia prawa konkurencji, nie zmniejsza zagrożenia dla działania zasad konkurencji, wynikającego z tak dobrze zorganizowanego systemu uzgodnień.

²⁶³ Ponadto fakt, że w chwili zdarzeń leżących u podstaw sporu Austria dopiero od niedawna należała do Unii Europejskiej, nie ma wpływu na wagę samego naruszenia.

²⁶⁴ Wobec powyższego okoliczności przywołane przez skarżące nie mogą podważyć zasadności stwierdzenia zawartego w motywie 506 zaskarżonej decyzji, zgodnie z którym porozumienia „sieci Lombard” stanowią, z racji swojego charakteru, bardzo poważne naruszenie.

3. W przedmiocie rzeczywistego wpływu naruszenia na rynek

²⁶⁵ Skarżące sprzeciwiają się uznaniu naruszenia za bardzo poważne, uzasadniając, że Komisja nie wykazała odczuwalnego wpływu kartelu na rynek. Podnoszą one, po pierwsze, że wykazanie tego wpływu jest konieczne dla uznania naruszenia za bardzo poważne, po drugie, że uzasadnienie dotyczące wpływu kartelu zawarte w zaskarżonej decyzji jest w tym względzie niewystarczające, i po trzecie, że ekspertyza ekonomiczna sporządzona przez profesora von Weizsäckera, którą strony przedstawiły w postępowaniu administracyjnym, wykazała brak takiego wpływu.

a) Zaskarżona decyzja

²⁶⁶ W ramach analizy wagi naruszenia Komisja podnosi, w motywie 508 zaskarżonej decyzji, co następuje:

„Co się tyczy funkcjonowania i skutków kartelu, mogą one zostać uwzględnione wraz z innymi okolicznościami, w przypadku praktyk, których bezpośrednim celem i przedmiotem nie było zakłócenie konkurencji i które tym samym mogą podlegać zakresowi zastosowania art. 81 [...] WE wyłącznie z punktu widzenia rzeczywistego wpływu, jaki wywierają”.

²⁶⁷ Komisja następnie wyjaśnia, że zainteresowane banki często i regularnie uczestniczyły w wielu okrągłych stołach i że zgromadzone dokumenty dotyczące tego okresu jasno pokazują sposób, w jaki banki wdrażały porozumienia zawarte w trakcie okrągłych stołów lub w jaki sposób wykorzystywały informacje, uzyskane przy tej okazji od swoich konkurentów przy podejmowaniu własnych decyzji. Jeżeli chodzi o szczegóły, Komisja odwołuje się do motywów 430–437 zaskarżonej decyzji, zawierających opis wdrażania decyzji kartelu w ramach stwierdzenia naruszenia.

²⁶⁸ Komisja wnioskuje z powyższego, w motywie 510 zaskarżonej decyzji, że te ogólne porozumienia, trwające wiele lat, miały wpływ na rynek. Dodaje ona, że fakt, iż członkowie kartelu doznawali niepowodzeń lub czasami nawet przyznawali się wzajemnie między sobą, że ich wysiłki kończyły się niepowodzeniami, nie wyklucza, że ich porozumienia miały wpływ na rynek. Stwierdza ona wreszcie, że ekspertyza wykonana na zlecenie banków również nie wykazała, że kartel nie miał wpływu na rynek.

b) W przedmiocie kwalifikacji argumentów BA-CA

269 BA-CA, który podnosi wyłącznie dwa ostatnie zarzuty wymienione w pkt 265 powyżej, stwierdza, że jego zarzut nie zmierza do zakwestionowania kwalifikacji naruszenia jako bardzo poważnego, ale do wskazania na naruszenie obowiązku uzasadnienia. Wyjaśnia on, że w celu naliczenia grzywny skutki ekonomiczne mogą być brane pod uwagę wyłącznie wówczas, kiedy są rzeczywiście ustalone i uzasadnione, a na Komisji spoczywa ciężar dowodu w tym zakresie.

270 W tych argumentach BA-CA zarzuca Komisji zasadniczo, że nie udowodniła ona wpływu naruszenia na rynek. Zarzut ten nie dotyczy uzasadnienia zaskarżonej decyzji, ale przyjętej kwalifikacji naruszenia jako bardzo poważnego. W istocie obowiązek uzasadnienia stanowi wymóg proceduralny, który należy odróżnić od kwestii zasadności motywów, bowiem ta ostatnia kwestia odnosi się do materialnej legalności spornego aktu (wyroki Trybunału z dnia 2 kwietnia 1998 r. w sprawie C-367/95 P Komisja przeciwko Sytraval i Brink's France, Rec. str. I-1719, pkt 67, i z dnia 22 marca 2001 r. w sprawie C-17/99 Francja przeciwko Komisji, Rec. str. I-2481, pkt 35). Tym samym należy zbadać zarzuty BA-CA wraz z zarzutami dotyczącymi zasadności oceny wagi naruszenia w zaskarżonej decyzji podniesionymi przez inne skarżące.

c) Argumenty stron

271 Po pierwsze, banki podnoszą, że zgodnie z wytycznymi i orzecznictwem w celu określenia wagi naruszenia konieczne jest uwzględnienie rzeczywistego wpływu naruszenia na rynek. BAWAG stwierdza ponadto, że zasada proporcjonalności wymaga, by porozumienia o wysokim stopniu szkodliwości były karane bardziej surowymi sankcjami niż porozumienia, które mają niewielki wpływ na rynek lub nie mają żadnego.

- 272 Skarżące podkreślają, że ciężar dowodu rzeczywistego wpływu kartelu na rynek spoczywa na Komisji. Stoją na stanowisku, że motyw y zaskarżonej decyzji dotyczące wdrażania porozumień nie wykazują tego wpływu w sposób wystarczający. RZB, BAWAG, PSK i Erste podnoszą, że w celu przedstawienia tego dowodu konieczne jest wykazanie, za pomocą analizy ekonomicznej, że stopy procentowe i prowizje stosowane w Austrii w określonym okresie znacząco różniły się od stóp i prowizji, jakie byłyby stosowane przy braku porozumienia.
- 273 Po drugie, skarżące kwestionują wykorzystaną w zaskarżonej decyzji argumentację. Nie podważając ustaleń Komisji dotyczących okoliczności faktycznych w zakresie wdrażania porozumień, BA-CA, BAWAG, PSK i Erste podnoszą, że podane przykłady nie są reprezentatywne, że w aktach sprawy podane zostały liczne przykłady nieprzestrzegania porozumień i że banki, w sposób niejawn y, bardzo silnie ze sobą konkurowały. BA-CA i BAWAG stwierdzają, że cechowało to w szczególności ich własne zachowanie. Zdaniem BAWAG i PSK dokumenty, w których banki przedstawiły swoje stanowisko w zakresie wdrażania i przestrzegania porozumień zawierają wyłącznie subiektywne oceny danych pracowników banku i nie stanowią wiarygodnej podstawy do dokonania oceny rzeczywistych skutków ekonomicznych porozumień.
- 274 BA-CA i Erste podnoszą, że jakby nie było, porozumień nie można było przestrzegać na rynku, ponieważ dotyczyły one wyłącznie „oficjalnych” stóp procentowych, które wywieszone były w okienkach, podczas gdy stopy procentowe faktycznie proponowane klientom uzależnione są od innych czynników, w szczególności od wielkości operacji, wypłacalności klienta i przyznanych pracownikom uprawnień do odejścia od oficjalnych stóp procentowych.
- 275 BA-CA i Erste podkreślają znaczenie podstawowych stóp procentowych dla zmian stóp procentowych stosowanych przez banki. Ich zdaniem ekonomiczna konieczność dostosowania się do zmian tych stóp procentowych wyklucza istnienie związku przyczynowego pomiędzy okrągłymi stołami i stopami procentowymi ustalonymi przez banki.

- 276 RZB, BAWAG, PSK i Erste są wreszcie zdania, że Komisja nie może wywodzić z częstotliwości spotkań okrągłych stołów istnienia rzeczywistego wpływu na rynek. Dodają, że spotkania poświęcone były różnym kwestiom obojętnym z punktu widzenia konkurencji i pełniły również rolę społeczną.
- 277 Po trzecie, skarżące zarzucają Komisji, że nie uwzględniła wniosków z ekspertyzy ekonomicznej sporządzonej przez profesora von Weizsäckera, którą przedstawiły. Podnoszą, że ekspertyza ta wykazała za pomocą metod statystycznych, że ani średnie ceny stosowane przez banki, ani ich średnia rentowność nie były wyższe od cen i rentowności, jakie byłyby osiągnięte przy braku porozumienia. Stoją na stanowisku, że zastrzeżenia podniesione w zaskarżonej decyzji wobec tej ekspertyzy są bezzasadne. RZB, ÖVAG i NÖ-Hypo podtrzymują, że wnioski sformułowane w ekspertyzie mogłyby być podważone i obalone jedynie przez inną naukową ekspertyzę. Skarżące podnoszą, że Komisja zrezygnowała z powołania się w zaskarżonej decyzji na kontreksperytę, której sporządzenie zleciła, z powodu jej technicznych słabości.
- 278 Komisja stoi na stanowisku, że kartel może być uznany za bardzo poważne naruszenie z powodu jego antykonkurencyjnego celu, nawet jeżeli nie ma żadnego wpływu na rynek. Stoi jednak na stanowisku, że w niniejszej sprawie wpływ kartelu na rynek został wykazany.
- 279 Komisja podnosi, że kartel nie wywołuje skutków dopiero od momentu, kiedy zostanie udowodnione, że zmiany cen byłyby inne w sytuacji wolnej konkurencji, ale już od momentu, kiedy porozumienia są wdrażane. Podnosi ona, że zajęte dokumenty pochodzące z właściwego w niniejszej sprawie okresu pokazują jasno, w jaki sposób banki wdrażały porozumienia zawarte pomiędzy nimi w ramach okrągłych stołów i w jaki sposób wykorzystywały przy podejmowaniu własnych decyzji informacje uzyskane od swoich konkurentów. Zdaniem Komisji nie ulega wątpliwości, że kartel miał wpływ na rynek, nawet jeżeli w niektórych przypadkach bankom nie udało się dojść do wspólnych ustaleń lub nawet wówczas, kiedy ustaleń nie przestrzegały.

280 Komisja stoi więc na stanowisku, że ekspertyza przedstawiona przez banki nie ma decydującego znaczenia dla oceny wagi naruszenia. Dodaje ona, że ekspertyza nie wykazała w przekonujący sposób, że kartel nie miał wpływu na zmiany cen.

d) Ocena Sądu

281 Na wstępie należy stwierdzić, że przy dokonywaniu oceny wagi naruszenia Komisja w zaskarżonej decyzji uwzględniła rzeczywisty wpływ kartelu na rynek. O ile w motywach 429 i 508 Komisja stwierdza, że nie ma konieczności badania rzeczywistego wpływu na rynek, jeżeli udowodniony jest antykonkurencyjny cel kartelu, to w motywach 509 i 510, jak również w motywach 430–436 stwierdza ona jednak istnienie wpływu na rynek, który w tym przypadku wynika z wdrożenia porozumień, nawet jeżeli w motywie 436 przyznaje, że ich precyzyjna kwalifikacja nie jest możliwa.

282 Nie jest więc konieczne ustalenie w niniejszym przypadku, czy wytyczne uzależniają uznanie kartelu za „bardzo poważne naruszenie” od wykazania konkretnego wpływu na rynek. Biorąc pod uwagę, że Komisja dysponuje swobodnym uznaniem w zakresie oceny wagi naruszenia, legalność tej oceny uzależniona jest od zasadności stwierdzeń, na których się opiera, a nie na ustaleniu, czy wszystkie uwzględnione przez Komisję przesłanki były konieczne do tego celu.

283 Należy więc zbadać, po pierwsze, czy Komisja mogła na podstawie wprowadzenia kartelu w życie stwierdzić, że wywierał on rzeczywisty wpływ na rynek, po drugie, czy mogła stwierdzić, że w tym przypadku kartel został wprowadzony w życie, a po trzecie, czy w tym kontekście nienależycie uwzględniła znaczenie oraz moc dowodową ekspertyzy przedstawionej przez banki.

- 284 Na wstępie należy przypomnieć, że w celu oceny rzeczywistego wpływu naruszenia na rynek Komisja jest zobowiązana do odwołania się do poziomu konkurencji istniejącej normalnie w przypadku braku naruszenia (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 16 grudnia 1975 r. w sprawach połączonych od 40/73 do 48/73, 50/73, od 54/73 do 56/73, 111/73, 113/73 i 114/73 *Suiker Unie i in. przeciwko Komisji*, Rec. str. 1663, pkt 619 i 620; wyroki Sądu w ww. w pkt 205 sprawie *Mayr-Melnhof*, pkt 235; z dnia 11 marca 1999 r. w sprawie T-141/94 *Thyssen Stahl przeciwko Komisji*, Rec. str. II-347, pkt 645, i w ww. w pkt 31 sprawie *ADM*, pkt 150).
- 285 Po pierwsze, jeśli chodzi o kartele cenowe, Komisja może zasadnie uznać, że naruszenie miało wpływ na rynek, opierając się na fakcie, że członkowie kartelu podjęli działania mające na celu zastosowanie ustalonych cen, na przykład poprzez poinformowanie o nich klientów, wydanie pracownikom instrukcji, że mają traktować je jako podstawę do negocjacji i poprzez kontrolowanie ich stosowania przez ich konkurentów oraz ich własne oddziały sprzedaży. Do stwierdzenia istnienia wpływu na rynek wystarczy bowiem, że ustalone ceny posłużyły jako podstawa do ustalenia cen pojedynczych transakcji i ograniczyły możliwość negocjacji ze strony klientów (wyroki Sądu z dnia 17 grudnia 1991 r. w sprawie T-7/89 *Hercules Chemicals przeciwko Komisji*, Rec. str. II-1711, pkt 340 i 341, oraz z dnia 20 kwietnia 1999 r. w sprawach połączonych od T-305/94 do T-307/94, od T-313/94 do T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 i T-335/94 *Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji*, Rec. str. II-931, pkt 743–745).
- 286 Natomiast jeżeli Komisja udowodni wprowadzenie kartelu w życie, nie można od niej wymagać, by systematycznie wykazywała, że porozumienia rzeczywiście pozwoliły określonym przedsiębiorstwom uzyskać poziom cen transakcji wyższy od poziomu, który byłby osiągnięty przy braku kartelu. W tym względzie nie można dopuścić tezy, zgodnie z którą sam fakt, iż poziom cen transakcji byłby inny w przypadku braku zмовy, może być uwzględniony w celu określenia wagi naruszenia (wyrok Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-279/98 P *Cascades przeciwko Komisji*, Rec. str. I-9693, pkt 53 i 62). Ponadto nieproporcjonalne byłoby wprowadzenie wymogu przeprowadzenia tego dowodu, ponieważ pochłonięłoby ono znaczne koszty, biorąc pod uwagę, że wymagałoby zastosowania teoretycznych obliczeń, opartych na wzorach ekonomicznych, których dokładność

byłoby trudno skontrolować sądowi i których niezawodność nie jest pewna (opinia rzecznika generalnego J. Mischa do wyroku Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-283/98 P Mo och Domsjö przeciwko Komisji, Rec. str. I-9855, I-9858, pkt 109).

287 W celu oceny wagi naruszenia decydujące znaczenie ma ustalenie, że członkowie kartelu zrobili wszystko co było w ich mocy, aby ich zamiary przyniosły rzeczywisty skutek. Natomiast to co stało się później w zakresie rzeczywistego poziomu cen na rynku mogło być uzależnione od innych czynników, niepodlegających kontroli ze strony członków kartelu. Członkowie kartelu nie mogą przypisywać sobie czynników zewnętrznych, które pokrzyżowały ich zamiary, i wskazywać ich jako okoliczności uzasadniających obniżenie grzywny (opinia rzecznika generalnego J. Mischa w sprawie, w której wydano ww. w pkt 286 wyrok Mo och Domsjö przeciwko Komisji, pkt 102–109).

288 Z powyższego wynika, że Komisja mogła zasadnie oprzeć się na wprowadzaniu w życie kartelu w celu stwierdzenia istnienia rzeczywistego wpływu na rynek.

289 Po drugie, jeśli chodzi o zasadność ustaleń, z których Komisja wyciągnęła wnioski w niniejszej sprawie, należy na wstępie stwierdzić, że skarżące nie kwestionują przykładów wprowadzania w życie porozumień zawartych w ramach „sieci Lombard”, które podano w zaskarżonej decyzji.

290 Co się tyczy następnie argumentu, zgodnie z którym te przykłady nie są reprezentatywne, ponieważ w aktach znajdują się również liczne przykłady nieprzestrzegania porozumienia oraz konkurencji pomiędzy bankami, należy podnieść, że brak bezwzględnego przestrzegania ustaleń przyjętych przez członków kartelu nie wystarczy do wykluczenia wpływu na rynek.

291 W tym względzie przykłady podane przez BA-CA, BAWAG, PSK i Erste nie wykazują nieprawdziwości stwierdzenia, iż kartel został wprowadzony w życie.

292 BA-CA powołuje się na liczne fragmenty zaskarżonej decyzji (motywy 149, 172, 199, 229, 264, 283, 299 i nast.), w których wymienione są przypadki, w jakich określone porozumienia nie były przestrzegane przez niektóre banki. Przykłady te wskazują przede wszystkim, że Komisja była świadoma tego, że wprowadzenie w życie porozumień nie było całkowite. Nie potwierdzają one jednak tezy wysuniętej przez BA-CA, jakoby istniały tylko „pojedyncze próby wprowadzenia w życie” porozumień. W motywie 149 przypomina się, że PSK został upomniany przez pozostałe banki, ponieważ nie przestrzegał porozumienia dotyczącego stóp procentowych określonego produktu oszczędnościowego, w motywie 172 opisana została reakcja innych banków na obniżkę stóp procentowych kredytu, której BAWAG dokonał „bez uprzedzenia”, a motyw 199 dotyczy braku dyscypliny, o którą Erste „został posądzony” przez pozostałe banki. Z powyższych przykładów wynika, że banki, które pojedynczo wyłamywały się z porozumień, narażone były na zarzuty ze strony pozostałych członków kartelu, którzy najwyraźniej ich przestrzegali. Chociaż w czasie spotkania jednego z okrągłych stołów, opisanego w motywie 299, poruszona została kwestia sprzecznych z porozumieniami działań „specjalnych podjętych przez niektóre banki”, uczestnicy tego okrągłego stołu stwierdzili, że „ogólnie wszystkie banki przestrzegały porozumień” zawartych miesiąc wcześniej. Podobnie w motywie 264 zostały opisane dyskusje, w trakcie których Erste skarżył się na stosowanie przez niektórych konkurentów stóp procentowych niezgodnych z ustaleniami, podczas gdy ci ostatni, przyznając, że „istotnie pewne działania wprowadzane były powoli” w ich bankach, stwierdzali, że ogólnie wszystko odbywało się według poczynionych ustaleń. Wreszcie w motywie 283 wspomina się o planowanym przez „klub Lombard” upomnieniu banków z powodu braku dyscypliny w zakresie stóp procentowych, natomiast motywy 299–301 opisują naruszenia pewnych porozumień i próby ich obejścia podejmowane przez niektóre banki. Te fragmenty w całości w żaden sposób nie popierają twierdzenia BA-CA, według którego nieprzestrzeganie porozumień było regułą, natomiast ich wprowadzanie w życie przez banki stanowiło wyjątek.

293 BAWAG i PSK cytują 28 dokumentów z akt sprawy Komisji, w których mowa o nieprzestrzeganiu porozumień i istnieniu konkurencji pomiędzy bankami, podczas

gdy Erste przedstawia listę 85 odnośników dotyczących 74 dokumentów, z których 22 pokrywa się z dowodami przedłożonymi przez BAWAG i PSK.

294 Te dokumenty nie są jednak sprzeczne z wnioskami Komisji. Tytułem przykładu trzy banki powołują się na protokół z spotkania okrągłego stołu poświęconego operacjom pasywnym w dniu 27 września 1995 r., z którego BAWAG i PSK cytują fragment, zgodnie z którym: „przedstawiciel RBW zauważa, że [...] warunki i terminy uzgodnione w ramach okrągłego stołu [...] nie są przestrzegane”. Fragment ten jest bezpośrednio poprzedzony następującym stwierdzeniem: „W tym kontekście przedstawiciele niektórych przedsiębiorstw skarżą się, że w terminach obniżek stóp procentowych, ustalonych przez okrągły stół [stopy procentowe niektórych szczególnych umów oszczędnościowych] nie zostały również automatycznie obniżone. Volksbank, CA-BV, [RBW], NÖ-Hypo, PSK i Erste dostosowały swoje warunki w tym zakresie. [BA] i BAWAG zrobiły to dopiero pod koniec września”. W tym samym dokumencie, skierowanym do dyrektora generalnego BAWAG, wskazano ponadto, że inny bank poskarżył się, że w trakcie sondażu w BAWAG i PSK można było uzyskać wyższe oprocentowanie od ustalonego dla nowych depozytów. W dalszej części dokumentu czytamy: „Chodzi w niniejszym przypadku o nasze oddziały [wskazanie adresów]. Odpowiednie działania zostały podjęte przez nasz departament ds. oddziałów”. Dokument ten podaje przykłady zarówno nieprzestrzegania pewnych ustaleń porozumień, jak i przykłady wprowadzania w życie ustaleń w inny niż uzgodniony sposób, a także upomnienie skierowane przez bank do swoich oddziałów, które nie przestrzegały porozumień.

295 Natomiast ze względu na liczne niekwestionowane przykłady wprowadzania w życie porozumień, które przedstawia zaskarżona decyzja, fakt, że w niektórych przypadkach porozumienia nie były przestrzegane przez jeden lub kilka banków lub że bankom nie udało się utrzymać ustalonego poziomu stóp procentowych lub podnieść ich zyskowności lub że banki konkurowały między sobą w zakresie określonych produktów, nie wystarczy do obalenia stwierdzenia, że porozumienia zostały wprowadzone w życie i że miały wpływ na rynek.

296 W tych okolicznościach argumenty podniesione przez BA-CA i BAWAG i oparte na ich własnym zachowaniu nie mogą zostać uwzględnione. W istocie rzeczywiste zachowanie danego przedsiębiorstwa nie ma znaczenia przy ocenie wpływu kartelu na rynek i w tym przypadku należy wyłącznie uwzględniać wpływ wynikający z naruszenia jako całości (ww. w pkt 189 wyrok w sprawie Komisja przeciwko Anic Participazioni, pkt 150 i 152, i ww. w pkt 285 wyrok w sprawie Hercules Chemicals przeciwko Komisji, pkt 342).

297 Argument banków, zgodnie z którym stopy procentowe rzeczywiście stosowane w stosunku do klientów często różniły się od „oficjalnych” stóp procentowych ustalonych w ramach okrągłych stołów i wywieszonych w okienkach, z powodu szczególnych cech indywidualnych operacji oraz uprawnień przyznanych pracownikom banku do odejścia, w określonych granicach, od tych stóp, nie jest przekonujący. W rzeczywistości „oficjalne” stopy procentowe ogłoszone przez banki stanowią punkt wyjścia przy negocjacjach z klientami indywidualnymi i tym samym mają wpływ na ich wynik.

298 Jeśli chodzi o argument BAWAG i PSK, zgodnie z którym dokumenty, w których banki same dokonują oceny rzeczywistego wprowadzenia w życie ich porozumień nie mogą stanowić dowodu, ponieważ zawierają wyłącznie subiektywne oceny dokonane przez pracowników banku, należy podnieść, że wiarygodność dokumentów, w których członkowie kartelu wyrażają opinię dotyczącą jego „powodzenia” powinny być oceniane dla każdego przypadku z osobna (ww. w pkt 262 wyrok w sprawie Cascades przeciwko Komisji, pkt 186, i ww. w pkt 285 wyrok w sprawie Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, pkt 746 i 747). Wątpliwości co do mocy dowodowej podobnych oświadczeń mogą być w szczególności uzasadnione wówczas, kiedy w dokumentach mowa o odniesionych wrażeniach, nie opartych na konkretnych przesłankach i wówczas, kiedy stanowiska przedstawione przez różnych członków kartelu dotyczące tego samego okresu są sprzeczne. Jednakże nie oznacza to, że zdanie przeciwne automatycznie nabiera większej wiarygodności. W niniejszej sprawie Komisja podnosi, że banki oceniały rzeczywiste wprowadzenie w życie porozumień opierając się na regularnych sondażach przeprowadzanych w innych bankach (motyw 433 zaskarżonej decyzji) i fakt ten nie jest podważany. W tych okolicznościach Komisja miała prawo opierać

się między innymi na dokumentach, w których członkowie kartelu wyrazili swoje opinie na temat wprowadzania w życie ustaleń kartelu w okresie, którego te fakty dotyczą, aby wywieść z nich istnienie wpływu porozumienia na rynek.

299 Następnie należy podnieść, że znaczenie podstawowych stóp procentowych dla stóp procentowych stosowanych przez banki nie jest podważane przez Komisję, która właśnie zarzuca bankom, że ustalały między sobą, w jaki sposób będą reagować na zmiany podstawowych stóp procentowych. Skutek porozumień wynikający w niniejszej sprawie z ich wprowadzenia w życie oraz fakt, że stopy procentowe stosowane przez banki dostosowywały się do podstawowych stóp procentowych powodują, że rzeczywisty wpływ porozumień trudno jest zmierzyć, nie wystarcza to jednak samo w sobie do obalenia zasadności rozumowania Komisji.

300 Ponadto o ile należy się zgodzić z tym, że Komisja nie może wywieść tylko z ilości oraz częstotliwości okrągłych stołów stwierdzenia, że miały one wpływ na rynek (ww. w pkt 231 wyrok w sprawie ADM, pkt 159), powołanie się na tę częstotliwość w zaskarżonej decyzji jest wyłącznie elementem drugorzędym w rozumowaniu Komisji, który nie może zaważyć na legalności oceny wagi naruszenia.

301 Z powyższego wynika, że stwierdzenie, iż kartel został wprowadzony w życie, nie zostało podważone przez argumenty stron.

302 Po trzecie, ekspertyza dostarczona przez banki nie wykazała, że Komisja popełniła błąd, wywodząc rzeczywisty wpływ porozumień na rynek z faktu wprowadzenia tych porozumień w życie. W tym względzie z jednej strony należy podnieść, że ekspert stwierdził, na podstawie porównania pomiędzy austriackim i niemieckim rynkiem bankowym, że warunki handlowe oferowane klientom banków w Austrii nie były mniej korzystne od warunków na rynku niemieckim oraz że rentowność banków austriackich była niższa od rentowności banków niemieckich. Z drugiej strony

ekspert na podstawie dwóch sondaży dotyczących reprezentatywnych produktów bankowych uznał, że nie można było stwierdzić żadnego dającego się zmierzyć wpływu docelowych stóp procentowych ustalonych w ramach porozumienia na średnie stopy procentowe rzeczywiście stosowane przez banki.

303 Ekspert ograniczył jednak przedmiot swojego badania do pewnych określonych szczególnych kwestii i jego analiza nie dotyczyła wszystkich możliwych skutków porozumień i ich wpływu na rynek. Tym samym ekspertyza nie wykazała braku rzeczywistego wpływu kartelu na rynek.

304 Z jednej strony Komisja mogła w takim razie przyjąć, nie popełniając błędu, że porównanie z rynkiem innego państwa członkowskiego nie jest w stanie wykazać, jakie byłyby warunki na rynku austriackim przy braku porozumień i że nie można wywieść z danych dotyczących rentowności banków, że kartel nie miał wpływu na rynek.

305 Z drugiej strony fakt, że ekspertyza nie była w stanie zmierzyć statystycznie znaczącego wpływu kartelu na średnie ceny usług bankowych, nie stanowi dowodu, że porozumienia nie miały żadnego wpływu na ustalenie cen transakcji przeprowadzanych z klientami, co mogłoby być brane pod uwagę w celu oceny wagi naruszenia.

306 Z powyższego wynika, że zarzuty dotyczące wpływu naruszenia na rynek muszą zostać w całości oddalone.

4. W przedmiocie zasięgu właściwego rynku geograficznego

a) Argumenty stron

³⁰⁷ Z wyjątkiem BA-CA (sprawa T-260/02) oraz RLB (sprawa T-262/02), wszystkie skarżące stoją na stanowisku, że zakwalifikowanie naruszenia jako „bardzo poważnego”, pomimo ograniczonego zasięgu właściwego rynku geograficznego jest sprzeczne z wytycznymi, z praktyką decyzyjną Komisji oraz zasadą proporcjonalności. Ponadto RZB, BAWAG i PSK (sprawy T-259/02, T-261/02 i T-263/02) twierdzą, że zaskarżona decyzja nie jest wystarczająco uzasadniona w tym zakresie. RZB oświadcza jednak, że nie zamierza podnosić zarzutu niewystarczającego uzasadnienia i wnosi do Sądu o skontrolowanie zaskarżonej decyzji co do istoty sprawy.

b) Ocena Sądu

³⁰⁸ Zgodnie z motywem 511 zaskarżonej decyzji:

„Z uwagi na szczególne okoliczności niniejszej sprawy, jak również kontekst naruszenia, stosunkowo niewielkie terytorium Austrii nie ma wpływu na zmianę kwalifikacji charakteru naruszenia uznanego za »bardzo poważne«”.

³⁰⁹ To zwięzłe uzasadnienie, odczytywane w związku z motywami 506–510 zaskarżonej decyzji, dotyczącymi charakteru naruszenia, wprowadzania w życie oraz wpływu kartelu, jest wystarczająco jasne, by pozwolić bankom zrozumieć powody, dla

których Komisja uznała, że pomimo ograniczonego zasięgu rynku, naruszenie należy uznać za „bardzo poważne”.

310 Co się tyczy zasadności tej oceny, po pierwsze, pkt 511 wykazuje, że Komisja nie dopuściła się nienależytego uwzględnienia ograniczonego zasięgu właściwego rynku geograficznego ani nie pominęła tej okoliczności przy swojej ocenie.

311 Po drugie, zgodnie z wytycznymi, zasięg rynku geograficznego stanowi jedno z trzech podstawowych kryteriów przy dokonywaniu ogólnej oceny wagi naruszenia. Wśród tych nawzajem od siebie zależnych kryteriów, charakter naruszenia odgrywa zasadniczą rolę (zob. pkt 240 i 241 powyżej). Natomiast zasięg rynku geograficznego nie jest kryterium niezależnym w tym znaczeniu, że tylko naruszenia dotyczące większości państw członkowskich mogłyby być uznane za „bardzo poważne”. Ani traktat, ani rozporządzenie nr 17, ani też wytyczne i orzecznictwo nie pozwalają uznać, że tylko ograniczenia na bardzo szerokim rynku geograficznym mogą tak być zakwalifikowane (wyrok Sądu z dnia 18 lipca 2005 r. w sprawie T-241/01 Scandinavian Airlines System przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. II-2917, pkt 87). Tym samym argument BAWAG i PSK, że wyłącznie naruszenia, w których uczestniczą niemal wszystkie przedsiębiorstwa działające na rynku europejskim mogą być uznane za „bardzo poważne” (zob. pkt 242 i 250 powyżej) musi zostać oddalony.

312 Po trzecie, całe terytorium państwa członkowskiego, nawet jeżeli w porównaniu z innymi państwami członkowskimi jest ono stosunkowo „małe”, stanowi w każdym wypadku zasadniczą część wspólnego rynku (ww. w pkt 173 wyrok w sprawie Michelin przeciwko Komisji, pkt 28 dotyczący rynku niderlandzkiego i ww. w pkt 240 wyrok w sprawie Brasserie nationale i in. przeciwko Komisji, pkt 177 dotyczący rynku luksemburskiego). W tym kontekście należy oddalić argument podniesiony przez BAWAG, zgodnie z którym porozumienia, w których ten bank uczestniczył, obejmowały wyłącznie obszar Wiednia i wschodnią część Austrii, biorąc pod uwagę, że chodzi o ocenę wagi całego naruszenia, która nie zależy od

rzeczywistego zachowania jednego określonego przedsiębiorstwa (zob. podobnie ww. w pkt 285 wyrok w sprawie Hercules Chemicals przeciwko Komisji, pkt 342). Ponadto nie jest kwestionowane, że cały kartel obejmował całość terytorium Austrii.

313 Tym samym ograniczony zasięg właściwego rynku geograficzny nie uniemożliwia uznania naruszenia stwierdzonego w niniejszej sprawie za „bardzo poważne”.

5. W przedmiocie selektywnego charakteru dochodzenia (sprawa T-259/02)

314 RZB podnosi ponadto, że uznanie naruszenia za „bardzo poważne” jest niespójne z faktem, że Komisja wszczęła postępowanie wyłącznie w stosunku do kilku przedsiębiorstw uczestniczących w naruszeniu.

315 Argument ten nie może zostać uwzględniony. W istocie Komisja słusznie przyjęła jako kryterium przy wyborze adresatów zaskarżonej decyzji, dużą częstotliwość ich udziału w najważniejszych okrągłych stołach (zob. pkt 134–145 powyżej) i fakt, że nie wszczęła postępowania w stosunku do wszystkich uczestników kartelu nie stoi na przeszkodzie w uznaniu za „bardzo poważne” naruszenia w postaci kartelu cenowego, z jakim mamy do czynienia w niniejszym przypadku.

6. Wnioski dotyczące wagi naruszenia

316 Z powodów przedstawionych powyżej należy oddalić w całości zarzuty skarżących dotyczące uznania w zaskarżonej decyzji naruszenia za „bardzo poważne”.

C — W przedmiocie podziału adresatów zaskarżonej decyzji na kategorie i ustalenia kwot wyjściowych

- 317 Jak wynika z motywów 519 i 520 zaskarżonej decyzji, Komisja podzieliła adresatów zaskarżonej decyzji na pięć kategorii, w zależności od dostępnych danych dotyczących ich udziałów w rynku, i ustaliła dla nich kwoty wyjściowe w wysokości odpowiednio 25, 12,5, 6,25, 3,13 i 1,25 mln EUR. W odpowiedzi na skargę Komisja wyjaśniła, że wytyczne wartości udziałów rynkowych w czterech pierwszych kategoriach przedsiębiorstw wynosiły około 22%, 11%, 5,5% i 2,75%, podczas gdy w piątej kategorii (określanej mianem „kategorii odzyskania”) znajdują się banki, których udział w rynku wynosi mniej niż 1%.
- 318 Skarżące wysuwają całą serię zarzutów dotyczących różnych aspektów ustalenia ich udziałów w rynku, podziału na kategorie i ustalenia kwot wyjściowych. Po pierwsze, Erste (sprawa T-264/02) podnosi, że Komisja z naruszeniem prawa przypisała mu odpowiedzialność za naruszenie popełnione przez inny bank (GiroCredit), z którym się połączyła, ale który wcześniej należał do grupy BA-CA (zob. pkt 319 i nast. poniżej). Po drugie, RZB (sprawa T-259/02), Erste i ÖVAG (sprawa T-271/02) sprzeciwiają się przyznaniu im przez Komisję, jako bankom centralnym poszczególnych sektorów zdecentralizowanych, tj. odpowiednio, banków Raiffeisen, kas oszczędnościowych i banków spółdzielczych, udziałów w rynku należących do poszczególnych sektorów, w celu zaliczenia ich do poszczególnych kategorii (zob. pkt 337 i nast. poniżej). Po trzecie, wiele ze skarżących zarzuca Komisji naruszenie obowiązku uzasadnienia w zakresie podziału na kategorie i ustalenia kwot wyjściowych (zob. pkt 410 i nast. poniżej). Po czwarte, BAWAG, PSK i NÖ-Hypo (sprawy T-261/02, T-263/02 i T-271/02) wskazują na naruszenie zasady równego traktowania (zob. pkt 418–431 poniżej), a po piąte, PSK, Erste i ÖVAG podnoszą, że ustalenia Komisji dotyczące posiadanych przez nich udziałów w rynku są błędne (zob. pkt 432 i nast. poniżej).

1. W przedmiocie przypisania Erste odpowiedzialności za naruszenie popełnione przez GiroCredit (sprawa T-264/02)

a) Okoliczności faktyczne tego zarzutu i zaskarżona decyzja

319 Erste (pod swoją dawną nazwą EÖ) odkupił w maju 1997 r. 53% akcji GiroCredit, który pełnił rolę banku centralnego dla kas oszczędnościowych. Od 1994 r. do czasu odkupienia akcji przez EÖ, większościovym akcjonariuszem banku GiroCredit była grupa Bank Austria (zob. pkt 7 i 11 powyżej). W październiku 1997 r. GiroCredit i EÖ połączyły się i nazwa EÖ została zmieniona na Erste.

320 Komisja zbadała w motywach 475–481 zaskarżonej decyzji, czy odpowiedzialność za naruszenie popełnione przez GiroCredit powinna być przypisana Erste, czy BA. Stwierdziła ona, że nie mogła uznać, że BA miał wpływ na politykę handlową GiroCredit przed odkupieniem przez Erste. Uznała więc, że GiroCredit ponosił sam odpowiedzialność za naruszenie i że ta odpowiedzialność przechodzi na Erste na skutek przeprowadzonego połączenia pomiędzy bankami.

b) Argumenty stron

321 Erste stoi na stanowisku, że zachowanie stanowiące naruszenie, jakiego dopuściło się GiroCredit w okresie poprzedzającym jego nabycie przez Erste, powinno być przypisane BA, a nie jemu. Podnosi, przedstawiając pewne dowody, że przesłanki, przy których odpowiedzialność za postępowanie spółki zależnej może być przypisane spółce wiodącej były spełnione w stosunkach łączących BA i GiroCredit.

322 Komisja stwierdza, że nie zostało ustalone spełnienie przesłanek pozwalających na przypisanie BA naruszenia popełnionego przez GiroCredit. Komisja stoi na stanowisku, że w każdym razie może ona dokonać wyboru, czy nałożyć sankcję na spółkę wiodącą, czy na spółkę zależną, nawet wówczas, kiedy spełnione są przesłanki pozwalające przypisać postępowanie spółki zależnej spółce wiodącej.

c) Ocena Sądu

323 W ramach niniejszego zarzutu należy zbadać, po pierwsze, czy w niniejszej sprawie spełnione są przesłanki odpowiedzialności nabywcy przedsiębiorstwa za naruszenia popełnione przez nie w okresie poprzedzającym jego nabycie oraz po drugie, wpływ na odpowiedzialność nabywcy faktu, że nabyte przedsiębiorstwo było wcześniej kontrolowane przez inną spółkę wiodącą.

324 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem w zasadzie to osoba fizyczna lub prawna zarządzająca danym przedsiębiorstwem w chwili popełnienia naruszenia powinna za nie odpowiadać, nawet gdy w momencie wydania decyzji stwierdzającej naruszenie odpowiedzialność za prowadzenie przedsiębiorstwa ponosi inna osoba (ww. w pkt 286 wyrok w sprawie Cascades przeciwko Komisji, pkt 78). Dopóki istnieje osoba prawna, która zarządzała danym przedsiębiorstwem w chwili popełnienia naruszenia, odpowiedzialność za zachowanie tego przedsiębiorstwa, które stanowi naruszenie, ciąży na tej osobie prawnej, nawet jeżeli składniki majątku i personel, które miały udział w popełnieniu naruszenia, zostały przeniesione po okresie popełnienia naruszenia na rzecz osób trzecich (wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-327/94 SCA Holding przeciwko Komisji, Rec. str. II-1373, pkt 63, utrzymany w mocy w wyroku Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-297/98 P SCA Holding przeciwko Komisji, Rec. str. I-10101, pkt 25).

325 Natomiast w przypadku kiedy pomiędzy chwilą popełnienia naruszenia i chwilą, kiedy określone przedsiębiorstwo musi za nie odpowiadać, osoba odpowiedzialna za

zarządzanie tym przedsiębiorstwem zakończyła swój byt prawny, w pierwszej kolejności należy ustalić położenie wszystkich składników majątku i personelu, mających udział w popełnieniu naruszenia, a następnie zidentyfikować osobę, która przejęła odpowiedzialność za zarządzanie całością, aby uniknąć sytuacji, w której z powodu zakończenia bytu prawnego przez osobę odpowiedzialną za zarządzanie przedsiębiorstwem w chwili popełnienia naruszenia, przedsiębiorstwo to może uniknąć odpowiedzialności za naruszenie (ww. w pkt 285 wyrok w sprawie *Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji*, pkt 953).

326 Kiedy określone przedsiębiorstwo przestaje istnieć, ponieważ zostało przejęte przez nabywcę, ten ostatni przejmuje jego aktywa i pasywa łącznie z odpowiedzialnością za popełnione przez to przedsiębiorstwo naruszenie prawa wspólnotowego (opinia rzecznika generalnego J. Mischa do wyroku Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-286/98 P *Stora Kopparbergs Bergslags przeciwko Komisji*, Rec. str. I-9925, I-9928, pkt 75). Przy takim założeniu odpowiedzialność za naruszenie popełnione przez przedsiębiorstwo, które zostało przejęte, może być przypisana nabywcy (zob. analogicznie ww. w pkt 189 wyrok w sprawie *Komisja przeciwko Anic Participazioni*, pkt 145).

327 W niniejszym przypadku osobą prawną odpowiedzialną za zarządzanie działalnością bankową GiroCredit przed jego połączeniem z EÖ był GiroCredit Bank der österreichischen Sparkassen AG. Po nabyciu go przez EÖ w maju 1997 r. ta osoba prawna zakończyła byt prawny w październiku 1997 r. w następstwie połączenia z EÖ, który zmienił nazwę na Erste.

328 Zgodnie z zasadami przedstawionymi powyżej Erste ponosi odpowiedzialność za naruszenie popełnione przez GiroCredit w okresie poprzedzającym jego nabycie przez EÖ.

329 Należy następnie zbadać, czy odpowiedzialność nabywcy należy wyłączyć, w przypadku gdy odpowiedzialność za naruszenie, jakie popełniło przedsiębiorstwo przejęte przed jego przejściem może być przypisana dawnej spółce wiodącej tego przedsiębiorstwa.

330 W tym zakresie należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem postępowanie spółki zależnej mającej odrębną osobowość prawną może być przypisane spółce wiodącej w szczególności wówczas, kiedy spółka zależna nie decyduje w sposób niezależny o swoim postępowaniu na rynku, ale zasadniczo stosuje się do wskazówek udzielanych przez spółkę wiodącą (wyroki Trybunału z dnia 14 lipca 1972 r. w sprawie 48/69 ICI przeciwko Komisji, Rec. str. 619, pkt 132 i 133, z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-294/98 P Metsä-Serla i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-10065, pkt 27, i z dnia 2 października 2003 r. w sprawie C-196/99 P Aristrain przeciwko Komisji, Rec. str. I-11005, pkt 96, ww. w pkt 285 wyrok w sprawie Limbursge Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, pkt 960) lub kiedy spółka wiodąca mogąca wywierać decydujący wpływ na politykę handlową swojej spółki zależnej, wie o uczestnictwie tej spółki w kartelu i je popiera (wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-309/94 KNP BT przeciwko Komisji, Rec. str. II-1007, pkt 41, 42, 45, 47 i 48, utrzymany w mocy w wyroku Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-248/98 P KNP BT przeciwko Komisji, Rec. str. I-9641, pkt 73).

331 Ta możliwość nałożenia sankcji na spółkę wiodącą z tytułu zachowania spółki zależnej stanowiącego naruszenie nie stanowi sama w sobie przeszkody w nałożeniu sankcji na samą spółkę zależną. Przedsiębiorstwo, czyli jednostka gospodarcza obejmująca personel, elementy materialne i niematerialne (wyrok Trybunału z dnia 13 lipca 1962 r. w sprawie 19/61 Mannesmann przeciwko Wysokiej Władzy, Rec. str. 675, 705 i 706) jest zarządzana przez organy przewidziane w jej statucie i każda decyzja o nałożeniu grzywny może być skierowana do statutowego organu zarządzającego przedsiębiorstwem (zarządu, komitetu kierującego, prezesa, zarządzającego itd.), nawet jeżeli skutki finansowe obciążają ostatecznie jej właścicieli. Naruszeniem tej zasady byłoby wymaganie, by Komisja w przypadku postępowania przedsiębiorstwa stanowiącego naruszenie zawsze ustalała właściciela mającego decydujący wpływ na przedsiębiorstwo w celu umożliwienia jej nałożenia sankcji wyłącznie na tego właściciela (wyrok Sądu z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawach połączonych T-236/01, T-239/01, od T-244/01 do T-246/01, T-251/01 i T-252/01 Tokai Carbon i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-1181, zwany dalej „wyrokiem w sprawie Tokai I”, pkt 279–281). Możliwość nałożenia na spółkę wiodącą sankcji za zachowanie spółki zależnej nie ma żadnego wpływu na zgodność z prawem decyzji skierowanej wyłącznie do spółki zależnej biorącej udział w naruszeniu, bowiem Komisja ma możliwość wyboru, czy sankcję nałoży na spółkę zależną uczestniczącą w naruszeniu, czy na spółkę wiodącą, która ją kontrolowała w tym okresie.

- 332 Komisja ma również możliwość dokonania takiego wyboru w przypadku następstwa gospodarczego w kontroli nad spółką zależną. Chociaż w takim przypadku Komisja może przypisać odpowiedzialność za postępowanie spółki zależnej dawnej spółce wiodącej za okres poprzedzający jej zbycie i nowej spółce wiodącej za okres po jej nabyciu (zob. podobnie ww. w pkt 330 wyrok z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie KNP BT przeciwko Komisji, pkt 73), nie jest do tego zobowiązana i może zdecydować o nałożeniu sankcji jedynie na spółkę zależną za jej zachowanie.
- 333 Oczywiście ze względu na charakter spornego naruszenia, jak również charakter i surowość sankcji z nim związanej, odpowiedzialność za naruszenia prawa konkurencji ma charakter osobisty (ww. w pkt 189 wyrok w sprawie Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, pkt 78), a na osobę fizyczną lub prawną można nałożyć karę jedynie z tytułu okoliczności zarzucanych jej osobiście (wyrok Sądu z dnia 13 grudnia 2001 r. w sprawach połączonych T-45/98 i T-47/98 Krupp Thyssen Stainless i Acciai speciali Terni przeciwko Komisji, Rec. str. II-3757, zwany dalej „wyrokiem w sprawie KTS”, pkt 63, i ww. w pkt 231 wyrok w sprawie ADM, pkt 261). Zgodnie z tą zasadą Komisja nie może przypisać nabywcy spółki odpowiedzialności za jej postępowanie w okresie poprzedzającym nabycie, gdyż odpowiedzialność tę ponosi sama spółka, jeżeli jeszcze istnieje (zob. podobnie ww. w pkt 330 wyrok z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie KNP BT przeciwko Komisji, pkt 72, i ww. w pkt 286 wyrok w sprawie Cascades przeciwko Komisji, pkt 77–80).
- 334 Natomiast nie jest niezgodne z tą zasadą przypisanie spółce zależnej odpowiedzialności za jej własne postępowanie, nawet jeżeli w sytuacji kiedy spółka zależna po naruszeniu utraciła osobowość prawną, skutkuje to nałożeniem sankcji na nabywcę, niebiorącego udziału w naruszeniu.
- 335 Jeżeli Komisja ustaliła udział przedsiębiorstwa w kartelu, może ona nałożyć grzywnę na osobę fizyczną lub prawną, która nim zarządza, a jeżeli ta ostatnia przestała istnieć, na jej następcę prawnego, przy czym Komisja nie ma obowiązku zbadać, czy przedsiębiorstwo działało w sposób niezależny, czy też zgodnie z wytycznymi spółki

wiodącej. W przeciwnym razie dochodzenia prowadzone przez Komisję byłyby znacznie obciążone koniecznością ustalenia, w przypadku każdej zmiany w kontroli przedsiębiorstwa, w jakim zakresie działania danego przedsiębiorstwa mogą być przypisane dawnej spółce wiodącej.

336 Z powyższego wynika, bez konieczności badania kwestii, czy postępowanie GiroCredit mogło być przypisane BA, że Komisja nie dopuściła się żadnego naruszenia, przypisując to postępowanie Erste jako następcy prawnemu GiroCredit.

2. W przedmiocie przypisania udziałów w rynku należących do banków „sektorów zdecentralizowanych” przedsiębiorstwom centralnym (sprawy T-259/02, T-264/02 i T-271/02)

337 RZB, Erste i ÖVAG stoją na stanowisku, że zaliczenie ich do poszczególnych kategorii odbyło się z naruszeniem prawa, ponieważ Komisja przypisała im, jako spółkom wiodącym sektorów zdecentralizowanych, cały udział w rynku, jaki posiadają odpowiednio sektor banków Raiffeisen, sektor kas oszczędnościowych i sektor banków spółdzielczych.

a) Zaskarżona decyzja

338 Zaskarżona decyzja uzasadnia przypisanie bankom głównym udziałów w rynku, jakie przypadają na poszczególne sektory w następujących motywach:

„515) Jeśli chodzi o naruszenia, które w niniejszej sprawie muszą być uznane za bardzo poważne, skala grzywien, które zostaną nałożone, pozwala

w znacznym stopniu uwzględnić rzeczywiste możliwości ekonomiczne zainteresowanych przedsiębiorstw znaczącego zakłócenia konkurencji. [Skala ta pozwala] również na ustalenie grzywny na poziomie, który zapewnia wystarczająco odstrasżający skutek. Ten sposób zróżnicowanego traktowania jest właściwy w szczególności w niniejszej sprawie, z uwagi na fakt, że przedsiębiorstwa i grupy przedsiębiorstw, które uczestniczyły w naruszeniu, są znacznie zróżnicowane co do wielkości.

- 516) W niniejszej sprawie należy również uwzględnić cechy charakterystyczne austriackiego rynku bankowego. Nierealistyczne byłoby bowiem ograniczenie znaczenia takich banków jak Erste, RZB i ÖVAG w ramach sieci, jak również ich rzeczywistych możliwości z zakresie zakłócenia konkurencji ze szkodą dla konsumentów, wyłącznie do ich działań jako banków komercyjnych.
- 517) Przeciwnie, z akt sprawy bardzo jasno wynika, że te przedsiębiorstwa, jako spółki stojące na czele poszczególnych grup, dzięki intensywnej wymianie informacji w ramach grupy przyczyniły się do skuteczności działania sieci na terenie całej Austrii. Przedsiębiorstwa te nie tylko reprezentowały swoje własne interesy, ale również interesy odpowiednich grup kapitałowych, i w tym znaczeniu były uważane przez pozostałych uczestników porozumień za przedstawicieli tych grup. Istniały więc porozumienia nie tylko pomiędzy różnymi bankami, ale również pomiędzy grupami banków.
- 518) Nieuwzględnianie grup, które stoją za tymi spółkami wiodącymi — grupy kas oszczędnościowych, grupy [banków Raiffeisen] i grupy banków spółdzielczych — oznaczałoby ustalenie nieodpowiednich grzywien, oderwanych od rzeczywistości gospodarczej, które nie miałyby żadnego skutku odstrasżającego. Grzywny mogą odnieść rzeczywisty skutek odstrasżający wyłącznie wówczas, kiedy spółki wiodące nie będą w przyszłości uczestniczyć w uzgodnionych praktykach, jako przedstawicielki poszczególnych grup, na czele których stoją”.

b) Argumenty stron

Argumenty skarżących

339 Po pierwsze, skarżące podnoszą, że Komisja naruszyła ich prawo do obrony i obowiązek uzasadnienia. Po drugie, stoją na stanowisku, że Komisja nie uwzględniła prawnych warunków, w jakich przypisanie udziałów w rynku posiadanych przez jedno przedsiębiorstwo drugiemu przedsiębiorstwu, w celu ustalenia kwoty grzywny, jest dopuszczalne. Po trzecie, skarżące kwestionują ustalenia faktyczne, na których oparła się Komisja, aby uzasadnić przypisanie im udziałów w rynku i ocenę tych faktów.

— W przedmiocie prawa do obrony i uzasadnienia

340 Erste zarzuca Komisji, że naruszyła jego prawo do obrony, ponieważ pismo w sprawie przedstawienia zarzutów nie informowało o zamiarze Komisji przypisania bankom głównym udziałów w rynku posiadanych przez ich grupy. Ponadto Erste i ÖVAG podnoszą, że ani zarzucane im przekazywanie informacji bankom zdecentralizowanym, ani zarzucane reprezentowanie tych banków przez spółki wiodące nie było wymienione w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów.

341 Ponadto Erste stoi na stanowisku, że Komisja naruszyła obowiązek uzasadnienia w zakresie przypisania określonych udziałów w rynku.

— W przedmiocie warunków przypisania udziałów w rynku

- 342 RZB i Erste wyjaśniają, że przypisanie bankom głównym udziałów w rynku, jakie posiadają banki należące do ich sektorów jest tożsame z przypisaniem im postępowania wszystkich tych banków. Twierdzą, że jest to pozbawione podstawy prawnej i jest sprzeczne z osobistym charakterem odpowiedzialności za naruszenia prawa konkurencji, biorąc pod uwagę fakt, że sektory nie mogą być traktowane jako jednostki gospodarcze. RZB i Erste stoją na stanowisku, że Komisja próbuje w ten sposób zmienić swoją decyzję o wszczęciu postępowania jedynie wobec części przedsiębiorstw biorących udział w naruszeniu i ukarać postępowanie banków należących do trzech wyżej wspomnianych sektorów bez umożliwienia im obrony.
- 343 RZB dodaje, że podejście Komisji nie jest spójne, ponieważ nałożyła ona grzywnę na RLB, który należy również do grupy Raiffeisen. Podobnie Erste utrzymuje, w kontekście swojego zarzutu opartego na błędnym określeniu udziałów w rynku należących do grupy kas oszczędnościowych (zob. pkt 440 poniżej), że udział w rynku należący do EÖ został uwzględniony dwukrotnie, ponieważ nałożono na niego grzywnę indywidualnie, podczas gdy należał on do jednego z banków zdecentralizowanych z grupy kas oszczędnościowych, przed jego połączeniem z bankiem głównym GiroCredit, z którego powstał w późniejszym czasie Erste (zob. pkt 319 powyżej). Erste dodaje, że przypisanie postępowania kas oszczędnościowych bankowi głównemu prowadzi do krzywdzących skutków, biorąc pod uwagę, że bank ten nie ma ani prawnej, ani faktycznej możliwości podzielenia kwoty grzywny na poszczególne kasy oszczędnościowe, które są od niego prawnie niezależne.
- 344 Zdaniem skarżących ani „rzeczywista możliwość” przedsiębiorstwa wyrządzenia szkody konsumentom, ani konieczność zapewnienia wystarczającego skutku odstrasającego grzywny nie są w stanie uzasadnić tego przypisania. W takim kontekście, ÖVAG i Erste zarzucają Komisji nieprzestrzeganie zasady równego traktowania pomiędzy dużymi bankami scentralizowanymi i sektorami zdecentralizowanymi. ÖVAG dodaje, że Komisja, przypisując udziały w rynku posiadane przez poszczególne sektory ich spółkom wiodącym, błędnie utożsamia te spółki z dużymi

bankami komercyjnymi, posiadającymi sieć podporządkowanych im oddziałów i działających zgodnie z instrukcjami otrzymywanymi z centrali. Ponadto zarzuca on Komisji, że niesłusznie nie uwzględniła ona przekazywania informacji podobnego do tego, jaki zarzucono sektorom zdecentralizowanym, które miało miejsce pomiędzy BA-CA i niektórymi bankami, w których BA-CA posiada znaczne udziały.

345 RZB i Erste powołują się ponadto na zasady mające zastosowanie do związków przedsiębiorstw, które ich zdaniem w tym przypadku nie pozwalają na przypisanie udziałów w rynku posiadanych przez poszczególne sektory ich spółkom wiodącym. Po pierwsze, powołują się na wyrok Sądu z dnia 22 października 1997 r. w sprawach połączonych T-213/95 i T-18/96 SCK i FNK przeciwko Komisji, Rec. str. II-1739, pkt 254, który ich zdaniem wyklucza przypisanie siły ekonomicznej sektorów ich spółkom wiodącym, ponieważ nie są one związkami przedsiębiorstw, lecz przedsiębiorstwami. Po drugie, podnoszą one, że przypisanie udziałów w rynku posiadanych przez banki zdecentralizowane spółkom wiodącym jest wykluczone, ponieważ te spółki nie mają żadnej możliwości zaciągania zobowiązań z imieniu banków z ich sektora, podczas gdy zgodnie z orzecznictwem, uprawnienie związku do zaciągania zobowiązań w imieniu ich członków stanowi warunek przypisania mu udziałów w rynku przez nich posiadanych. Po trzecie, twierdzą one, że przypisanie udziałów w rynku spółkom wiodącym jest niezgodne z subsydiarnym charakterem odpowiedzialności związków przedsiębiorstw określonym w pkt 5 lit. c) wytycznych. Zdaniem skarżących, w niniejszej sprawie było absolutnie możliwe wszczęcie procedury dotyczącej naruszenia w stosunku do banków zdecentralizowanych i nałożenie na nich odpowiednich grzywien.

— W przedmiocie ustaleń faktycznych i ich oceny

346 Po pierwsze, skarżące zarzucają Komisji, że nie uwzględniła niezależności prawnej i gospodarczej banków zdecentralizowanych, podkreślając, że nie mogą one wydawać poleceń bankom ze swojego sektora. W odpowiedziach na pytania Sądu skarżące podkreślają w szczególności brak jakiegokolwiek „faktycznej” możliwości wywierania przez nie wpływu na konkurencyjne zachowania banków zdecentralizowanych.

347 RZB wyjaśnia w tym zakresie, że sektor Raiffeisen ma strukturę „bottom up”, zgodnie z którą lokalne banki Raiffeisen (zwane „bankami pierwszego stopnia”) są członkami współpracującymi banków regionalnych (zwanymi „bankami drugiego stopnia”, które noszą nazwę „Raiffeisen-Landesbanken”), a te ostatnie z kolei posiadają ponad 80% udziałów w RZB. Jego zdaniem RZB i Raiffeisen-Landesbanken pełnią wyłącznie pewne „funkcje usługowe” w stosunku do banków pierwszego oraz drugiego stopnia. Podnosi on, że nie posiada żadnego udziału w kapitałach tych banków i że ten fakt czyni jego sytuację odmienną od sytuacji spółek wiodących pozostałych sektorów zdecentralizowanych. RZB podnosi, że jest co najwyżej narzędziem banków pierwszego stopnia oraz Raiffeisen-Landesbanken i że banki te nie otrzymują poleceń od RZB. Jego zdaniem organizacja sektora w spółdzielnie wyklucza jakąkolwiek możliwość przypisania postępowania banków pierwszego stopnia RZB, a fakt, iż w pewnym zakresie zewnętrznie wydają się one jednakowe, tego nie zmienia. RZB wskazuje, że brak zhierarchizowanych struktur spowodował nieustanny „brak dyscypliny” w sektorze Raiffeisen przy wprowadzaniu w życie ustaleń przyjmowanych w czasie spotkań pomiędzy bankami, na co regularnie skarżyły się pozostałe banki. Jego zdaniem struktura Raiffeisen z natury rzeczy jest taka, że poszczególne banki Raiffeisen, zazdrośnie strzegące swojej niezależności, przekazywały RZB jedynie niepełne informacje dotyczące planowanych warunków [świadczenia usług bankowych] lub nawet zapowiadały na wstępie, że „samodzielnie” ustalą te warunki.

348 Erste w pierwszej kolejności opisuje udziały, jakie posiada w niektórych kasach oszczędnościowych. Stoi on na stanowisku, że biorąc pod uwagę zmniejszone znaczenie jego udziałów było wykluczone, aby grupa kas oszczędnościowych stanowiła jednostkę gospodarczą, co mogłoby uzasadnić przypisanie postępowania kas oszczędnościowych przedsiębiorstwu centralnemu. Wyjaśnia następnie, że przepisy ustawowe dotyczące sektora kas oszczędnościowych i statut przedsiębiorstwa centralnego mają pozwolić lub ułatwić małym instytucjom kredytowym z sektora zdecentralizowanego prowadzenie ich działalności bankowej i dotyczą funkcji, których te banki nie mogą na siebie przyjąć same z racji ich niewielkich rozmiarów oraz z braku odpowiednich środków finansowych. Dokonuje on dokładnej analizy tych przepisów, z których wywodzi, że nie dają one przedsiębiorstwu centralnemu żadnej możliwości wpływania na handlowe zachowania kas oszczędnościowych. Erste zarzuca Komisji, że stosuje „dwie miary, dwa środki”, ponieważ prawa i obowiązki, na podstawie których nastąpiło przypisanie regionalnych kas oszczędnościowych GiroCredit istniały aż do października

1997 r. w znacznie większym zakresie pomiędzy GiroCredit i BA, który ponadto posiadał większościowe udziały w kapitale GiroCredit. Erste podkreśla, że pomimo tego Komisja nie przypisała postępowania GiroCredit BA. Erste twierdzi również, że faktycznie, zachowanie handlowe kas oszczędnościowych było niezależne od spółki wiodącej. W tym względzie zauważa, w pierwszej kolejności, że ciężar dowodu, iż Erste/GiroCredit rzeczywiście kontrolowały postępowanie handlowe kas oszczędnościowych spoczywa na Komisji, która nie dostarczyła na to dowodu w swojej decyzji. Niezależnie od tego, przedstawia on następujące argumenty mające wykazać niezależność zachowania handlowego kas oszczędnościowych:

- niezależność kas oszczędnościowych w stosunku do spółki wiodącej była zagwarantowana austriacką ustawą o kasach oszczędnościowych i ustawą o spółkach akcyjnych;
- gdyby spółka wiodąca miała prawo wywierać przeważający wpływ na postępowanie kas oszczędnościowych, miałyby zastosowanie odrębne przepisy art. 30 BWG, co nie miało miejsca;
- kasy oszczędnościowe były w lepszej sytuacji niż spółka wiodąca, by ustalać warunki świadczenia usług bankowych z dostosowaniem ich do sytuacji regionalnej i lokalnej;
- każda kasa oszczędnościowa prowadziła własną politykę handlową, a warunki świadczenia usług bankowych, jakie kasy oszczędnościowe ustalały w swoich relacjach handlowych z ich klientami były zróżnicowane;
- w omawianym okresie w szczególności regionalne kasy oszczędnościowe konkurowały z jednej strony pomiędzy sobą, a z drugiej z innymi filiami spółki wiodącej na licznych rynkach lokalnych.

- 349 Po drugie, jeżeli chodzi o wymianę informacji pomiędzy spółkami wiodącymi i bankami zdecentralizowanymi, RZB przyznaje, że taka wymiana miała miejsce w ramach sektora, ale zaprzecza, by wewnętrzne mechanizmy informowania i reprezentacji były stworzone specjalnie w celu wprowadzania w życie porozumień. Twierdzi on, że infrastruktura sektora Raiffeisen istniała już na początku naruszenia i odpowiadała po prostu trzystopniowej strukturze tego sektora. RZB stoi na stanowisku, że przekazywanie informacji przez RZB mające na celu wprowadzenie w życie porozumień na szczeblu lokalnym nie miało żadnego decydującego znaczenia, ponieważ istniały bezpośrednie kontakty „horyzontalne” na szczeblu lokalnym i że Raiffeisen-Landesbanken mogły zdobywać informacje dotyczące porozumień. Erste i ÖVAG utrzymują natomiast, że ani w przypadku kas oszczędnościowych, ani banków spółdzielczych nie zostało udowodnione, iż pomiędzy bankiem głównym a bankami zdecentralizowanymi następowało przekazywanie informacji.
- 350 Po trzecie, RZB i Erste zakwestionowały ustalenia zawarte zwłaszcza w motywach 61 i 517 zaskarżonej decyzji, zgodnie z którymi były „przedstawicielami” swoich sektorów lub były uważane za takowe przez pozostałe banki.
- 351 RZB podkreśla, że nie miał żadnych uprawnień do zaciągania zobowiązań w imieniu całego sektora na spotkaniach, w których uczestniczyły określone banki i było to całkowicie oczywiste dla pozostałych uczestników spotkań. Dodaje on, że nie miał żadnego interesu w tym, by cały sektor Raiffeisen wprowadził w życie porozumienie, biorąc pod uwagę, że z racji struktury sektora sam nie osiągnąłby z tego zakazanego prawem kartelu żadnej dodatkowej korzyści dla siebie.
- 352 Erste stwierdza, na podstawie szczegółowej analizy dokumentów wskazanych w zaskarżonej decyzji, a w szczególności w jej motywie 62, że nie udowadniają one twierdzenia, jakoby bank ten (tj. GiroCredit przed połączeniem) działał jako reprezentant całego sektora kas oszczędnościowych w czasie spotkań okrągłych stołów. W replice dodaje, że Komisja nie mogła również wywieść ze zgłoszenia projektu porozumienia zawartego w ramach sektora kas oszczędnościowych, dokonanego w październiku 1999 r., w którym jest wskazane, że spółka wiodąca

jest zobowiązana do „obrony interesów kas oszczędnościowych”, że bronił on interesów tych kas również w trakcie spotkań okrągłych stołów. Na rozprawie Erste podkreśla, że w sektorze kas oszczędnościowych przeprowadzono zasadnicze zmiany pomiędzy 1997 a 1999 r., w celu zbliżenia do siebie przedsiębiorstw i ich prezentacji na rynku. Ponadto podważa twierdzenie, które ma się znajdować w motywie 61 zaskarżonej decyzji, zgodnie z którym w ramach grupy również istniały porozumienia dotyczące warunków handlowych.

- 353 Po czwarte, Erste podnosi, że Komisja nie może powoływać się na wpływ okrągłych stołów wiedeńskich na okrągłe stoły działające na poziomie regionalnym w celu uzasadnienia spornego przypisania mu odpowiedzialności za naruszenie. Stwierdza, że zaskarżona decyzja nie uwzględnia faktu, że Erste/GiroCredit był obecny w landach poprzez swoje własne oddziały, a nie poprzez niezależne regionalne kasy oszczędnościowe. Erste nie zaprzecza, że on sam czy GiroCredit brały udział w regionalnych okrągłych stołach tam, gdzie posiadały swoje oddziały. Podkreśla, że nie oznacza to, że próbował wpływać na regionalne kasy oszczędnościowe, które uczestniczyły w tych samych okrągłych stołach niezależnie od ich spółki wiodącej i że traktował regionalne kasy oszczędnościowe w czasie spotkań okrągłych stołów dokładnie w taki sam sposób jak pozostałe uczestniczące w nich banki.

Argumenty Komisji

- 354 Komisja podnosi przede wszystkim, że należy dokonać rozróżnienia pomiędzy przypisaniem danemu przedsiębiorstwu odpowiedzialności za zachowanie stanowiące naruszenie, jakiego dopuściło się inne przedsiębiorstwo a zaliczeniem przedsiębiorstw do poszczególnych kategorii w celu ustalenia kwoty wyjściowej grzywny i stwierdza, że ukarała każdą z poszczególnych spółek wiodących wyłącznie za jej własne postępowanie, tj. za przyczynienie się do funkcjonowania kartelu na całym terytorium austriackim, poprzez przekazywanie informacji przeznaczonych dla banków swojego sektora lub pochodzących od tych banków. Jej zdaniem

argumenty wynikające z faktu, iż nie mamy do czynienia z jednostką gospodarczą i że nie mają zastosowania zasady dotyczące związków przedsiębiorstw nie są zasadne. Komisja stoi na stanowisku, że uwzględnienie posiadanych udziałów w rynku było zasadne w świetle wytycznych, z racji konieczności uwzględnienia rzeczywistych możliwości zakłócenia konkurencji przez spółki wiodące. Ponadto Komisja podnosi, że spółki wiodące tworzą razem ze swoimi grupami jednostki wykonujące wspólną działalność gospodarczą, analogicznie do jednostek gospodarczych.

c) Ocena Sądu

Uwagi wstępne

³⁵⁵ Na wstępie należy przypomnieć, że przypisanie przedsiębiorstwom centralnym udziałów w rynku posiadanych przez banki należące do ich sektora wpisuje się w ramy podziału adresatów zaskarżonej decyzji na poszczególne kategorie. Korzystając z uprawnienia przewidzianego w pkt 1 A akapit szósty wytycznych, Komisja zdecydowała się na uwzględnienie rzeczywistych ekonomicznych możliwości zakłócenia konkurencji przez te banki, właściwego znaczenia i tym samym rzeczywistego wpływu na konkurencję tego stanowiącego naruszenie zachowania.

³⁵⁶ W tym względzie należy odrzucić twierdzenie skarżących, zgodnie z którym zaskarżona decyzja, przypisując spółkom wiodącym udziały w rynku posiadane przez banki ich sektorów, przypisała im zachowanie stanowiące naruszenie, jakiego te banki się dopuściły. W istocie zaskarżona decyzja nie opiera przypisania udziałów w rynku na szczególnych ustaleniach dotyczących rzeczywistego udziału banków zdecentralizowanych w naruszeniu. W ten sposób, co wynika z motywów 516–518, po pierwsze, Komisja uwzględniła szczególny charakter austriackiego rynku bankowego, który według niej charakteryzuje się tym, że znaczenie przedsiębiorstw centralnych w ramach sieci oraz rzeczywiste możliwości zakłócenia przez nie

konkurencji się większe, co wiąże się z prowadzoną przez nie działalnością i faktem, że działają jako banki komercyjne. Po drugie, Komisja odwołała się do roli pełnionej przez spółki wiodące, z jednej strony wewnątrz sektorów w zakresie wprowadzania w życie porozumień, w szczególności poprzez wymianę informacji oraz z drugiej strony, jako reprezentanci sektorów w ramach kartelu. Postępując w ten sposób, Komisja ukarała spółki wiodące za ich własne postępowanie, którego waga została określona w zależności od charakteru popełnionego naruszenia — tj. horyzontalnych porozumień dotyczących cen — i równocześnie po uwzględnieniu faktu, że sektor bankowy oferuje usługi o ogromnym znaczeniu zarówno dla klientów indywidualnych, jak i przedsiębiorstw, tzn. dla całej gospodarki (motywy 506 i 507 zaskarżonej decyzji).

357 Należy więc oddalić wszystkie zarzuty skarżących oparte na błędnej przesłance, że Komisja przypisała im zachowanie stanowiące naruszenie, popełnione przez banki ich sektorów.

358 Ponadto nie jest podważane, że grzywny nałożone przez Komisję na spółki wiodące nie przekraczają górnej granicy w wysokości 10% obrotów każdej ze spółek, określonej w art. 15 ust. 1 rozporządzenia nr 17. Ponadto nie ulega wątpliwości, że Komisja nie uznała spółek wiodących za związki przedsiębiorstw. Tym samym przesłanki określone przez orzecznictwo, których spełnienie pozwala na przypisanie obrotów członków związku przedsiębiorstw temu związkowi w celu określenia wspomnianej kwoty granicznej, nie mają znaczenia w niniejszym przypadku. Podobnie należy oddalić w całości zarzuty dotyczące niespełnienia przesłanek wymaganych przy uwzględnianiu obrotów członków związku przedsiębiorstw przy określaniu kwoty grzywny nałożonej na ten związek.

359 Należy następnie podkreślić — jak potwierdziły wszystkie strony w odpowiedziach na pytania Sądu — że w celu zaliczenia przedsiębiorstw do poszczególnych kategorii należy uwzględnić, zgodnie z pkt 1 A akapit szósty wytycznych, obiektywne lub strukturalne cechy przedsiębiorstw, jak również ich sytuację na właściwym rynku.

360 Wśród tych elementów obiektywnych należy wymienić nie tylko rozmiary i siłę przedsiębiorstwa na rynku, co odzwierciedla się w posiadanym przez nie udziale w rynku lub realizowanych przez niego obrotach, ale również powiązania istniejące między nim a innymi przedsiębiorstwami, kiedy powiązania te mogą wpływać na strukturę rynku. Jak bowiem słusznie podniosła Komisja w motywach 516 i 518 zaskarżonej decyzji, rzeczywista możliwość spowodowania przez dane przedsiębiorstwo znaczących szkód konkurencji i rzeczywisty wpływ popełnionego przezeń naruszenia powinny być oceniane z uwzględnieniem rzeczywistej sytuacji gospodarczej. W świetle wytycznych Komisja miała więc prawo uwzględnić takie powiązania w celu ustalenia rzeczywistej ekonomicznej możliwości wyrządzenia szkody przez członków kartelu oraz właściwe znaczenie popełnionego przez nich naruszenia.

361 W tym względzie należy uściślić, że wpływ na strukturę rynku może istnieć wyłącznie wówczas, kiedy powiązania pomiędzy przedsiębiorstwami dają jednemu z nich całkowite uprawnienia do kierowania lub do całkowitej kontroli konkurencyjnego zachowania pozostałych podmiotów, jak jest to w przypadku jednostek gospodarczych. Pozycja przedsiębiorstwa na rynku może również wzrosnąć, wykraczając poza jego własny udział w rynku, kiedy przedsiębiorstwo to utrzymuje stałe relacje z innymi przedsiębiorstwami, w ramach których może w sposób nieformalny wpływać rzeczywiście na ich postępowanie. Rzec ma się podobnie w przypadku, kiedy skutkiem powiązań istniejących pomiędzy przedsiębiorstwami jest ograniczenie lub wyeliminowanie konkurencji pomiędzy nimi (zob. analogicznie wyrok Trybunału z dnia 14 lutego 1978 r. w sprawie 27/76 United Brands przeciwko Komisji, Rec. str. 207, pkt 99–103). Fakt, że takie powiązania nie mają charakteru, który uzasadniałby stwierdzenie, że określone przedsiębiorstwa należą do tej samej jednostki gospodarczej nie oznacza, że Komisja nie powinna tego uwzględnić i dokonać oceny sytuacji na rynku tak, jakby te powiązania nie istniały.

362 Natomiast konkretne zachowanie różnych członków kartelu lub stopień ich indywidualnej winy nie jest determinujący jako taki przy podziale przedsiębiorstw na kategorie. Zachowanie przedsiębiorstwa może oczywiście stanowić wskaźnik dla powiązań, jakie istnieją pomiędzy nim a innymi przedsiębiorstwami. Istnienie szczególnych zachowań, takich jak organizowanie wymiany informacji z tymi przedsiębiorstwami lub zajmowanie wyraźnego stanowiska w czasie spotkań kartelowych, mającego na celu obronę ich interesów lub zobowiązanie ich do

poszanowania porozumienia antykonkurencyjnego nie jest jednak ani konieczne, ani samo w sobie wystarczające, aby uzasadnić uwzględnienie udziałów w rynku posiadanych przez te przedsiębiorstwa przy ocenie siły tego pierwszego przedsiębiorstwa na rynku. W istocie bowiem przy braku stałych powiązań z przedsiębiorstwami, z którymi informacje są wymieniane lub których interesy są reprezentowane, podobne zachowania nie są determinujące w celu zaszeregowania przedsiębiorstw do poszczególnych kategorii, natomiast mogą być, w konkretnym przypadku, uwzględniane przy ocenie okoliczności obciążających i łagodzących zgodnie z pkt 2 i 3 wytycznych.

363 Rozumowanie, które doprowadziło Komisję do przypisania udziałów w rynku (zob. pkt 356 powyżej) powinno być interpretowane przy uwzględnieniu powyższych rozważań.

364 W tym względzie należy zrozumieć odwołanie w motywach 516 i 517 zaskarżonej decyzji do roli spółek wiodących jako reprezentantów swoich sektorów i stwierdzenie, że istniały porozumienia pomiędzy grupami, jako zasadniczo dotyczące cech właściwych dla spółki wiodącej, takich jak wpływ, który mogła ona wywierać na członków grupy z racji swojej roli, a nie z racji konkretnych czynności dokonanych przez skarżące. Stanowisko to jest poparte motywem 58 zaskarżonej decyzji, zgodnie z którym:

„Chodzi tutaj o zbadanie szczególnej roli, jaką odgrywały spółki wiodące Erste (wcześniej GiroCredit), RZB i ÖVAG w »sieci Lombard«. Ta rola, polegająca na koordynacji i reprezentowaniu poszczególnych grup (rola mająca oparcie w tradycji historycznej i pełniona od dawna), służyła właściwemu funkcjonowaniu sieci. Z jednej strony spółki wiodące organizowały wzajemny przepływ informacji pomiędzy Wiedniem i landami w ramach jednej grupy; z drugiej strony broniły interesów swojej własnej grupy wobec innych grup będących członkami kartelu”.

- 365 Komisja oparła się ponadto na elementach obiektywnych wynikających ze struktury rynku, twierdząc, że istnieją „szczególne powiązania”, nadające sieci kas oszczędnościowych „strukturę podobną do struktury grupy” (przypis nr 21) i że lokalne banki Raiffeisen, pomimo faktu, że nie podlegają poleceniom ze strony RZB lub banków regionalnych, „utrzymują ograniczoną konkurencję pomiędzy sobą” (przypis nr 23).
- 366 W tym kontekście odwołanie się do określonych elementów dotyczących zachowania wpisuje się w opis roli spółek wiodących. Wymiana informacji wspomniana w zaskarżonej decyzji, stanowi bowiem przesłankę co do roli spółek wiodących i ich pozycji w grupie, podczas gdy pojęcie „reprezentacji” nie odnosi się wyłącznie do konkretnego postępowania, ale może być również rozumiane w znaczeniu strukturalnym.
- 367 Przy badaniu zarzutów podniesionych przez przedsiębiorstwa centralne i kwestionujących legalność zaskarżonej decyzji w zakresie, w jakim przypisała im udziały w rynku posiadane przez banki ich sektorów, Sąd musi uwzględnić powyższe rozważania, jak również margines swobodnego uznania, jaki posiada Komisja przy określaniu kwoty grzywny (wyrok Sądu z dnia 6 kwietnia 1995 r. w sprawie T-150/89 Martinelli przeciwko Komisji, Rec. str. II-1165, pkt 59) i dokonać ograniczonej kontroli sądowej, zawężonej do zbadania przestrzegania reguł proceduralnych oraz zasad dotyczących obowiązku uzasadnienia aktu, a także czy nie wystąpił błąd co do okoliczności faktycznych lub oczywisty błąd w ocenie albo nadużycie władzy. Oprócz tej kontroli legalności do Sądu należy ocena, czy powinien on wykonać przysługujące mu nieograniczone prawo orzekania w stosunku do grzywny nałożonej na przedsiębiorstwa centralne.
- 368 Po pierwsze, należy zbadać, czy w zaskarżonej decyzji przestrzegano prawa do obrony, które znajduje się wśród zasad postępowania i czy decyzja ta jest wystarczająco uzasadniona w odniesieniu do przypisania przedsiębiorstwom centralnym udziałów w rynku banków zdecentralizowanych. Po drugie, zgodność z prawem wyводу, który doprowadził Komisję do takiego przypisania, zostanie

zbadana w świetle osobistej odpowiedzialności za naruszenia prawa konkurencji. Po trzecie, należy zbadać zarzuty skarżących dotyczące nieprzestrzegania wytycznych, naruszenia zasady równego traktowania oraz braku zgodności podejścia ze strony Komisji z ww. w pkt 345 wyrokiem w sprawie SCK i FNK przeciwko Komisji. Po czwarte i po piąte, badanie dotyczyć będzie zarzutów skarżących dotyczących dokładności ustaleń faktycznych, na których Komisja się opierała oraz ustalenie, czy — uwzględniając rolę banków głównych — przypisanie dokonane przez Komisję było uzasadnione.

W przedmiocie prawa do obrony i obowiązku uzasadnienia

- ³⁶⁹ Należy przede wszystkim oddalić zarzut, według którego Komisja naruszyła prawo do obrony skarżących, nie wspominając w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów o swoim zamiarze przypisania przedsiębiorstwom centralnym udziałów w rynku posiadanych przez sektory zdecentralizowane. W odniesieniu do obliczania kwot grzywien wystarczy bowiem, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, aby Komisja wskazała wyraźnie w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, że będzie badać, czy należy nałożyć grzywny na określone przedsiębiorstwa i aby przedstawiła główne okoliczności faktyczne i prawne mogące spowodować nałożenie grzywny, takie jak waga i czas trwania zarzucanego naruszenia oraz fakt dokonania go „w sposób umyślny czy przez zaniechanie” (ww. w pkt 213 wyrok w sprawie MDF, pkt 21). Natomiast Komisja nie jest zobowiązana, jeżeli podała okoliczności faktyczne i prawne, na których miała oprzeć obliczenie kwoty grzywny, do sprecyzowania sposobu, w jaki wykorzysta każdy z tych elementów do określenia poziomu grzywny. Ponadto przedsiębiorstwa posiadają dodatkową gwarancję, jeśli chodzi o ustalenie kwoty grzywny, uwzględniając, że Sąd w ramach nieograniczonego prawa orzekania może uchylić grzywnę lub obniżyć jej kwotę na mocy art. 17 rozporządzenia nr 17 (ww. w pkt 225 wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 199, 200 i 206). W niniejszym przypadku Komisja wskazała w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów, że RZB, Erste i ÖVAG są spółkami wiodącymi dla poszczególnych sektorów. To wskazanie było wystarczające dla poszanowania prawa stron skarżących do obrony w tym zakresie.

370 Z powyższego wynika, że zarzuty wysunięte przez Erste i ÖVAG, według których pismo w sprawie przedstawienia zarzutów nie zawierało wystarczających wskazówek dotyczących przekazywania informacji w ramach poszczególnych sektorów i reprezentowania banków zdecentralizowanych przez przedsiębiorstwa centralne, również muszą zostać oddalone. Odwołanie się do tych okoliczności w zaskarżonej decyzji związane jest bowiem z analizą rzeczywistej zdolności spółek wiodących do zakłócenia konkurencji w celu zaliczenia przedsiębiorstw do poszczególnych kategorii. W tym kontekście stanowią one wskazówki co do roli pełnionej przez spółki wiodące, o której była mowa w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów. Natomiast okoliczności te nie mają żadnego samodzielnego wpływu na ocenę wagi naruszenia, która, jak wyjaśniono, została ustalona na podstawie charakteru naruszenia, po uwzględnieniu wagi sektora bankowego dla całej gospodarki (zob. podobnie ww. w pkt 311 wyrok w sprawie Scandinavian Airlines System przeciwko Komisji, pkt 158 i 159). Tym samym Komisja nie była zobowiązana do odwołania się do nich w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów.

371 Jeśli chodzi o zarzut oparty na niewystarczającym uzasadnieniu, należy stwierdzić, że objaśnienia w zakresie przypisania udziałów w rynku grup zdecentralizowanych, zawarte w motywach 515–518 zaskarżonej decyzji są wystarczające, by pozwolić skarżącemu na obronę ich praw, a Sądowi na wykonanie kontroli. Z motywów 516 i 518 wynika bowiem, że Komisja zamierza uwzględnić rzeczywistą sytuację gospodarczą, jaką stanowi pozycja przedsiębiorstw centralnych w zdecentralizowanych sieciach bankowych i wpływ, jaki one mogły wywierać na banki w swoich sektorach, aby ocenić rzeczywistą możliwość zakłócenia konkurencji przez te przedsiębiorstwa. W celu wyjaśnienia powodów, z jakich rzeczywista możliwość naruszania konkurencji przez te przedsiębiorstwa odpowiadała możliwości wszystkich sektorów zdecentralizowanych, motyw 517 odwołuje się do udziału, jaki banki główne miały w zapewnieniu skuteczności działania „sieci Lombard”, do faktu reprezentowania interesów sektorów przez te przedsiębiorstwa oraz do sposobu, w jaki były one postrzegane przez uczestników spotkań okrągłych stołów, którzy, jak wynika z zaskarżonej decyzji, uważali banki główne za reprezentantów sektorów. Niezależnie od ustalenia, czy te rozważania uzasadniają podejście Komisji, wskazują one w sposób wystarczająco oczywisty powody, z których uznała ona, że takie podejście może przyjąć.

W przedmiocie zgodności z prawem postępowania Komisji w świetle osobistej odpowiedzialności za naruszenia prawa konkurencji

372 Zgodnie z zasadą, według której odpowiedzialność za popełnienie naruszenia prawa konkurencji ma charakter osobisty, osoba fizyczna lub prawna może być ukarana wyłącznie za naruszenie, które jest jej osobiście zarzucane (zob. pkt 333 powyżej).

373 Należy przede wszystkim przypomnieć, że zaskarżona decyzja nie przypisała spółkom wiodącym odpowiedzialności za stanowiące naruszenie zachowania banków ich sektora, ale nałożyła na nie sankcje za ich własne postępowanie, które zostało określone w zależności od możliwości wyrządzenia szkody konkurencji i rzeczywistego wpływu ich naruszenia na rynek, co wynika z pozycji zajmowanej przez nie w sektorach banków zdecentralizowanych (zob. pkt 355–366 powyżej).

374 W związku z tym że Komisja nie przypisała spółkom wiodącym zachowania banków zdecentralizowanych stanowiącego naruszenie, w tym przypadku nie zachodzi konieczność ustalenia, czy powiązania istniejące pomiędzy członkami takiej grupy bankowej pozwalają uznać ją za jednostkę gospodarczą. Z powyższego wynika, że zarzut, zgodnie z którym takie podejście jest nie do pogodzenia z odpowiedzialnością osobistą za naruszenia prawa konkurencji, jest bezzasadny.

375 W tym kontekście skarżące zarzucają Komisji, że przyjęła podejście niespójne i pociągające za sobą podwójną sankcję, tj. nałożenie sankcji indywidualnych na dwa banki należące do sektorów zdecentralizowanych, w których stwierdziła naruszenie. Z jednej strony chodzi o RLB, który należy do sektora Raiffeisen, a z drugiej strony o EÖ, który przed jego połączeniem ze spółką wiodącą GiroCredit, z którego powstał Erste, był jednym z banków zdecentralizowanych z grupy kas oszczędnościowych (zob. pkt 319 powyżej).

376 Podnosząc ten zarzut spółki wiodące twierdzą zasadniczo, że Komisja, postanawiając podzielić członków kartelu na kategorie w zależności od posiadanych przez nie udziałów w rynku, była zobowiązana do wcześniejszego ustalenia ogólnej kwoty grzywny odpowiadającej 100% udziałów w rynku posiadanych przez członków kartelu, a następnie podzielić tę ogólną kwotę pomiędzy ukarane przedsiębiorstwa w zależności od ich indywidualnego udziału w rynku. Prawdą jest, że Trybunał i Sąd uznały, że takie podejście jest zgodne z indywidualnym określeniem sankcji (wyroki Trybunału z dnia 15 lipca 1970 r. w sprawie 45/69 Boehringer przeciwko Komisji, Rec. str. 769, pkt 55 i 56, i z dnia 8 listopada 1983 w sprawach połączonych od 96/82 do 102/82, 104/82, 105/82, 108/82 i 110/82 IAZ i in. przeciwko Komisji, Rec. str. 3369, pkt 52 i 53; wyrok Sądu z dnia 30 września 2003 r. w sprawach połączonych T-191/98 i od T-212/98 do T-214/98 Atlantic Container Line i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-3275, pkt 1572). Nie może być ono jednak uznane za jedyne dopuszczalne podejście. Jedynym ograniczeniem, do jakiego Komisja zobowiązana jest się dostosować przy ustalaniu kwoty grzywny, jest to określone w art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, które odnosi się indywidualnie do każdego przedsiębiorstwa uczestniczącego w naruszeniu. Komisja może więc, jak zrobiła to w wytycznych, wybrać podejście, w którym punktem wyjścia jest indywidualna waga naruszenia popełnionego przez każde przedsiębiorstwo w zależności od jego siły na rynku.

377 Jak przedstawiono w pkt 361 powyżej, siła na rynku i możliwość naruszenia konkurencji przez dane przedsiębiorstwo mogą być większe od siły wynikającej bezpośrednio z posiadanego przez nie udziału w rynku, z powodu nieformalnych powiązań, jakie łączą je z innymi podmiotami na rynku, nawet jeżeli te powiązania nie zapewniają mu całkowitej kontroli nad postępowaniem tych pozostałych przedsiębiorstw na rynku. W przypadku takich powiązań, uwzględnienie nieformalnego wpływu, jaki to przedsiębiorstwo jest może mieć na postępowanie tych pozostałych podmiotów nie ma wpływu na ich odpowiedzialność. Z powyższego wynika, że w przypadku indywidualnego określania sankcji dla każdego przedsiębiorstwa uczestniczącego w naruszeniu nie jest niezgodne z prawem nałożenie kary zarówno na spółkę wiodącą, po uwzględnieniu wpływu popełnionego przez nią naruszenia, wynikającego z wpływu, który może ona mieć na banki zdecentralizowane, jak również na banki zdecentralizowane za naruszenie, które one same popełniły.

378 Podejście Komisji polegające na nałożeniu sankcji na każdego z adresatów zaskarżonej decyzji za jego własne postępowanie nie może być uznane za niespójne i żadna podwójna sankcja nie została nałożona na banki. Z powyższego wynika, że

należy również oddalić zarzut podniesiony przez RZB, iż Komisja nałożyła sankcje za postępowanie bankom zdecentralizowanym, nie umożliwiając im podjęcia obrony.

379 Podobnie ponieważ spółki wiodące nie zostały ukarane za postępowanie banków zdecentralizowanych, zgodność z prawem podejścia przyjętego przez Komisję nie jest uzależniona od możliwości poszczególnych spółek wiodących przerzucenia na banki zdecentralizowane ciężaru grzywny, która została na te spółki nałożona.

380 Z powyższego wynika również, że zarzut, według którego Komisja próbowała uchylić skutki swojej decyzji o nieprzewodzeniu postępowania wobec wszystkich banków, które uczestniczyły w okrągłych stołach, jest bezzasadny. Fakt, że Komisja nie wszczyna postępowania w stosunku do pewnych przedsiębiorstw uczestniczących w kartelu lub że nie nakłada na nie sankcji, nie uniemożliwia bowiem sam w sobie przypisania udziałów w rynku posiadanych przez te przedsiębiorstwa innym członkom kartelu, jeżeli takie przypisanie jest niezbędne w celu dokonania pełnej oceny siły tych przedsiębiorstw na rynku, po uwzględnieniu rzeczywistej sytuacji ekonomicznej.

W przedmiocie pozostałych zarzutów dotyczących zgodności z prawem podejścia Komisji

— W przedmiocie zgodność podejścia Komisji z wytycznymi

381 Na wstępie należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem wśród okoliczności uwzględnianych przy ocenie wagi naruszenia, mogą pojawić się, w zależności od przypadku, wielkość i wartość produktów stanowiących przedmiot naruszenia, jak również wielkość i siła gospodarcza przedsiębiorstwa (ww. w pkt 213 wyrok w sprawie MDE, pkt 120, i ww. w pkt 376 wyrok w sprawie IAZ i in. przeciwko Komisji, pkt 52). Jednakże w żadnej mierze nie oznacza to, że przy ocenie wagi naruszenia Komisja nie ma prawa przyznać pierwszeństwa charakterowi naruszenia

w porównaniu z wielkością przedsiębiorstwa (ww. w pkt 167 wyrok w sprawie FETTCSA, pkt 411). W tym przypadku, jak podkreślono w pkt 356 i 370 powyżej, kryterium przyjętym do określenia wagi naruszenia był jego charakter, natomiast kryterium udziałów w rynku posiadanych przez skarżące zostało uwzględnione, zgodnie z motywem 519 zaskarżonej decyzji, dopiero na późniejszym odrębnym etapie zaliczania banków do poszczególnych kategorii, zgodnie z pkt 1 A akapit szósty wytycznych. Z rozważań przedstawionych w pkt 360 i 361 powyżej wynika, że Komisja miała prawo uwzględnić, na tym ostatnim etapie, powiązania istniejące między podmiotami popełniającymi naruszenie i innymi przedsiębiorstwami. Wobec powyższego zarzut, iż sporne przypisanie rynków nie może być uzasadnione odwołaniem się do rzeczywistej możliwości wyrządzenia szkody konsumentom przez spółki wiodące, nie może zostać przyjęty.

382 Następnie należy stwierdzić, że zarzut podniesiony przez RZB, według którego zaskarżona decyzja naruszyła wytyczne przez przyjęcie konieczności wystarczająco odstraszącego skutku grzywny jako podstawy niezależnego przypisania udziałów w rynku, nie znajduje poparcia w faktach. W istocie jak zostało to przedstawione w pkt 364–366 powyżej, Komisja przy przypisywaniu udziałów oparła się głównie na roli spółek wiodących. W tych okolicznościach ani ogólne odwołanie się do skutku odstraszącego grzywny w motywie 515 zaskarżonej decyzji, ani odniesienie w motywie 518, które wpisuje się w kontekst uwzględnienia rzeczywistej sytuacji gospodarczej w celu dokonania oceny rzeczywistej możliwości naruszenia konkurencji przez banki oraz właściwego znaczenia naruszenia, nie wykraczają poza uwzględnienie skutku odstraszącego grzywny, zgodnie z pkt 1 A akapit czwarty wytycznych. Celem grzywny jest bowiem osiągnięcie skutku odstraszącego, a wymóg zapewnienia realizacji tego skutku stanowi wymóg ogólny, którym kieruje się Komisja przez cały czas obliczania grzywny.

383 Jeśli chodzi o zarzut RZB, według którego uwzględnienie udziałów w rynku należących do grup nie było konieczne w celu zapewnienia wystarczającego skutku odstraszącego w jej przypadku, należy stwierdzić, że wymóg zapewnienia wystarczającego skutku odstraszącego grzywien nie jest uwarunkowany istnieniem prawdopodobieństwa powrotu do naruszenia ze strony podmiotów dopuszczających się naruszenia. Nawet jeżeli adresaci zaskarżonej decyzji nie zamierzali powtórzyć postępowania analogicznego do postępowania, którego dotyczy zaskarżona decyzja, skutek odstraszący grzywien ustalonych tylko z uwzględnieniem udziałów w rynku

posiadanych przez spółki wiodące będące bankami komercyjnymi mógłby okazać się niewystarczający w stosunku do szkody, jakie te naruszenia mogą spowodować. Ponadto Komisja ma prawo brać pod uwagę skutek odstrasżający swojej decyzji w stosunku do innych przedsiębiorstw, znajdujących się ewentualnie w sytuacji porównywalnej z sytuacją spółek wiodących. W końcu zarzut RZB, według którego Komisja uchybiła obowiązkowi uzasadnienia z tego powodu, że nie przedstawiła w zaskarżonej decyzji rozważań dotyczących skutku odstrasżającego w aspekcie ogólnym, jest bezzasadny. Zasadność tego aspektu skutku odstrasżającego jest oczywista i szczególne wywody na ten temat nie były konieczne, aby pozwolić RZB na podważenie zaskarżonej decyzji w tym zakresie ani by pozwolić Sądowi na wykonanie związanej z tym kontroli.

384 Należy również odrzucić w tym kontekście tezę wysuniętą przez ÖVAG, według której przy podziale banków na kategorie należy uwzględnić wyłącznie wielkość przedsiębiorstw, natomiast skutek odstrasżający nie jest w tym zakresie istotny. Uwzględnienie wielkości przedsiębiorstw oraz ich podział na kategorie są przewidziane w szczególności w celu zapewnienia wystarczającego skutku odstrasżającego grzywien.

385 Z powyższego wynika, że zarzuty stron skarżących, według których podejście Komisji jest sprzeczne z wytycznymi muszą zostać oddalone.

— W przedmiocie domniemanego naruszenia zasady równego traktowania

386 Jeśli chodzi o zarzut, według którego Komisja naruszyła zasadę równego traktowania, niesłusznie utożsamiając sektory zdecentralizowane z wielkimi bankami scentralizowanymi, należy podnieść, że w zakresie w jakim poszanowana została zasada osobistej odpowiedzialności za naruszenia prawa konkurencji, Komisja na podstawie wytycznych musiała ocenić, czy uwzględnienie rzeczywistej sytuacji gospodarczej uzasadniało przypisanie spółkom wiodącym siły gospodarczej

odpowiadających im sektorów. Z zastrzeżeniem wykonywania przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania Sąd może nie zgodzić się z tą oceną wyłącznie w przypadku popełnienia oczywistego błędu. Taki błąd nie został jednak stwierdzony.

387 Jeśli chodzi o wysunięty przez ÖVAG zarzut nieuwzględnienia wymiany informacji pomiędzy BA-CA i pewnymi bankami, w których miał on udziały, Komisja słusznie podnosi, że zaliczenie BA-CA do określonej kategorii nie zostałoby zmienione, gdyby udziały w rynku określonych banków zostały mu przypisane.

— W przedmiocie wyroku w sprawie SCK i FNK przeciwko Komisji

388 Jeśli chodzi o argument, zgodnie z którym przypisanie udziałów w rynku przedsiębiorstwom centralnym jest sprzeczne z ww. w pkt 345 wyrokiem w sprawie SCK i FNK przeciwko Komisji, należy podnieść, że w niniejszej sprawie Sąd orzekł, że ocena proporcjonalności grzywny nałożonej na przedsiębiorstwo (z poszanowaniem granic określonych w art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17) powinna nastąpić w stosunku do obrotów tego przedsiębiorstwa, bez uwzględniania obrotów osiągniętych przez pozostałe przedsiębiorstwa mające powiązania handlowe z tym przedsiębiorstwem, jeżeli całości nie można uznać za związek przedsiębiorstw. Biorąc pod uwagę, że skarżące nie podważają proporcjonalnego charakteru grzywny, jaka została na nie nałożona w stosunku do osiągniętych przez nie obrotów, ich zarzut oparty na wyroku w sprawie SCK i FNK przeciwko Komisji należy oddalić jako nieistotny dla sprawy.

W przedmiocie zarzutów dotyczących ustalenia stanu faktycznego i oceny roli przedsiębiorstw centralnych

389 Jeśli chodzi o dokładność ustaleń stanu faktycznego, na jakich opiera się zaskarżona decyzja, skarżące zarzucają Komisji przede wszystkim, że nie udowodniła pewnych

zachowań, o których mowa w motywie 517 zaskarżonej decyzji, a mianowicie wymiany informacji (Erste i ÖVAG) i reprezentowania banków zdecentralizowanych w czasie spotkań okrągłych stołów (RZB i Erste).

390 Natomiast swoimi argumentami dotyczącymi niezależności banków zdecentralizowanych, struktury sektorów i zadań przedsiębiorstw centralnych, skarżące nie podważają konkretnych ustaleń stanu faktycznego w zakresie roli tych banków w ramach sektora, przedstawionych w zaskarżonej decyzji, ale podważają zasadniczo ocenę tej roli dokonaną przez Komisję i wnioski, jakie należy z tego wyciągnąć w zakresie oceny ich siły na rynku.

391 Przy badaniu tych zarzutów na Sądzie spoczywa, po pierwsze, obowiązek ustalenia w ramach kontroli legalności zaskarżonej decyzji, czy Komisja popełniła błędy przy dokonywaniu ustaleń stanu faktycznego lub oczywiste błędy w jego ocenie. Po drugie, w ramach wynikającego z art. 229 WE oraz art. 17 rozporządzenia nr 17 nieograniczonego prawa orzekania do Sądu należy dokonanie oceny stosowności kwoty grzywien. Dokonanie tej oceny może uzasadniać przedstawienie i wzięcie pod uwagę dodatkowych informacji, które nie muszą jako takie być zawarte w zaskarżonej decyzji na podstawie przewidzianego w art. 253 WE obowiązku uzasadnienia (ww. w pkt 330 wyrok Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie KNP BT przeciwko Komisji, pkt 38–40, oraz wyrok Sądu z dnia 9 lipca 2003 r. w sprawie T-220/00 Cheil Jedang przeciwko Komisji, Rec. str. II-2473, pkt 215).

392 W tym względzie powiązania istniejące pomiędzy przedsiębiorstwami centralnymi trzech sektorów i bankami zdecentralizowanymi są w szczególności opisane w wyroku Trybunału Konstytucyjnego Austrii z dnia 23 czerwca 1993 r., dostarczonym przez Komisję w odpowiedzi na pytania Sądu.

393 Rozpatrując skargę jednego z lokalnych banków Raiffeisen (zwanymi również bankami pierwszego stopnia) na przepisy wówczas obowiązującej ustawy o instytucjach kredytowych, która nakładała na banki zdecentralizowane stowarzyszone z przedsiębiorstwem centralnym w ramach „sieci sektorowej” (sektoraler Verbund) obowiązek utrzymywania pewnych rezerw gotówkowych w banku głównym, Trybunał Konstytucyjny wyjaśnia przede wszystkim, że przynależność banków do takiej sieci oparta jest na zasadach dobrowolności i że pomiędzy bankami będącymi członkami sieci i przedsiębiorstwem centralnym istnieją różnego rodzaju stosunki prawne, oparte na prawie spółek, prawie spółdzielczym i prawie stowarzyszeń oraz na postanowieniach ich statutów. Trybunał Konstytucyjny wyjaśnia, że ta ściśle powiązana ze sobą sieć, oparta na prawach i obowiązkach, rozwijała się przez kilkadziesiąt lat, a stwierdzenie to dotyczy nie tylko sektora Raiffeisen, o którym mowa w tym wyroku, ale również sektora banków spółdzielczych i sektora kas oszczędnościowych. Trybunał Konstytucyjny stwierdza, że ustawodawca ma prawo uwzględnić sytuację taką, jaka została przedstawiona powyżej, i wyjść z założenia, że partnerzy, którzy przystąpili do takiej sieci, starają się zrealizować wspólnie, w oparciu o tę samą filozofię współpracy oraz w sposób optymalny dla obu stron, ich równoległe interesy. Podkreśla on, że zawisły przed nim spór ma na celu w szczególności ochronę niezależności prawnej i ekonomicznej „banków pierwszego stopnia” i zminimalizowanie niekorzyści związanych z zarządzaniem działalnością niewielkich lub wręcz bardzo małych jednostek gospodarczych. Trybunał Konstytucyjny podnosi następnie, że przepis ten ma na celu nie tylko zapewnienie wystarczających rezerw gotówkowych, ale daje „grupie sektorowej prawne gwarancje podmiotu centralnego”. Następnie Trybunał stwierdza, że oba te cele służą interesowi publicznemu i uzasadniają przyjęcie zaskarżonej ustawy, tym bardziej że w wielu przypadkach grupa gwarantuje działalność licznych drobnych banków, co jest zgodne z wymogami nowoczesnej gospodarki i wynikającym z tego ambicjom ustawodawcy.

394 Skarżące nie wykazały, że ten opis roli przedsiębiorstw centralnych i ich powiązań z bankami zdecentralizowanymi nie był dokładny lub że sytuacja w czasie trwania naruszenia znacznie różniła się od sytuacji opisanej w wyroku Trybunału Konstytucyjnego. Oczywiście skarżące podniosły na rozprawie, w odpowiedzi na pytania Sądu, że w 1994 r., a więc po wydaniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego, ale przed okresem naruszenia, została przyjęta nowa ustawa o systemie bankowym.

Nie dostarczyły jednak żadnych konkretnych informacji dotyczących ewentualnych rozbieżności pomiędzy tą nową ustawą a uprzednią sytuacją prawną, które mogłyby mieć istotne znaczenie dla oceny roli przedsiębiorstw centralnych w niniejszych sprawach.

395 Uwzględniając rolę przedsiębiorstw centralnych i ich powiązania z bankami zdecentralizowanymi, opisane przez sąd wysokiego szczebla w danym państwie członkowskim na podstawie danych dostarczonych przez rząd tego państwa, należy uznać, że banki tych trzech grup były powiązane pomiędzy sobą w taki sposób, że nie ma możliwości uważać je pod jakimkolwiek względem za konkurujące pomiędzy sobą na rynku oraz że miały one wspólne interesy, których realizacji służyły spółki wiodące.

396 Oczywiście RZB i Erste twierdzą, że pomiędzy bankami zdecentralizowanymi istnieje konkurencja, ponieważ działają one na tych samych rynkach.

397 RZB przyznaje jednak, że banki zdecentralizowane sektora Raiffeisen prowadzą działalność na różnych rynkach i w różnych miejscach. Jeśli chodzi o sektor Raiffeisen, Trybunał Konstytucyjny podniósł ponadto, iż „należy uwzględnić [...] szczególne możliwości na rynku, z których inni członkowie grupy mogli skorzystać wyłącznie dzięki wspólnemu działaniu gospodarczemu, na szczeblu całego kraju i poza granicami Austrii, co pozwalało na łączenie korzyści zarówno jeżeli chodzi o zdobywanie przychodów w danym regionie, jak i o reprezentowanie w regionie lub na poziomie ponadregionalnym”. Ponadto Komisja dostarczyła wyciąg ze sprawozdania z działalności RZB za rok 2000, w którym RZB opisuje siebie jako „grupę bankową Raiffeisen”, jakby stanowił jedno i to samo przedsiębiorstwo.

398 Natomiast Erste twierdzi, że istniało 17, a nawet 29 miejsc, w których GiroCredit i Erste konkurowały bezpośrednio, poprzez swoje oddziały, z członkami grupy kas oszczędnościowych i że w wielu miejscach obecne były liczne kasy oszczędnościowe, które też ze sobą konkurowały.

399 To stwierdzenie nie jest jednak niezgodne z istnieniem powiązań o charakterze strukturalnym pomiędzy bankami z sektorów zdecentralizowanych i przedsiębiorstwami centralnymi, na którym opiera się założenie Komisji, zgodnie z którym na austriackim rynku bankowym konkurencja istnieje pomiędzy bankami komercyjnymi (Aktienbanken) i trzema „sektorami” kas oszczędnościowych, banków Raiffeisen i banków spółdzielczych. To założenie stanowi podstawę nie tylko zaskarżonej decyzji, ale również decyzji, w których Komisja wypowiedziała się na temat koncentracji na tym rynku [zob. w szczególności decyzji Komisji z dnia 7 listopada 2000 r. stwierdzającą zgodność koncentracji ze wspólnym rynkiem (sprawa COMP/M.2140 — BAWAG/PSK) i z dnia 14 listopada 2000 r. stwierdzającą zgodność koncentracji ze wspólnym rynkiem (sprawa COMP/M.2125 — Hypovereinsbank/Bank Austria), Dz.U. C 362, str. 7]. Nawet w przypadku banku komercyjnego obecnego na rynkach lokalnych za pośrednictwem swoich oddziałów nie jest bowiem wykluczone istnienie pewnej konkurencji pomiędzy oddziałami takiego banku funkcjonującymi w tym samym miejscu.

400 Następnie z wyroku Trybunału Konstytucyjnego wynika, że jedną z funkcji przedsiębiorstw centralnych jest świadczenie usług na rzecz banków z właściwych im sektorów w zakresie funkcji, jakich te banki nie mogą pełnić same z powodu ich wielkości oraz braku zasobów finansowych, i że ta funkcja nie narusza niezależności banków zdecentralizowanych sektorów, ale przeciwnie, ma zagwarantować ich autonomię. W ich odpowiedziach na pytania Sądu postawione na piśmie, Erste i ÖVAG potwierdziły, że taką funkcję pełniły. Natomiast RZB przyznał, że taką funkcję pełnił w przeszłości, zaprzeczył jednak, jakoby taka sytuacja się utrzymywała, ponieważ banki regionalne nie potrzebowały już tego typu usług od lat 80. Tego twierdzenia nie da się jednak pogodzić z opisem funkcjonowania przedsiębiorstw centralnych zawartym w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 1993 r., który dotyczy w szczególności sektora Raiffeisen. W tym zakresie Trybunał Konstytucyjny wymienił w szczególności świadczenie pewnych usług, zapisane w statutach określonego regionalnego banku Raiffeisen, takich jak pomoc i doradztwo członkom grupy dotyczące kwestii gospodarczych, udział w instytucjach gwarancyjnych mających na celu ochronę interesów zarówno członków sieci, jak i ich klientów oraz reprezentowanie interesów członków grupy. Ponadto w wyżej wspomnianym

sprawozdaniu z działalności RZB za 2000 r. zostało zapisane, że bank pełnił „funkcję centralnego usługodawcy” w ramach grupy. W tych okolicznościach należy przyjąć, że przedsiębiorstwa centralne charakteryzowała w szczególności ich funkcja usługodawcy, która miała pozwolić członkom zdecentralizowanych sieci na prowadzenie działalności bankowej pomimo często ograniczonej ich wielkości.

401 Uwzględniając wszystkie te elementy należy stwierdzić, że powiązania istniejące pomiędzy członkami grup banków były w stanie wywierać wpływ na strukturę rynku. Wykazują one ponadto, że istotą pozycji spółek wiodących było odgrywanie roli reprezentantów swoich sektorów w trakcie spotkań najważniejszych okrągłych stołów, w których regularnie brały one udział, a w których nie uczestniczyła większość członków grupy, z wyjątkiem RBW i NÖ-Hypo.

402 W tym zakresie należy podnieść, że pojęcie „reprezentacji” powinno być rozumiane w niniejszym aspekcie w znaczeniu ekonomicznym, a nie w znaczeniu ściśle prawnym, w rozumieniu prawa cywilnego. To pojęcie oznacza, jak zostało to przedstawione w motywie 517 zaskarżonej decyzji, reprezentowanie interesów gospodarczych całego sektora. Natomiast ustalenie, czy przedsiębiorstwa centralne miały uprawnienia, by podjąć zobowiązania z imienia banków zdecentralizowanych, nie ma żadnego znaczenia w tym kontekście, bowiem „zobowiązanie” wiążące prawnie te banki w stosunku do innych uczestników kartelu, w każdym razie, nie może być brane pod uwagę wobec postanowień art. 81 ust. 2 WE.

403 W tym zakresie nie ma również znaczenia kwestia, czy reprezentowanie interesów grup należało do zadań, które zostały wyznaczone przedsiębiorstwom centralnym ustawą czy na podstawie ich statutów lub też czy to zadanie zostało powierzone związkom, do których należą przedsiębiorstwa z różnych grup (Österreichischer Raiffeisenverband, Sparkassenverband i Österreichischer Genossenschaftsverband). Uwzględniając zasadniczą i centralną rolę, jaką odgrywały spółki wiodące w poszczególnych grupach, pozostałe banki musiały postrzegać ich udział w głównych okrągłych stołach nie jako wyłącznie obecność banków komercyjnych, ale jako obecność sektorów jako takich. Tym bardziej że decyzje podejmowane przez

większość głównych okrągłych stołów dotyczyły usług bankowych mających niewielkie znaczenie dla samej działalności handlowej prowadzonej przez spółki wiodące, natomiast stanowiły one zasadniczą część działalności banków zdecentralizowanych. Ponadto te okrągłe stoły wysyłały „sygnały” mające na celu ukierunkowanie decyzji podejmowanych przez regionalne i lokalne okrągłe stoły. W tych okolicznościach nie ma znaczenia ustalenie, czy przedstawiciele spółek wiodących biorący udział w okrągłych stołach, w trakcie ich spotkań podejmowali konkretne działania z zakresu „reprezentowania” banków zdecentralizowanych, takie jak składanie oświadczeń czy zaciąganie zobowiązań w imieniu tych banków. Wobec powyższego zarzuty skarżących, że takie postępowanie nie zostało ustalone na podstawie dowodów dostarczonych przez dokumenty, należy oddalić jako nieistotne dla sprawy.

404 Sąd stoi na stanowisku, że z uwagi na powiązania opisane powyżej właściwa ocena rzeczywistych możliwości spowodowania przez spółki wiodące znaczących szkód konkurencji oraz właściwego znaczenia zachowania stanowiącego naruszenie wymaga uwzględnienia nie tylko ich własnych udziałów w rynku, jakie posiadają jako banki komercyjne, ale również udziałów w rynku posiadanych przez banki zdecentralizowane.

405 Świadczenie usług i pomocy opisane powyżej pociągało za sobą to, że konieczna ocena operacji wykraczających poza ramy zwykłych usług bankowych z powodu ich trudności, znaczenia lub wyjątkowego charakteru, dokonywana była na poziomie spółek wiodących. Banki zdecentralizowane, które nie dysponowały odpowiednią wiedzą, przy podejmowaniu decyzji w sprawach wykraczających poza zarządzanie bieżącymi operacjami bankowymi, musiały w takiej sytuacji polegać na zaleceniach, jakie kierowały do nich spółki wiodące. W takich okolicznościach kierownictwo banków zdecentralizowanych mogło w łatwy sposób przejąć zachowanie spółki wiodącej stanowiące naruszenie, nie zastanawiając się zbyt nad jego zgodnością z prawem, chyba że istniały konkretne przyczyny handlowe dla odmiennego zachowania. Uczestnictwo spółek wiodących w kartelu mogło stwarzać przekonanie u kierownictwa banków należących do poszczególnych grup, że udział w takim porozumieniu jest postępowaniem w interesie całej grupy, zalecanym przez instancje dysponujące większą wiedzą i lepiej poinformowane, i że należało się temu

podporządkować, bowiem nie wynika z tego żadne większe ryzyko. Ułatwiało ono w znacznym stopniu decyzję kierownictwa banków zdecentralizowanych o przystąpieniu do tego porozumienia. Natomiast nieprzystąpienie spółki wiodącej do całego kartelu stanowiłoby sygnał dla banków zdecentralizowanych, że wszelkie działania o charakterze antykonkurencyjnym, w jakie mogłyby zaangażować się w ramach „sieci Lombard” na poziomie lokalnym lub regionalnym, jest działaniem wyłącznie na ich własną odpowiedzialność i nie jest aprobowane przez spółkę wiodącą. W tym zakresie trudno sobie wyobrazić, by banki zdecentralizowane systematycznie uczestniczyły w uzgodnieniach na szczeblu lokalnym lub regionalnym, gdyby spółki wiodące dystansowały się od okrągłych stołów, które odbywały się w Wiedniu.

406 O ile wpływ postępowania spółek wiodących na postępowanie ich grup mógł być wzmocniony przez przepływ informacji pomiędzy przedsiębiorstwem centralnym i bankami zdecentralizowanymi, tak jak przyznał to RZB, istnienie takiej wymiany informacji nie posiada decydującego znaczenia w tym zakresie. Nie ma bowiem znaczenia ustalenie, jaką drogą banki zdecentralizowane uzyskiwały informacje o porozumieniach, w których uczestniczyły spółki wiodące, jeżeli to uczestnictwo, łącznie z pozycją przedsiębiorstwa centralnego w sektorze, mogło mieć wpływ na postępowanie antykonkurencyjne ze strony banków zdecentralizowanych w sposób opisany w poprzednim punkcie. Z powyższego wynika, że argumenty przedstawione przez Erste i ÖVAG, według których taka wymiana informacji nie została udowodniona w odniesieniu do nich, należy oddalić jako nieistotne dla sprawy.

407 Z całości powyższych rozważań wynika, że powiązania istniejące pomiędzy spółkami wiodącymi i bankami zdecentralizowanymi należącymi do ich grup dawały spółkom wiodącym siłę gospodarczą znacznie przewyższającą pozycję, jaka wynikałaby z ich udziałów w rynku jako banków komercyjnych i odpowiadającą udziałowi w rynku przypadającemu całej określonej grupie.

408 W tych okolicznościach należy oddalić zarzuty skarżących skierowane przeciwko ocenie stanu faktycznego zawartej w zaskarżonej decyzji.

Wniosek

⁴⁰⁹ Z powyższego wynika, że należy oddalić wszystkie zarzuty dotyczące przypisania przedsiębiorstwom centralnym udziałów w rynku posiadanych przez sektory zdecentralizowane.

3. W przedmiocie uzasadnienia podziału na kategorie i ustalenia kwot wyjściowych (sprawy T-260/02, T-261/02, T-263/02 i T-264/02)

a) Argumenty stron

⁴¹⁰ BA-CA, BAWAG, PSK i Erste podnoszą, że zaskarżona decyzja nie jest wystarczająco uzasadniona, w zakresie w jakim dotyczy podziału na kategorie. Po pierwsze, zarzucają Komisji, że nie przedstawiła kryteriów, jakie w tym celu przyjęła. Po drugie, podnoszą, że zaskarżona decyzja nie pozwala skontrolować obliczeń wielkości udziałów w rynku, na podstawie której Komisja dokonała podziału na kategorie. BAWAG i PSK podkreślają w szczególności, że w zaskarżonej decyzji nie określono jasno ani okresu, który Komisja przyjęła jako właściwy dla obliczeń, ani źródeł, na których się opierała, ani metody obliczeń na podstawie udziałów w rynku na różnych uwzględnionych rynkach, ani też udziału w całym rynku. PSK podnosi ponadto, że Komisja ustaliła kwoty wyjściowe odrębnie dla niego i odrębnie dla PSK-B (zob. pkt 12 powyżej) bez wskazania posiadanych przez nie odpowiednio udziałów w rynku.

⁴¹¹ Ponadto BA-CA, BAWAG i PSK stoją na stanowisku, że ustalone kwoty wyjściowe przyjęte dla różnych kategorii nie są wystarczająco uzasadnione, w szczególności jeśli chodzi o metody obliczeń i przyjęte kryteria.

- 412 Komisja stoi na stanowisku, że zaskarżona decyzja jest wystarczająco uzasadniona. Jeśli chodzi o zarzut, według którego udziały w rynku posiadane przez PSK i PSK-B nie są odrębnie wskazane, dodaje, że banki znają posiadane przez siebie udziały w rynku i mogą sprawdzić dokładność zaskarżonej decyzji.

b) Ocena Sądu

- 413 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem uzasadnienie indywidualnej decyzji powinni opisywać w sposób jasny i jednoznaczny rozumowanie instytucji, która wydała akt, pozwalając zainteresowanym poznać podstawy podjętej decyzji, a właściwemu sądowi dokonać jego kontroli. Wymóg uzasadnienia należy oceniać w odniesieniu do konkretnej sytuacji. Nie ma wymogu, by uzasadnienie wyszczególniało wszystkie istotne elementy faktyczne i prawne, ponieważ ocena czy uzasadnienie aktu spełnia wymogi art. 253 WE winna opierać się nie tylko na jego brzmieniu, ale także uwzględniać okoliczności jego wydania (ww. w pkt 270 wyrok w sprawie Komisja przeciwko Sytraval i Brink's France, pkt 63).

- 414 Co się tyczy ustalenia grzywny za naruszenie prawa konkurencji, Komisja spełnia spoczywający na niej obowiązek uzasadnienia decyzji, jeżeli w decyzji wskazuje elementy oceny, które jej umożliwiły określenie wagi i czasu trwania popełnionego naruszenia i nie jest zobowiązana do przedstawiania bardziej szczegółowego wyjaśnienia ani danych liczbowych dotyczących metody obliczania grzywny (ww. w pkt 286 wyrok w sprawie Cascades przeciwko Komisji, pkt 38–47; zob. również ww. w pkt 376 wyrok w sprawie Atlantic Container Line i in. przeciwko Komisji, pkt 1522 i 1525). Wskazanie danych liczbowych dotyczących metody obliczania grzywien, niezależnie od użyteczności tych danych, nie jest niezbędne do poszanowania obowiązku uzasadnienia (wyrok Trybunału z dnia 2 października 2003 r. w sprawie C-182/99 P Salzgitter przeciwko Komisji, Rec. str. I-10761, pkt 75).

415 W tym przypadku stwierdzenia zawarte w zaskarżonej decyzji pozwoliły skarżącym na podniesienie licznych zarzutów opartych na niezgodności z prawem elementów uwzględnionych przy obliczeniach dokonanych w celu przeprowadzenia podziału na kategorie. Komisja stwierdziła po pierwsze, że podział został dokonany w oparciu o posiadane udziały w rynku (motyw 519), a po drugie, wskazała, na podstawie własnych obliczeń, jakie były udziały w rynku poszczególnych adresatów zaskarżonej decyzji (motyw 9). Banki austriackie znają swoje własne udziały w rynku, które mogą obliczyć na podstawie danych ogłaszanych co miesiąc przez OeNB oraz ich własnych obrotów. Tym samym fakt, że zaskarżona decyzja przywołuje tylko częściowo konkretne źródła (w przypisach nr 17 i nr 522), z jakich Komisja uzyskała dane, na których się oparła i że nie wyjaśniła metody przyjętej dla dokonania obliczeń udziałów w rynku i do zaliczenia banków do poszczególnych kategorii, nie przeszkodził bankom w ich obronie. To samo odnosi się do niewskazania w odrębny sposób udziałów w rynku posiadanych przez PSK i PSK-B, które jednak nie uniemożliwiło PSK szczegółowego zakwestionowania tego aspektu zaskarżonej decyzji. Z powyższego wynika, że Komisja nie uchybiła obowiązkowi uzasadnienia decyzji w zakresie podziału na kategorie.

416 Ustalone kwoty wyjściowe stanowią liczbowe odzwierciedlenie podziału na kategorie, dokonanego w zaskarżonej decyzji, co wystarczy, by uzasadnić ich względną wagę (ww. w pkt 376 wyrok w sprawie Atlantic Container Line i in. przeciwko Komisji, pkt 1555). Jeśli chodzi o uzasadnienie tych kwot w wymiarze bezwzględnym, należy przypomnieć, że grzywny stanowią instrument polityki Komisji w zakresie konkurencji i musi ona dysponować swobodnym uznaniem przy ustalaniu ich kwot, aby móc wpływać na postępowanie przedsiębiorstw, mobilizując je do przestrzegania reguł konkurencji (ww. w pkt 367 wyrok w sprawie Martinelli przeciwko Komisji, pkt 59). Ponadto należy unikać sytuacji, w której grzywny byłyby łatwe do przewidzenia dla podmiotów gospodarczych. Tym samym nie można wymagać od Komisji, by dostarczyła w tym zakresie dodatkowego uzasadnienia, ponad uzasadnienie dotyczące wagi naruszenia.

417 Zarzuty dotyczące uzasadnienia zaskarżonej decyzji w zakresie podziału na kategorie i ustalenia kwot wyjściowych są więc bezzasadne.

4. W przedmiocie domniemanego naruszenia zasady równego traktowania (sprawy T-261/02, T-263/02 i T-271/02)

a) Argumenty stron

418 BAWAG i PSK stoją na stanowisku, że ponieważ każdy z nich posiada 5% udział w rynku, jest sprzeczne z zasadą równego traktowania zaliczenie ich do trzeciej kategorii wraz z ÖVAG i Erste, z których każdy posiada 7% udział w rynku. BAWAG podkreśla, że ta względna różnica 40% jest bliska różnicy pomiędzy ÖVAG i CA (42,9%), które zostały zaliczone do różnych kategorii. Zdaniem BAWAG, ÖVAG i NÖ-Hypo rozgraniczenie kategorii nie może być uzasadnione w stosunku do różnic pomiędzy udziałami w rynku przedstawionymi w wartościach bezwzględnych, ponieważ różnice w wartościach względnych są w tym zakresie decydujące.

419 BAWAG i PSK stoją ponadto na stanowisku, że znalazły się w bardziej niekorzystnej sytuacji w stosunku do BA-CA i Erste, których udziały w rynku są pięciokrotnie, a nawet sześciokrotnie większe od posiadanych przez nie, podczas gdy nałożone na te banki grzywny są tylko cztero- lub pięciokrotnie wyższe.

420 ÖVAG i NÖ-Hypo podnoszą, że podział na kategorie nie uwzględnia w wystarczającym stopniu różnicy w obrotach i różnicy pomiędzy udziałami w rynku posiadanyymi przez przedsiębiorstwa zaliczone do czwartej i piątej kategorii, która jest znacznie większa niż różnice pomiędzy innymi kategoriami, ani też nie bierze pod uwagę różnicy w wielkości przedsiębiorstw zaliczonych do tej ostatniej kategorii. Ponadto żądają, aby zaliczenie do kategorii było dokonane odrębnie dla ÖVAG (którego udział w rynku jest niższy od 1%) i dla grupy banków spółdzielczych (której udział w rynku wynosi około 4%), co w konsekwencji ich zdaniem prowadziłoby do zaliczenia tej grupy do czwartej kategorii, a ÖVAG do ostatniej. Skarżące twierdzą, że w ten sposób Komisja postąpiła w przypadku Erste.

421 Komisja wyjaśnia, że udziały w rynku banków zaliczonych do tej samej kategorii są bardziej zbliżone do siebie niż udziały w rynku banków zaliczonych do sąsiadujących ze sobą kategorii oraz że różnice pomiędzy udziałami w rynku banków zaliczonych do tej samej kategorii są właściwe dla przyjętego systemu.

b) Ocena Sądu

422 Jeśli chodzi o podział członków kartelu na różne kategorie, który pociągnął za sobą zryczałtowanie kwot wyjściowych ustalonych dla przedsiębiorstw należących do tej samej kategorii, należy podnieść, że takie podejście Komisji nie może co do zasady być zakwestionowane, chociaż nie uwzględnia ono różnicy pomiędzy wielkością poszczególnych przedsiębiorstw w ramach tej samej kategorii. W przypadku nakładania grzywien na wiele przedsiębiorstw biorących udział w tym samym naruszeniu Komisja nie jest bowiem zobowiązana zapewnić, by końcowe kwoty grzywien odzwierciedlały wszelkie różnice pomiędzy zainteresowanymi przedsiębiorstwami dotyczące ich wielkości (zob. ww. w pkt 167 wyrok w sprawie FETTCSA, pkt 385 i przytoczone tam orzecznictwo).

423 Jednocześnie nie ulega wątpliwości, że taki podział na kategorie musi być przeprowadzony z poszanowaniem zasady równego traktowania, a ustalenie progów dla każdej w ten sposób ustalonej kategorii musi być spójne i obiektywnie uzasadnione (ww. w pkt 167 wyrok w sprawie FETTCSA, pkt 416).

424 W tym przypadku Komisja nie ustaliła precyzyjnych progów dla pięciu utworzonych kategorii, ale w swojej odpowiedzi na skargę wskazała „wartości wytyczne”, wokół których sytuują się udziały rynkowe przedsiębiorstw zaliczonych do tej samej kategorii. Co się tyczy kategorii od pierwszej do czwartej, różnice pomiędzy poszczególnymi wartościami wytycznymi są spójne i obiektywnie uzasadnione.

W istocie bowiem wartość wytyczna dla drugiej i czwartej kategorii odpowiada połowie wartości z kategorii wyższej i podobnie rzecz ma się w przypadku odpowiadającej im kwoty wyjściowej.

425 Jeśli chodzi o piątą kategorię, zwaną „kategorią odzyskania”, Komisja odstąpiła od tego systemu i zebrała w niej przedsiębiorstwa, których udział w rynku (poniżej 1%) odpowiada maksymalnie około jednej trzeciej wartości początkowej przyjętej dla czwartej kategorii (2,75%), natomiast może ona być również znacznie niższa. O ile różnice pomiędzy udziałami w rynku przedsiębiorstw należących do tej kategorii są niewielkie, przy uwzględnieniu udziału procentowego, różnice względne pomiędzy nimi mogą być znaczące. Kwota wyjściowa 1,25 mln EUR, którą Komisja ustaliła dla tej kategorii jest niższa od połowy, ale wyższa od jednej trzeciej kwoty 3,13 mln EUR, przyjętej dla czwartej kategorii.

426 Pomimo względnych różnic wielkości mogących istnieć pomiędzy przedsiębiorstwami posiadającymi udział w rynku poniżej 1%, Komisja nie przekroczyła granic swobodnego uznania, zaliczając je do jednej kategorii. Prawdą jest, że orzeczono, iż względne różnice wielkości pomiędzy przedsiębiorstwami są odzwierciedleniem rzeczywistego właściwego znaczenia poszczególnych adresatów decyzji (ww. w pkt 167 wyrok w sprawie FETITCSA, pkt 424), jednakże prawo Komisji do dokonania podziału na kategorie zostałoby pozbawione swojej użyteczności, gdyby wszelka różnica pomiędzy udziałami w rynku, nawet jeżeli jest doniosła z punktu widzenia różnic względnych i nawet kiedy odpowiada niewielkim różnicom z punktu widzenia udziału procentowego, uniemożliwiałaby zaliczenie różnych przedsiębiorstw do tej samej kategorii grzywien.

427 Ponadto zasada równego traktowania nie uniemożliwia tego, by kwota wyjściowa dla tej „kategorii odzyskania” została ustalona na poziomie wyższym — w stosunku do wielkości określonego przedsiębiorstwa — od kwot ustalonych dla kategorii wyższych. Skutek odstraszący grzywny nie zależy bowiem wyłącznie od jej względnej wagi w stosunku do wielkości ukaranego przedsiębiorstwa lub do jego pozycji na rynku, ale również od kwoty grzywny w wartościach bezwzględnych. W tym względzie do Komisji należy, w ramach przyznanej jej swobody uznania w zakresie grzywien i z zastrzeżeniem wykonywania przez Sąd nieograniczonego

prawa orzekania, ustalenie kwot wyjściowych dla wszystkich przedsiębiorstw objętych decyzją na wystarczająco wysokim poziomie gwarantującym skutek odstraszający.

428 Wobec powyższego Komisja nie naruszyła zasady równego traktowania ze szkodą dla przedsiębiorstw zaliczonych do ostatniej kategorii.

429 Należy następnie podnieść, z zastrzeżeniem zbadania zarzutów dotyczących dokładnego oznaczenia udziałów w rynku, że zaliczenie BAWAG i PSK (z udziałem w rynku wynoszącym 5%) do tej samej kategorii co ÖVAG i Erste (z udziałem w rynku wynoszącym 7%) nie przekracza granic tego, co możliwe jest do zaakceptowania w aspekcie zasady proporcjonalności i zasady równego traktowania. W istocie 5% udział w rynku jest bardzo zbliżony do wartości początkowej 5,5% przyjętej dla trzeciej kategorii, natomiast udział w rynku wynoszący 7% również jest znacznie bliższy tej właśnie wartości aniżeli wartości przyjętej dla wyższej kategorii (11%).

430 Ponadto zasada równego traktowania nie wymaga w tym przypadku, by Komisja dokonała podziału na kategorie odrębnie dla ÖVAG i dla grupy banków spółdzielczych. W istocie bowiem teza przedstawiona przez ÖVAG, jakoby Komisja dokonała takiego odrębnego zaliczenia w przypadku spółki wiodącej Erste i grupy kas oszczędnościowych, wynika z błędu faktycznego, biorąc pod uwagę, że odrębna grzywna nałożona na Erste/EÖ dotyczyła okresu, w którym bank ten nie był jeszcze spółką wiodącą dla tej grupy, natomiast tylko kwota wyjściowa była ustalona dla spółki wiodącej (GiroCredit przed połączeniem, następnie Erste), z uwzględnieniem udziału w rynku przypadającego na grupę.

431 Z powyższego wynika zatem, że zarzuty w sprawach T-261/02, T-263/02 i T-271/02 dotyczące naruszenia zasady równego traktowania przy ustaleniu kwot wyjściowych są bezzasadne.

5. W przedmiocie określenia udziałów w rynku (sprawy T-263/02, T-264/02 i T-271/02)

a) Argumenty stron

PSK i PSK-B (sprawa T-263/02)

432 Po pierwsze, PSK zarzuca Komisji, że działała arbitralnie, uwzględniając w celu obliczenia grzywien udziały w rynku dotyczące operacji aktywnych i operacji pasywnych realizowanych z klientami indywidualnymi i przedsiębiorstwami, bez dokładnego określenia rynku, choć zgodnie z zaskarżoną decyzją kartel wykraczał poza te operacje.

433 Po drugie, PSK podnosi, że niewłaściwy i arbitralny charakter podejścia Komisji może być wykazany przez jego sytuację. Twierdzi, że jego udziały w rynku przedstawiają istotne różnice w zależności od tego, czy brane są pod uwagę operacje aktywne czy operacje pasywne. Podkreśla, że wartość około 5%, obliczona przez pozwaną dla wspólnego udziału rynkowego PSK i PSK-B jest błędna i stwierdza, że oprócz rachunków bankowych klientów indywidualnych jego udział w rynku jest znacząco niższy niż 5%. W replice PSK przedstawił dokładne dane przygotowane w oparciu o oficjalne wartości zestawień miesięcznych OeNB, zgodnie z którymi jego dokładny udział w rynku operacji oszczędnościowych i kredytowych z klientami indywidualnymi i z przedsiębiorstwami, sięgał w latach 1999–2001 (to znaczy po przejęciu PSK-B) 3,2–3,6%. W odpowiedzi na pytania Sądu przedłożył ponadto zestawienie swoich udziałów w rynku w latach 1995–1998 i udziałów w rynku PSK-B w latach 1996–1998.

434 Po trzecie, PSK zarzuca Komisji nieuwzględnienie tego, że pozycja PSK-B zupełnie nie liczyła się na rynku. Wyjaśnia, że PSK-B był prawie podzielonym wydziałem PSK,

specjalizującym się w kredytach, podczas gdy był on nieobecny w pozostałych dziedzinach bankowych lub odgrywał tylko najmniej znaczącą rolę. Podkreśla, że udział PSK-B w rynku w okresie objętym dochodzeniem wynosił tylko 1,5% w dziedzinie kredytów dla klientów indywidualnych i około 0,7% w dziedzinie kredytów dla przedsiębiorstw. PSK uważa, że jeśli udziały w rynku byłyby obliczone prawidłowo, PSK-B zostałby umieszczony co najwyżej w piątej kategorii. W replice dodaje, że nawet jeśli zastosuje się podejście przyjęte przez Komisję w odpowiedzi na skargę i podzieli łączny udział w rynku po połowie pomiędzy dwa banki, tj. PSK i PSK-B, otrzyma się dla każdego z tych banków średni udział w rynku oscylujący zaledwie między 1,6% a 1,8%. Według PSK, należało więc zaliczyć zarówno PSK, jak i PSK-B do piątej kategorii i w konsekwencji obniżyć kwotę grzywny.

435 Komisja podnosi po pierwsze, że ustaliła możliwość zakłócenia konkurencji przez banki na podstawie ich udziałów w reprezentatywnym rynku, w rynkach dotyczących operacji aktywnych i operacji pasywnych z klientami indywidualnymi i z klientami korporacyjnymi, będących głównymi rynkami produktów bankowych. Uważa, że dokonany na tej podstawie podział na kategorie jest obiektywny i właściwy oraz ocenia, że nie była zobowiązana do ważenia udziałów w rynku dotyczącym sektorów rachunków bankowych i kredytów, ponieważ przedstawiają one wartości o podobnej wielkości.

436 Po drugie, Komisja stwierdza, że PSK nie wykazał, że jego udziały w rynku były niższe od poziomu wskazanego w decyzji. Z informacji przedstawionych przez PSK Komisja wnioskuje, że PSK i PSK-B posiadały wspólnie udział w rynku wynoszący co najmniej 4%. Powołuje się, z jednej strony na skargę PSK, według której dla operacji na rachunkach bankowych udział w rynku posiadany przez PSK, skumulowany z udziałem PSK-B, wzrósł do 5%, a z drugiej strony na zgłoszenie koncentracji PSK z BAWAG, które informuje o łącznym udziale w rynku wynoszącym 3% w sektorze kredytowym. Obliczając średnią tych dwu wartości, otrzyma się, według Komisji, całkowity udział w rynku wynoszący 4%, który należy następnie podzielić po około połowie między wspomnianymi dwoma bankami, ponieważ PSK, który przez długi

okres nie był uprawniony do realizowania operacji kredytowych, skoncentrował się na operacjach związanych z depozytami i obciążył PSK-B operacjami kredytowymi. Komisja obliczyła, że średni udział rynkowy każdego z tych dwóch banków wynosił co najmniej 2%.

- 437 Po trzecie, Komisja uważa, że PSK i PSK-B słusznie zostały umieszczone w czwartej kategorii, dla której wartość ustalona wynosi 2,75%. Według niej nie ma znaczenia, czy ich udział w rynku osiągnął 2,5%, jak twierdzi Komisja, czy 1,6–1,8%, jak potwierdza obecnie PSK. Wyjaśnia, że przedsiębiorstwa sklasyfikowane w czwartej kategorii posiadają udziały w rynku, które są niższe niż w trzeciej (około 5,5%) i wyższe niż w piątej kategorii (mniej niż 1%). Według Komisji przedsiębiorstwa z kategorii, do której należy zaliczyć PSK i PSK-B, sytuują się pomiędzy tymi dwoma grupami, więc w widełkach zawierających wartości od wyraźnie powyżej 1% do wyraźnie poniżej 5% udziałów w rynku.

Erste i grupa kas oszczędnościowych

- 438 Erste podnosi, że udział w rynku wynoszący 30%, przypisany grupie kas oszczędnościowych w motywie 9 zaskarżonej decyzji, zawiera udziały w rynku dwóch banków, na które zostały nałożone odrębne grzywny, to znaczy, z jednej strony BA (bez CA), a z drugiej strony EÖ (dawna nazwa Ersted przed połączeniem z GiroCredit).

- 439 Z jednej strony Erste podnosi, że formą prawną BA jest kasa oszczędnościowa i podkreśla, że w celach statystycznych OeNB zaliczany jest do sektora kas oszczędnościowych. Zgodnie z wartościami podawanymi przez OeNB za lata 1995–1998, jego udział w rynku sektora kas oszczędnościowych (włączając BA) wynosił około 30% (pomiędzy 25% a 35% w zależności od rynków), z czego 12–13% należało

do BA. Erste wnioskuje stąd, że udział w rynku posiadany przez BA został błędnie przypisany grupie kas oszczędnościowych, co jego zdaniem jest potwierdzone informacjami co do liczby oddziałów i pracowników znajdującymi się w motywie 9 zaskarżonej decyzji, które mają również obejmować dane dotyczące BA. Twierdzi, że oficjalne statystyki OeNB mają większą moc dowodową niż decyzje dotyczące kontroli uzgodnień, na których oparła się Komisja i zarzuca Komisji, że nie przeprowadziła ważeń różnych sektorów działalności.

440 Z drugiej strony Erste podnosi, że udział w rynku sektora kas oszczędnościowych obejmuje również udział EÖ, podczas gdy została również na niego nałożona oddzielna grzywna za okres poprzedzający połączenie z GiroCredit.

441 Ponadto Erste podnosi, że grzywna EÖ została obliczona z jednej strony na podstawie rynku wynoszącego 7%, co jego zdaniem odpowiada jego udziałowi w rynku po połączeniu z GiroCredit, a udział w rynku EÖ w okresie, dla którego grzywna została obliczona, wynosił tylko 4%.

442 Komisja zaprzecza, jakoby przypisała Erste udział w rynku posiadany przez BA. Dodatkowo podnosi, że ten zarzut jest nieistotny dla sprawy, a Erste należy umieścić w pierwszej kategorii, nawet jeśli jego udział w rynku był 12–13% niższy od stwierdzonego w zaskarżonej decyzji. Podobnie włączenie udziału w rynku EÖ do udziału grupy kas oszczędnościowych było bez znaczenia dla podziału na kategorie. Co do udziału w rynku przypisanemu Ersted/EÖ (przed połączeniem), Komisja potwierdza, że nie zawiera on udziału GiroCredit i że był w każdym wypadku wyższy niż 5%.

ÖVAG i grupa banków spółdzielczych

- 443 ÖVAG i NÖ-Hypo stwierdzają, że udział w rynku grupy banków spółdzielczych (z ÖVAG włącznie) jest o wiele niższy niż 7%, to znaczy według obliczeń ÖVAG wynosi około 5%, a według oficjalnych badań tylko 3–4%.
- 444 Komisja jest zdania, że wspomniane zarzuty są nieistotne dla sprawy, ponieważ z udziałem w rynku wynoszącym 5% ÖVAG zostałby w każdym wypadku umieszczony w trzeciej kategorii. Dodaje, że udział ÖVAG w rynku jest znacznie większy niż 5% i może to wykazać za pomocą poufnych dokumentów przekazanych w ramach postępowań zakończonych decyzją dotyczącą kontroli koncentracji, do których odwoływała się w zaskarżonej decyzji.

b) Ocena Sądu

PSK i PSK-B (sprawa T-263/02)

- 445 Po pierwsze, jeśli chodzi o wybór rynków, Komisja nie popełniła błędu, uznając rynki operacji aktywnych i operacji pasywnych dla klientów indywidualnych i dla przedsiębiorstw za reprezentatywne dla oceny stosunków sił ekonomicznych na austriackim rynku bankowym i przyjmując średnią udziałów banków w rynku na wspomnianych rynkach za podstawę podziału na kategorie.
- 446 Po drugie, twierdzenie Komisji, zgodnie z którym wspólny udział rynkowy PSK i PSK-B wynosi 5% na połączonych rynkach depozytów i kredytów, należy podnieść,

że ta liczba nie jest kwestionowana, jeśli chodzi o depozyty dla klientów indywidualnych i że według danych przekazanych przez PSK w odpowiedzi na pytania Sądu wspólny udział rynkowy PSK i PSK-B dla całości depozytów bankowych, łącznie z depozytami przedsiębiorstw, nie był mniejszy niż średnio 4,89% w latach 1996–1998.

⁴⁴⁷ Z drugiej strony w kwestii kredytów strona skarżąca podtrzymuje, że wspólny udział rynkowy PSK i PSK-B był mniejszy niż 2%, natomiast Komisja twierdzi, że wspomniany udział w rynku wynosił 3,5% lub 4%. Na poparcie tych twierdzeń, strony przedłożyły następujące dowody:

- dokument sporządzony po zakończeniu postępowania w sprawie kontroli koncentracji, przedstawiony przez Komisję w załączniku do duplikacji, zgodnie z którym udział w rynku „grupy PSK” na rynku kredytowym wynosił 3% w 1998 r.;
- dokument sporządzony w 1997 r. przez PSK, stanowiący część akt administracyjnych niniejszej sprawy i przekazany przez Komisję w odpowiedzi na pytania Sądu, zgodnie z którym jego „część klientów” na rynku kredytowym wynosiła 3–4%;
- dokument sporządzony w ramach postępowania w sprawie kontroli koncentracji COMP/M.873, BA/CA, przedłożony przez Komisję w odpowiedzi na pytania Sądu, którego poufna wersja wykazuje, według Komisji, że udział PSK w rynku kredytowym w 1995 r. wynosił 4%, natomiast wersja jawna wspomnianego dokumentu wyznacza, na różnych rynkach dotyczących kredytów, udział w rynku 2–6%, 3–7% i 1–5%;

- zestawienie dostarczone przez PSK w odpowiedzi na pytania Sądu, zgodnie z którym wspólny udział rynkowy PSK i PSK-B na rynkach kredytowych wahał się w latach 1996–1998 1,49–2,03%, ze średnią około 1,8%.

448 Co do pierwszego z wymienionych dokumentów należy podnieść przede wszystkim, że Komisja omyłkowo oznaczyła w swojej duplice, że pochodził on z postępowania COMP/M.2140, BAWAG/PSK (zob. pkt 436 powyżej). W pisemnych odpowiedziach na pytania Sądu Komisja zasygnalizowała, że wspomniany dokument został w rzeczywistości przekazany w ramach postępowania COMP/M.2125, HypoVereinsbank/Bank Austria, gdzie stanowił część zgłoszonych dokumentów. Należy stwierdzić, że wspomniany błąd mógł doprowadzić Komisję do przyznania temu dokumentowi większej mocy dowodowej niż jego rzeczywista wartość. Wobec tego przeciwnie do oceny Komisji przeprowadzonej w związku z powołaniem się na ten dokument, nie został on sporządzony przez PSK, ale przez jego konkurentów będących stronami innej koncentracji. W związku z tym że każdy bank zna swój udział w rynku (zob. pkt 415 powyżej), dane dostarczone przez strony danej koncentracji na austriackim rynku bankowym, dotyczące ich udziałów w rynku mają wysoką moc dowodową. Natomiast informacje dostarczone przez banki i dotyczące udziałów w rynku ich konkurencji mają zazwyczaj przybliżony charakter, ponieważ chodzi tu o tajemnicę handlową tychże konkurentów. W tym przypadku potwierdza to okoliczność, że wspomniany dokument, który nie oznacza okresu, do jakiego się odnosi, wspomina z jednej strony o udziale w rynku grupy PSK wynoszącym 4% na rynku rachunków bankowych, podczas gdy, według PSK i Komisji, udział w rynku wynosił około 5%. Zatem liczby, które zawiera wspomniany dokument, nie mogą być uznane za wiarygodne, jeśli chodzi o udziały w rynku PSK i PSK-B.

449 Jeśli chodzi o drugi dokument, „część klientów”, o której wspomina, musi być odróżniona od udziału w rynku, biorąc pod uwagę, że ten udział zależy nie tylko od ilości transakcji kredytowych, ale również od ich wielkości. Jeśli chodzi natomiast o trzeci dokument, tylko jego jawna wersja może być wzięta pod uwagę przez Sąd, zgodnie z art. 67 § 3 regulaminu. Wspomniana wersja wyznacza zbyt szerokie

widelki, by umożliwić w niniejszym kontekście dokonanie wystarczająco precyzyjnej oceny wspólnego udziału rynkowego. Należy stwierdzić, że wartości obliczone przez PSK na podstawie zestawień miesięcznych OeNB są wyraźnie niższe od tych wynikających z dokumentów przekazanych przez Komisję.

450 Według tych wartości wspólny udział rynkowy PSK i PSK-B na rynkach rachunków oszczędnościowych (4,89%) i kredytów (1,8%), obliczony zgodnie z metodą zastosowaną przez Komisję, wynosi średnio około 3,35%. Należy stwierdzić, że nie zostało ustalone, na podstawie dowodów dostarczonych przez strony w ramach środków organizacji postępowania, że wspólny udział rynkowy PSK i PSK-B przewyższał tę wartość.

451 Różnica między tymi wartościami i twierdzeniami Komisji w przedmiocie wspólnego udziału rynkowego PSK i PSK-B jest wystarczająco doniosła, by móc wpłynąć na ich zaliczenie do określonej kategorii.

452 Na podstawie wspólnego udziału rynku posiadanego przez PSK i PSK-B i wynoszącego 3,35%, udział w rynku wynoszący 1,675% musiał być bowiem przypisany, zgodnie z podejściem Komisji, każdemu z dwóch przedsiębiorstw. Przy takim założeniu umieszczenie ich w czwartej kategorii przekroczyłoby granice dopuszczalne w ramach zasady proporcjonalności i równego traktowania i naruszyłoby spójność systemu podziału na kategorie przyjętego w niniejszym przypadku przez Komisję. Wobec tego udział w rynku wynoszący 1,675% odpowiada tylko 60% wartości wytycznej wynoszącej 2,75%, ustalonej dla czwartej kategorii i około 25% udziału w rynku wynoszącego 7%, co uzasadniło, według Komisji, umieszczenie Erste i ÖVAG w trzeciej kategorii i ustalenie grzywny dwa razy wyższej niż ta nałożona na PSK i PSK-B. Wzięcie pod uwagę połączonego udziału w rynku przez PSK i PSK-B (3,35%) powinno było doprowadzić, zgodnie z systemem przyjętym przez Komisję, do umieszczenia w czwartej kategorii, do której przydzieliła PSK i PSK-B oddzielnie. Tak więc podział przyjęty w tym przypadku nie jest zgodny z systemem, skoro przedsiębiorstwa, z których jedno posiada udział w rynku dwa razy większy niż drugie, zostały umieszczone w tej samej kategorii, poza przypadkiem „kategorii odzyskania”. Zapewne, jak podnosi Komisja, różnica

między udziałem w rynku wynoszącym 1,675% i przewodnią wartością w piątej kategorii (mniej niż 1%) jest zbyt doniosła, żeby umieścić PSK i PSK-B w tej ostatniej. Należy stwierdzić, że Komisja, zważywszy na dane, na podstawie których przystąpiła do podziału na kategorie, nie wzięła w swoim systemie pod uwagę udziałów w rynku mieszczących się między 1% i 2%, chociaż powinna to zrobić, jeśli udziały w rynku PSK i PSK-B istotnie mieściły się w tych widełkach.

453 W tej sytuacji do Sądu należy ustalenie, w granicach nieograniczonego prawa orzekania, kwoty wyjściowej grzywien nałożonych na PSK i PSK-B.

454 W tym względzie należy ustalić jedną kwotę wyjściową dla PSK i PSK-B. Chociaż bowiem Komisja ustaliła odrębne kwoty wyjściowe, to jednak biorąc pod uwagę połączenie między tymi dwoma przedsiębiorstwami w 1998 r., nałożyła jedną grzywnę na PSK. Biorąc pod uwagę całość dowodów znajdujących się w aktach w odniesieniu do udziałów rynkowych PSK i PSK-B, w szczególności informacje dostarczone w ramach środków organizacji postępowania, właściwe jest ustalenie kwoty wyjściowej na 3,13 mln EUR, co odpowiada czwartej kategorii.

Erste i grupa kas oszczędnościowych

455 Zgodnie z motywem 9 zaskarżonej decyzji Erste (po połączeniu z GiroCredit) i grupa kas oszczędnościowych posiadały udział w rynku wynoszący 30%, podczas gdy udział w rynku Ersted wynosił tylko około 7%. Z motywów 519 i 522 zaskarżonej decyzji wynika, że Komisja obliczyła dwie oddzielne kwoty wyjściowe, z jednej strony, dla spółki wiodącej (GiroCredit przed połączeniem i Erste po połączeniu), której zostały przyznane udziały w rynku grupy kas oszczędnościowych, a z drugiej

strony, dla EÖ dla okresu poprzedzającego połączenie. Zwiększenie ze względu na czas trwania naruszenia zostało zastosowane do kwoty wyjściowej spółki wiodącej dla całości właściwego okresu (trzy i pół roku) i do kwoty wyjściowej EÖ dla okresu poprzedzającego połączenie (3 lata).

— Grzywna nałożona na spółkę wiodącą

⁴⁵⁶ Z rozważań przedstawionych powyżej w pkt 377 i 378 wynika, że Komisja nie uznała bezprawnie, że udział w rynku grupy kas oszczędnościowych obejmował udział EÖ, który również wzięto pod uwagę dla ustalenia kwoty wyjściowej grzywny dla grupy kas oszczędnościowych, jak również podczas ustalania jego grzywny.

⁴⁵⁷ Jeśli chodzi o zarzut, zgodnie z którym udział BA w rynku, który osiągał 12–13%, został omyłkowo włączony do udziału sięgającego 30%, jaki zaskarżona decyzja przypisała jednostce ustanowionej przez spółkę wiodącą i kasy oszczędnościowe, należy stwierdzić, że po odjęciu udziału rynkowego BA, pozostały udział w rynku w wysokości 17–18% w dalszym ciągu uzasadniałby zaliczenie w pierwszej kategorii, ponieważ jest on oczywiście bliższy wartości wytycznej wynoszącej 22%, niż tej wynoszącej 11% dla drugiej kategorii. W konsekwencji zarzut ten musi zostać oddalony w ramach kontroli legalności decyzji Komisji, biorąc pod uwagę, że nawet gdyby był on zasadny, nie mógłby podważyć sentencji zaskarżonej decyzji. Ponadto Sąd ocenia, w ramach przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania, że umieszczenie Erste w pierwszej kategorii jest uzasadnione, z uwagi na ustalenie właściwej wysokości grzywny.

— Oddzielna grzywna nałożona na EÖ

458 Zarzut oparty na niedokładności 7% udziału w rynku przypisanego EÖ przez zaskarżoną decyzję jest nieistotny dla sprawy. Zgodnie z danymi przedstawionymi przez Erste w skardze i w odpowiedzi na pytania Sądu udział EÖ w rynku wynosił 5,3% w odniesieniu do depozytów oraz 4,8% w odniesieniu do kredytów dla przedsiębiorstw i 4,1–4,4% w odniesieniu do kredytów dla klientów indywidualnych. Zakładając, że wspomniane wartości obliczono dokładnie, wynika z powyższego, że udział w rynku EÖ był nieco niższy niż 5%, tak że jego umieszczenie w trzeciej kategorii z wartością wytyczną 5,5% należy w każdym wypadku uznać za uzasadnione.

ÖVAG i grupa banków spółdzielczych (sprawa T-271/02)

459 By wykazać błąd Komisji co do udziału w rynku przypisanego ÖVAG w zaskarżonej decyzji, bank przedłożył trzy następujące dokumenty:

— tabelę dotyczącą okresu 1994–1998 r., zgodnie z którą udział w rynku grupy banków spółdzielczych zmieniał się, jeżeli chodzi o sumę bilansową, 4,31–4,45%;

— tabelę rzekomo sporządzoną przez OeNB, która przedstawia udziały w rynku banków austriackich w 1999 r. i 2000 r. i zgodnie z którą udział w rynku grupy banków spółdzielczych wynosił 2,7%, a nawet 2,8%, bez sprecyzowania rynku, w odniesieniu do którego obliczono te wartości;

- wykres rzekomo sporządzony przez OeNB, który przedstawia udziały w rynku, poprzez sumy bilansowe, bez oznaczenia uwzględnionego okresu, w którym udział w rynku przypisany ÖVAG wynosił 4,38%.

460 Należy stwierdzić, że wspomniane dokumenty nie odnoszą się do rynków operacji aktywnych i operacji pasywnych z klientami indywidualnymi i z przedsiębiorstwami, w odniesieniu do których Komisja oceniła udziały w rynku adresatów zaskarżonej decyzji. Co więcej, drugi ze wspomnianych dokumentów nie odnosi się do okresu naruszenia, a wartości, które zawiera, różnią się znacznie od tych wynikających z pierwszego dokumentu dla tego okresu. Ponadto udziały w rynku oznaczone w pierwszym i trzecim ze wspomnianych dokumentów bardziej odpowiadają wartości przewodniej trzeciej kategorii (5,5%) niż czwartej kategorii (2,75%), zarówno jeśli chodzi o wartości bezwzględne, jak i względne.

461 Z powyższego wynika, że zarzuty podniesione przez ÖVAG nie mogą wpłynąć na ważność zaliczenia go do trzeciej kategorii. Ponadto Sąd w ramach przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania ocenia, że zaliczenie ÖVAG do trzeciej kategorii jest uzasadnione i ma na celu ustalenie właściwej wysokości grzywny.

c) Wniosek

462 Z powyższego wynika, że kwotę wyjściową grzywny nałożonej na PSK i PSK-B (sprawa T-263/02) należy ustalić na 3,13 mln EUR, a zarzuty dotyczące ustalenia udziałów w rynku i ustalenia kwot wyjściowych podniesione przez Erste (sprawa T-264/02) i ÖVAG (sprawa T-271/02) należy oddalić.

6. Wniosek dotyczący zaliczenia do kategorii i ustalenia kwot wyjściowych

⁴⁶³ Z powyższego wynika, że z wyjątkiem PSK i PSK-B (sprawa T-263/02), całość zarzutów stron skarżących dotyczących podziału na kategorie i ustalenie kwot wyjściowych należy oddalić.

D — W przedmiocie zarzutów dotyczących czasu trwania naruszenia (sprawy T-259/02, T-261/02 i T-263/02)

a) Argumenty stron

⁴⁶⁴ RZB, BAWAG i PSK stoją na stanowisku, że zwiększenie o 35% wysokości wyjściowej grzywny ze względu na czas trwania porozumienia jest nadmierne. Powołują się one na zmniejszenie częstotliwości spotkań okrągłych stołów oraz intensywności uzgodnień pomiędzy bankami w 1997 r. i 1998 r. i podkreślają, że podwyżka o 10% rocznie stanowi według wytycznych maksimum, o jakie kwota podstawowa może zostać zwiększona. BAWAG i PSK przypominają ponadto, że dla naruszeń trwających mniej niż rok żadna podwyżka grzywny nie jest dopuszczalna. Stoją na stanowisku, że Komisja, stosując stopy podwyżki w wysokości 10% rocznie, niezgodnie z prawem nie skorzystała ze swobodnego uznania, jakim dysponuje zgodnie z wytycznymi.

b) Ocena Sądu

⁴⁶⁵ Artykuł 15 ust. 2 ostatni akapit rozporządzenia nr 17 nakazuje przy ustalaniu wysokości grzywny uwzględnienie, poza wagą naruszenia, również czasu trwania tego naruszenia. Z powyższego wynika, że wpływ czasu trwania naruszenia na kwotę

grzywny musi co do zasady być znaczący. To sprzeciwia się, poza szczególnymi okolicznościami, czysto symbolicznemu zwiększeniu kwoty podstawowej ze względu na czas trwania naruszenia. W konsekwencji nawet jeśli porozumienie mające cel antykonkurencyjny nie weszło w życie, należy mimo wszystko uwzględnić czas trwania porozumienia, to znaczy okres od dnia jego zawarcia do dnia zakończenia (ww. w pkt 167 wyrok w sprawie FET/CSA, pkt 280).

466 Twierdzenie skarżących, zgodnie z którym według wytycznych kwota podstawowa nie może zostać zwiększona o więcej niż 10% rocznie, ze względu na czas trwania naruszenia, nie może być uwzględnione. Wytyczne przewidują tę granicę jedynie przy długotrwałych naruszeniach, natomiast dla naruszeń o średnim okresie trwania (co do zasady od 1 roku do 5 lat) górna granica została ustalona na 50% kwoty wyjściowej, co nie wyłącza możliwości przekroczenia stopy podwyżki w wysokości 10% rocznie. Wobec tego twierdzenie skarżących, zgodnie z którym zwiększenie odpowiadające 10% kwoty wyjściowej na rok powinno być zachowane dla szczególnych przypadków, należy odrzucić. Tak samo zarzut, według którego Komisja nie skorzystała ze swobodnego uznania, jakim dysponuje podczas ustalania kwoty dodatkowej w ramach górnej granicy, jest bezzasadny.

467 Jeśli chodzi o stwierdzenie, zgodnie z którym siła naruszenia zarzuconego stronom skarżącym malała, należy przypomnieć, że zwiększenie grzywny w stosunku do czasu trwania naruszenia nie jest ograniczone do założenia, że istnieje bezpośredni związek pomiędzy tym okresem i zwiększeniem szkody w realizacji wspólnotowych celów określonych przez reguły konkurencji (wyrok Sądu z dnia 12 lipca 2001 r. w sprawach połączonych T-202/98, T-204/98 i T-207/98 Tate & Lyle i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-2035, pkt 106; zob. również wyrok Sądu z dnia 30 września 2003 r. w sprawie T-203/01 Michelin przeciwko Komisji, Rec. str. II-4071, pkt 278).

468 W konsekwencji należy oddalić zarzuty dotyczące zwiększenia kwoty wyjściowej ze względu na czas trwania naruszenia.

E — *W przedmiocie okoliczności łagodzących*

1. Uwagi wstępne

⁴⁶⁹ Skarżące zarzucają Komisji nieuwzględnienie okoliczności łagodzących, na które powołały się w postępowaniu administracyjnym.

⁴⁷⁰ Po pierwsze, RZB (sprawa T-259/02), BAWAG (sprawa T-261/02), PSK (sprawa T-263/02), ÖVAG i NÖ-Hypo (sprawa T-271/02) podnoszą, że naruszenie zostało popełnione nieumyślnie, a nie umyślnie. Jednakże co zostało ustalone w pkt 201–211 powyżej, zarzut ten jest bezzasadny. Po drugie, BAWAG, PSK i Erste (sprawa T-264/02) twierdzą, że porozumienia nie weszły w życie. W zakresie w jakim ich argumenty odnoszą się do całości naruszenia, a nie do indywidualnego zachowania stron skarżących, zostały one zbadane w kontekście oceny wagi samego naruszenia (zob. pkt 289–295 powyżej). Po trzecie, to samo dotyczy argumentu dotyczącego rzekomych marginalnych skutków naruszenia, przywoływanego jako okoliczność łagodząca w sprawach T-259/02, T-261/02 i T-263/02, który dotyczy oceny wagi samego naruszenia (zob. pkt 231–233 powyżej).

⁴⁷¹ Po czwarte RZB, BAWAG, PSK, ÖVAG i NÖ-Hypo zarzucają Komisji nieuwzględnienie ich indywidualnej roli w ramach kartelu. Po piąte, liczne banki powołują się na niezwłoczne zaprzestanie naruszenia po przeprowadzeniu kontroli. Po szóste, BAWAG, PSK i Erste podtrzymują, że Komisja powinna była wziąć pod uwagę okoliczność, iż istniała uzasadniona wątpliwość co do oceny charakteru zachowania banków jako naruszenia. Wreszcie po siódme, Erste zarzuca Komisji nieuwzględnienie kryzysu bankowego w Austrii w charakterze okoliczności łagodzącej.

472 Przed zbadaniem zarzutów dotyczących różnych okoliczności wymienionych powyżej, należy przypomnieć, że ustalając kwoty grzywien, Komisja musi postępować zgodnie ze swoimi wytycznymi. Jednakże wytyczne nie przewidują, że Komisja powinna zawsze odrębnie uwzględnić każdą z okoliczności łagodzących wymienionych w pkt 3 wspomnianych wytycznych, a Komisja nie jest zobowiązana do automatycznego zastosowania dodatkowej obniżki z tego tytułu, ponieważ stosowność ewentualnego obniżenia grzywny z tytułu okoliczności łagodzących musi być oceniana z ogólnego punktu widzenia z uwzględnieniem ogółu istotnych okoliczności sprawy.

473 Wobec tego przyjęcie wytycznych nie pozbawiło doniosłości wcześniejszego orzecznictwa, zgodnie z którym Komisja dysponuje swobodnym uznaniem pozwalającym jej na uwzględnienie lub pominięcie niektórych okoliczności podczas ustalania wysokości grzywien, które zamierza nałożyć, w zależności od okoliczności sprawy (zob. podobnie postanowienie Trybunału z dnia 25 marca 1996 r. w sprawie C-137/95 P SPO i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-1611, pkt 54; wyroki Trybunału w ww. w pkt 166 sprawie Ferriere Nord przeciwko Komisji, pkt 32 i 33, i z dnia 15 października 2002 r. w sprawach połączonych C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, od C-250/99 P do C-252/99 P i C-254/99 P Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-8375, pkt 465; zob. podobnie także ww. w pkt 330 wyrok z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie KNP BT przeciwko Komisji, pkt 68). Zatem wobec braku w wytycznych wskazówki o imperatywnym charakterze w odniesieniu do okoliczności łagodzących, które mogą zostać uwzględnione, należy stwierdzić, że Komisja zachowała pewną swobodę przy dokonywaniu ogólnej oceny wysokości ewentualnej obniżki grzywien z tytułu okoliczności łagodzących.

2. W przedmiocie roli niektórych skarżących w okrągłych stołach (sprawy T-259/02, T-260/02, T-261/02, T-263/02 i T-271/02)

a) Argumenty stron

474 RZB (sprawa T-259/02) twierdzi z jednej strony, że porozumienia w zasadzie nie miały związku z jego własnymi czynnościami bankowymi, a więc bank ten nie miał

w nich żadnego własnego interesu, a z drugiej strony, że jego udział w okrągłych stołach ograniczał się do przekazywania informacji innym bankom sektora Raiffeisen i był minimalny w porównaniu z udziałem pozostałych banków, których czynności były objęte porozumieniem. Ocenia, że jego funkcja jest porównywalna z funkcją „strażnika kartelu”, to znaczy przedsiębiorstwa, którego rola ogranicza się do czuwania nad przestrzeganiem ustaleń kartelu i nad wykonaniem działań wspólnych takich jak przekazywanie informacji, koordynacja i kontrola.

475 PSK (sprawa T-263/02) podnosi, że jego rola była bez znaczenia z powodu ograniczeń, jakim została poddana jego działalność handlowa, a znaczenie handlowe PSK-B było bardzo ograniczone, że nie uczestniczyły one w ogóle w niektórych okrągłych stołach, a ich uczestnictwo w pozostałych było nieznaczne lub pasywne. Skarżąca ta powołuje się na sporadyczny charakter uczestnictwa PSK-B w okrągłych stołach (15% z 335 okrągłych stołów, których lista uczestników została dostarczona w załączniku do pisma w sprawie przedstawienia zarzutów) i zarzuca Komisji, że nie uwzględniła odrębnie indywidualnego udziału PSK i PSK-B, mimo że nałożyła na nie oddzielne grzywny.

476 ÖVAG i NÖ-Hypo (sprawa T-271/02) podnoszą, że należy zakwalifikować je jako „idące w ślad za liderem”. Na nowo powołują się na istnienie „ścisłego grona banków” (zob. pkt 145 powyżej), w ramach którego największe banki zbierały się przed okrągłymi stołami i podejmowały decyzje, którym pozostali członkowie kartelu (jak ÖVAG i NÖ-Hypo) mogli się tylko podporządkować, bez możliwości wpływu na ich treść.

477 BA-CA (sprawa T-260/02) stwierdza, bez wyraźnego powołania się na okoliczności łagodzące, że jego postępowanie nie było zgodne z porozumieniami i nie istniał żaden związek przyczynowy między porozumieniami i jego własną polityką w zakresie stóp procentowych. BAWAG (sprawa T-261/02) powołuje się na swoją rolę „wolnego elektryka”, którego systematyczne nieprzestrzeganie porozumień znacznie zakłócało pracę okrągłych stołów i powodowało retorsje i krytykę ze strony pozostałych banków. Uzasadnia swój udział w okrągłych stołach koniecznością uczestniczenia w wielu uzgodnieniach zgodnych z prawem konkurencji, które wtedy miały miejsce.

478 Komisja wskazuje natomiast na przysługujące jej swobodne uznanie w zakresie uwzględnienia okoliczności łagodzących i stwierdza, że nie należało brać pod uwagę podziału ról w ramach kartelu, ponieważ wszyscy uczestnicy w równym stopniu skorzystali z porozumień i wymiany informacji, a udział wszystkich banków miał zasadnicze znaczenie dla zagwarantowania funkcjonowania kartelu.

479 Jeśli chodzi o RZB, PSK i PSK-B, Komisja zauważa, że rola pełniona przez te banki w okrągłych stołach nie była ani bierna, ani nieznaczna. W sprawie T-271/02, Komisja nie zaprzecza istnieniu „ścisłego grona” przywoływanego przez ÖVAG i NÖ-Hypo, ale podnosi, że wspomniane sporadyczne uzgodnienia między częścią członków kartelu miały jedynie charakter przygotowawczy. Podkreśla również aktywny udział ÖVAG i NÖ-Hypo w uzgodnieniach w ramach najistotniejszych okrągłych stołów i doniosłość wspomnianego udziału dla funkcjonowania kartelu.

480 Według Komisji BAWAG nie wykazał, że został zmuszony do udziału w naruszeniu wbrew własnej woli, a w każdym razie jego postępowanie nie mogło zneutralizować znacznej części antykonkurencyjnych skutków porozumień zawartych przez pozostałe banki, w związku z tym że jego udział w rynku wynosił tylko 5%.

b) Ocena Sądu

W przedmiocie biernej roli lub pójścia w ślad za liderem (sprawy T-259/02, T-263/02 i T-271/02)

481 Zgodnie z pkt 3 tiret pierwsze wytycznych „wyłącznie bierna rola lub pójście w ślad za liderem” przez przedsiębiorstwo przy realizacji naruszenia może, jeśli jest to stwierdzone, stanowić okoliczność łagodzącą.

482 W tym względzie, po pierwsze, z orzecznictwa wynika, że wśród okoliczności wskazujących na bierną rolę przedsiębiorstwa w ramach kartelu, możliwe jest uwzględnienie jego znacznie rzadszego niż zwykłych uczestników kartelu udziału w spotkaniach (wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-311/94 BPB de Eendracht przeciwko Komisji, Rec. str. II-1129, pkt 343; wyroki w ww. w pkt 391 sprawie Cheil Jedang przeciwko Komisji, pkt 168, i w ww. w pkt 331 sprawie Tokai I, pkt 331).

483 Komisja wybrała adresatów zaskarżonej decyzji właśnie ze względu na ich regularny udział w okrągłych stołach, które uznała ona za najważniejsze (zob. motyw 470), a z zestawienia udziału różnych banków we wspomnianych spotkaniach okrągłych stołów przedstawionego przez Komisję wynika, że RZB, PSK i ÖVAG uczestniczyły w blisko 70% spotkań (było ich ogółem 126), PSK-B w 30% i NÖ-Hypo w około 40%, co nie może być kwalifikowane jako sporadyczne (zob. pkt 146 powyżej). Okoliczność, że PSK-B uczestniczył mniej regularnie w innych okrągłych stołach, nie uzasadnia żadnego innego wniosku.

484 Jeśli chodzi o podniesiony przez ÖVAG i NÖ-Hypo zarzut dotyczący nieuwzględnienia roli „ściśłego grona banków”, które ich zdaniem kierowało kartelem, należy przypomnieć, że Komisja nie zignorowała istnienia wcześniejszych uzgodnień pomiędzy wielkimi bankami i że nie wydaje się, aby jej decyzja w sprawie przyznania innym okrągłym stołom decydującego znaczenia dla oceny wzajemnej roli członków kartelu została podjęta z naruszeniem reguł proceduralnych lub uzasadnienia. ÖVAG i NÖ-Hypo nie wykazały, że Komisja popełniła błędy w zakresie ustaleń faktycznych, nadużyła władzy lub popełniła oczywisty błąd w ocenie, opierając się na „zinstytucjonalizowanych” spotkaniach różnych okrągłych stołów „sieci Lombard” (zob. pkt 144 i 145 powyżej).

- 485 Po drugie, jeśli chodzi o postępowanie banków podczas spotkań, RZB, PSK, ÖVAG i NÖ-Hypo nie przedstawiły ani szczególnych okoliczności, ani dowodów takich jak oświadczenia innych członków kartelu, mogących wykazać, że ich postawa podczas wspomnianych spotkań różniła się znacznie od postawy pozostałych banków poprzez czysto bierną rolę przedsiębiorstwa lub pójdzie przez nie w ślad za liderem.
- 486 Co więcej, jeśli tylko przedsiębiorstwo uczestniczyło w jednym lub kilku spotkaniach mających cel antykonkurencyjny, nawet nie odgrywając w nim aktywnej roli, musi ono być uznane za uczestnika kartelu, chyba że udowodni, że otwarcie dystansowało się od bezprawnego uzgodnienia (zob. wyrok Sądu z dnia 15 marca 2000 r. w sprawach połączonych T-25/95, T-26/95, od T-30/95 do T-32/95, od T-34/95 do T-39/95, od T-42/95 do T-46/95, T-48/95, od T-50/95 do T-65/95, od T-68/95 do T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 i T-104/95 Cimenteries CBR i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-491, zwany dalej „wyrokiem w sprawie cementu”, pkt 3199 i przytoczone tam orzecznictwo). Wobec tego przez swój udział w spotkaniach skarżące przystąpiły lub co najmniej sprawiły, że pozostali uczestnicy uwierzyli w ich zasadnicze przystąpienie do zawartych tam antykonkurencyjnych porozumień (wyrok Sądu z dnia 8 lipca 2004 r. w sprawie T-50/00 Dalmine przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. II-2395, pkt 296).
- 487 Należy dodać, że zaskarżona decyzja w motywach 539–541 uznała istnienie pewnych różnic między rolami odegranymi przez różne banki w ramach spotkań okrągłych stołów, a w szczególności najważniejszą rolę wielkich banków, wręcz grup bankowych, zarówno jeśli chodzi o zaproszenia na spotkania okrągłych stołów, jak i przebieg samych spotkań. W zaskarżonej decyzji zaznacza się jednak, że o ile rola poszczególnych banków lub różnych grup bankowych jest zgodna z ich pozycją na rynku, narzucające się rozróżnienie zostało już wzięte pod uwagę w ramach przydziału banków do różnych kategorii. Skarżące nie wykazały, że Komisja popełniła oczywisty błąd, uznając, że wspomniane rozróżnienie było wystarczające dla odzwierciedlenia roli różnych banków w ramach kartelu (zob. analogicznie ww. w pkt 167 wyrok w sprawie FETTCSA, pkt 293), a Sąd w ramach przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania stwierdza, że nie ma podstaw do zmiany twierdzenia Komisji.

488 Wspomniane rozróżnienie wystarczy również, by uwzględnić podnoszony przez RZB i PSK brak własnego interesu w porozumieniach dotyczących działalności bankowej, jakiej one same nie prowadziły. W odniesieniu do RZB, ocena jego roli w ramach kartelu nie powinna być bowiem oddzielona od oceny roli jego spółki wiodącej, a zarzuty dotyczące uwzględnienia wspomnianej roli zostały odrzucone w pkt 367–407 powyżej. Jeśli chodzi o PSK i PSK-B, należy podnieść, że okoliczności wskazywane przez PSK w niniejszym kontekście zostały wzięte pod uwagę w ramach podziału na kategorie (zob. pkt 445–454 powyżej), co wystarczy, by rozważyć odpowiednio role PSK i PSK-B w ramach kartelu.

489 Dla oceny biernej roli skarżących lub pójścia przez nie w ślad za liderem nie jest istotne ustalenie, czy adresaci zaskarżonej decyzji odnieśli korzyść z porozumień. Z jednej strony podmiot podążający za liderem może również wykorzystać skutki kartelu. Z drugiej strony fakt nieskorzystania z naruszenia nie powinien stanowić okoliczności łagodzącej, inaczej nałożona grzywna pozbawiona zostaje swojego odstrasżającego skutku (zob. podobnie ww. w pkt 167 wyrok w sprawie FET/TCSA, pkt 340–342 i przytoczone tam orzecznictwo, i ww. w pkt 331 wyrok w sprawie Tokai I, pkt 347).

W przedmiocie roli BA-CA (sprawa T-260/02) i BAWAG (sprawa T-261/02)

490 Zgodnie z pkt 3 tiret drugie wytycznych „niewdrożenie w praktyce [...] porozumień lub praktyk [stanowiących naruszenie]” może również stanowić okoliczność łagodzącą. Jednakże okoliczność, iż dane przedsiębiorstwo, w stosunku do którego wykazano uczestnictwo w uzgodnieniach z jego konkurentami, nie zachowywało się na rynku w sposób uzgodniony z konkurentami, niekoniecznie musi być uwzględniona jako okoliczność łagodząca w ramach ustalania należnej kwoty grzywny.

491 Przedsiębiorstwo, które mimo uzgodnień ze swymi konkurentami prowadzi na rynku bardziej lub mniej niezależną politykę, może bowiem po prostu próbować wykorzystać kartel dla swojej korzyści (ww. w pkt 324 wyrok z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie SCA Holding przeciwko Komisji, pkt 142 i ww. w pkt 262 wyrok w sprawie Cascades przeciwko Komisji, pkt 230), a przedsiębiorstwo, które nie dystansuje się od wyników spotkania, w którym uczestniczyło, ponosi co do zasady pełną odpowiedzialność z tytułu uczestnictwa w kartelu (ww. w pkt 486 wyrok w sprawie „Cement”, pkt 1389). Wobec tego Komisja jest zobowiązana do uznania istnienia okoliczności łagodzącej wynikającej z niewprowadzenia w życie kartelu tylko w przypadku, gdy przedsiębiorstwo wskazujące na tę okoliczność może wykazać, że w sposób wyraźny i znaczny przeciwstawiło się wejściu w życie tego kartelu, do tego stopnia, że zakłóciło jego funkcjonowanie i że nie wywołało wrażenia, że przystąpiło do porozumienia, nakładając tym samym inne przedsiębiorstwa do wprowadzenia w życie spornego kartelu. Zminimalizowanie ryzyka obowiązku zapłaty wysokiej grzywny byłoby bowiem zbyt łatwe dla przedsiębiorstw, gdyby mogły one odnosić korzyści z bezprawnego kartelu, a następnie korzystać z obniżenia grzywny z powodu tego, że odgrywały wyłącznie ograniczoną rolę we wprowadzeniu naruszenia w życie, podczas gdy ich postawa nakłoniła inne przedsiębiorstwa do bardziej szkodliwego dla konkurencji zachowania (ww. w pkt 224 wyrok w sprawie Mannesmannröhren-Werke przeciwko Komisji, pkt 277–279).

492 Z akt sprawy nie wynika, że bank BA-CA otwarcie sprzeciwiał się zawieraniu porozumień lub ich wprowadzaniu w życie. Bank ten ogranicza się bowiem do wskazania na brak wpływu decyzji podjętych podczas pewnych spotkań okrągłych stołów na stopy procentowe faktycznie stosowane przez ten bank lub przez dawny CA. Okoliczność ta nie może być brana pod uwagę w celu obniżenia grzywny nałożonej na BA-CA.

493 Jeśli chodzi o BAWAG, fragmenty akt administracyjnych Komisji przedstawione przez tę skarżącą w załączniku do skargi nie dają jednolitego wyobrażenia o jej postępowaniu. Wynika z nich zatem, że BAWAG wielokrotnie jednostronnie oferował klientom warunki bardziej korzystne niż te przyjęte między bankami, niekiedy zaskakując tym swoich konkurentów lub zachowując się w sposób odmienny niż ustalony podczas spotkania okrągłego stołu, niekiedy po oświadczeniu zamiaru nieprzestrzegania porozumień. Jednak w niektórych z tych przypadków CA i Erste niekiedy zachowywały się tak jak BAWAG, który nie był więc jedynym członkiem kartelu postępującym w tym zakresie w sposób samodzielny. Istnieją

również przykłady spotkań, podczas których BAWAG oświadczał brak zgody, przynajmniej częściowo, co do dat wprowadzenia w życie przyjętych warunków. Jego zachowanie zmuszało niekiedy pozostałe banki do dostosowania się lub do zbadania, czy mogły one wprowadzić porozumienie w życie niezależnie od zachowania BAWAG; bank ten był krytykowany w tym zakresie, a pozostałe banki oświadczyły, że ich zaufanie do BAWAG zostało zachwiane, planowano nawet jego wyłączenie z niektórych spotkań okrągłych stołów. Jednak z protokołu przekazanego przez BAWAG w innym kontekście, wskazanym w pkt 294 powyżej, wynika, że BAWAG przywoływał do porządku niektóre swoje filie, które nie przestrzegały porozumień.

⁴⁹⁴ Przywołane dokumenty świadczą o tym, że BAWAG niekiedy wyraźnie odmawiał udziału w porozumieniach, że w niektórych sytuacjach wykorzystywał kartel dla własnego celu, natomiast w innych sytuacjach przestrzegał zawartych porozumień. Pomimo jego ograniczonego udziału w rynku nie jest wykluczone, że jego zachowanie mogło niekiedy zakłócać wprowadzenie w życie porozumień przez inne banki. Biorąc pod uwagę niejednoznaczny charakter zachowania BAWAG, nie zostało jednak wykazane, że Komisja popełniła oczywisty błąd, odmawiając uznania okoliczności łączącej w stosunku do niego. Sąd, w ramach przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania ocenia, że nie należy obniżyć grzywny na tej podstawie.

3. W przedmiocie zaprzestania naruszenia (sprawy T-259/02, T-261/02, T-263/02, T-264/02 i T-271/02)

a) Argumenty stron

⁴⁹⁵ RZB, BAWAG, PSK, Erste, ÖVAG i NÖ-Hypo zarzucają Komisji nieprzestrzeganie wytycznych polegające na odmowie wzięcia pod uwagę okoliczności, że banki zakończyły spotkania okrągłych stołów niezwłocznie po przeprowadzeniu kontroli.

Stoją one na stanowisku, że Komisja nie może powoływać się w tym przypadku na „notoryjny” charakter spornego naruszenia, odmawiając uznania tej okoliczności za okoliczność łagodzącą w rozumieniu wytycznych. ÖVAG i NÖ-Hypo podkreślają w tym względzie, że nie były świadome naruszenia art. 81 ust. 1 WE. Dodają, że Komisja uchybiła obowiązkowi uzasadnienia, ponieważ z zaskarżonej decyzji nie wynikają żadne „szczególne okoliczności”, które sprzeciwiałyby się uznaniu niezwłocznego zaprzestania naruszenia za okoliczność łagodzącą.

⁴⁹⁶ Komisja podkreśla, że zaprzestanie naruszenia nie stanowi automatycznie w każdej sytuacji okoliczności łagodzącej, a jego kontynuowanie — okoliczności obciążającej. W niniejszym przypadku Komisja uznaje, że mając na względzie „notoryjny” od wielu lat charakter naruszenia, jego potencjalne zaprzestanie po kontroli przeprowadzonej przez Komisję nie może zostać uznane za okoliczność łagodzącą w rozumieniu wytycznych.

b) Ocena Sądu

⁴⁹⁷ Zgodnie z pkt 3 tiret trzecie wytycznych „zakończenie naruszenia bezzwłocznie po interwencji Komisji (szczególnie gdy prowadzi ona dochodzenie)” zaliczane jest do okoliczności łagodzących. Jednak obniżka grzywny z powodu zaprzestania naruszenia niezwłocznie po pierwszej interwencji Komisji nie jest automatyczna, lecz zależy od oceny okoliczności danego przypadku dokonywanej przez Komisję, w zakresie jej swobodnego uznania. Z tego względu zastosowanie tego przepisu wytycznych względem danego przedsiębiorstwa będzie szczególnie odpowiednie w sytuacji, gdy antykonkurencyjny charakter zaskarżonego zachowania nie jest oczywisty. Jednocześnie jego zastosowanie będzie co do zasady mniej stosowne w sytuacji, gdy zachowanie to będzie wyraźnie antykonkurencyjne, przy założeniu, że zostało to udowodnione (ww. w pkt 224 wyrok w sprawie Mannesmanröhren-Werke przeciwko Komisji, pkt 281, i wyrok Sądu z dnia 15 czerwca 2005 r. w sprawach połączonych T-71/03, T-74/03, T-87/03 i T-91/03 Tokai Carbon i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. II-10*, pkt 292 i 294).

498 Wobec tego nawet jeśli Komisja poprzednio uznała dobrowolne zaprzestanie naruszenia za okoliczność łagodzącą, może ona na podstawie wytycznych wziąć pod uwagę fakt, że bardzo poważne i oczywiste naruszenia są nadal względnie często popełniane, chociaż od chwili przyjęcia polityki wspólnotowej w zakresie konkurencji uznawano ich bezprawność, a w konsekwencji uznać, że należy zaprzestać tej liberalnej praktyki i nie nagradzać zaprzestania takiego naruszenia poprzez obniżenie grzywny (zob. analogicznie ww. w pkt 213 wyrok w sprawie MDE, pkt 108 i 109).

499 W tej sytuacji stosowność obniżki grzywny z powodu zaprzestania naruszenia zależy od ustalenia, czy banki mogły mieć uzasadnione wątpliwości co do tego, że ich zachowanie stanowi naruszenie, co zostanie zbadane w pkt 500 i nast. poniżej. Z powyższego wynika ponadto, że odniesienie w motywie 529 zaskarżonej decyzji do notoryjności naruszenia stanowi wystarczające uzasadnienie wyboru Komisji.

4. W przedmiocie istnienia uzasadnionej wątpliwości co do tego, czy zachowanie ograniczające stanowi naruszenie

a) Argumenty stron

500 BAWAG (sprawa T-261/02), PSK (sprawa T-263/02) i Erste (sprawa T-264/02) stoją na stanowisku, że Komisja powinna wziąć pod uwagę jako okoliczność łagodzącą istnienie po stronie banków uzasadnionych wątpliwości co do tego, czy ich zachowanie stanowi naruszenie prawa konkurencji. Po pierwsze, wskazują one na pewne dowody, które zostały przedstawione zarówno przez nie same, jak i przez inne skarżące, w celu zakwestionowania uznania naruszenia za „bardzo poważne”. Ponieważ dowody te nie miały charakteru mogącego zmniejszyć wagę samego naruszenia (zob. pkt 252–263 powyżej), na tym etapie należy również rozważyć, czy wpływają one na naganny charakter indywidualnego zachowania skarżących, które się na nie powołują. Argumenty skarżących w tym przedmiocie dotyczą

w szczególności kontekstu chronologicznego kartelu i roli organów krajowych, okoliczności, że prawo austriackie nie zabraniało w tym czasie karteli „wynikających z praktyki” (Verhaltenskartelle), to znaczy karteli pozbawionych mocy wiążącej i przewidywało sektorowe odstępstwo od przepisów regulujących kartele na rzecz instytucji kredytowych, braku tajnego charakteru kartelu i niedawnego przystąpienia Republiki Austrii do Unii Europejskiej.

501 Po drugie, BAWAG, PSK i Erste wskazują na brak jasnej praktyki decyzyjnej Komisji w odniesieniu do instytucji kredytowych, a w szczególności do porozumień w sprawie stóp procentowych.

502 Erste podnosi ponadto, że banki miały uzasadnione wątpliwości co do transgranicznego charakteru ich działań. Bank ten przystępuje do szczegółowej analizy okoliczności, na podstawie których Komisja w motywach 30–50 zaskarżonej decyzji wywnioskowała, że banki miały świadomość niezgodności z prawem swojego zachowania, a następnie stwierdza, że z tych okoliczności nie wynika, że banki miały świadomość możliwości popełnienia naruszenia przez cały wspomniany okres lub w odniesieniu do wszystkich spotkań, ponieważ wątpliwości istniały tylko co do spotkań okrągłych stołów dotyczących operacji transgranicznych lub też bliżej końca właściwego okresu.

b) Ocena Sądu

503 W odróżnieniu od reguł, które dominują przy ustaleniu, czy naruszenie zostało popełnione umyślnie (zob. pkt 205–211 powyżej), w niniejszym kontekście istotne jest, czy w niniejszym przypadku skarżące powinny były mieć świadomość naruszenia art. 81 WE, a nie tylko znać okoliczności faktyczne stanowiące to naruszenie.

504 Należy przyznać, że sytuacja leżąca u podstaw niniejszej sprawy jest szczególna ze względu na kontekst chronologiczny i umocowanie prawne dla spotkań okrągłych stołów. Na instytucjach kredytowych jako na skarżących, które dysponują znacznymi zasobami, ciążył jednak obowiązek przygotowania się na skutki prawne przystąpienia Republiki Austrii do Unii Europejskiej, które nie mogły ich zaskoczyć. Na skarżących w szczególności spoczywał obowiązek zapoznania się w odpowiednim czasie z regułami konkurencji prawa wspólnotowego (czy też prawa obowiązującego EOG), które miały być stosowane i tym co wnosily te nowe rozwiązania w porównaniu z prawem austriackim. Ewentualna legalność porozumień w prawie krajowym nie wystarczy więc sama w sobie, by pozostawić miejsce na uzasadnioną wątpliwość co do tego, że w świetle prawa wspólnotowego ich zachowanie nosi znamiona naruszenia.

505 Jeśli chodzi o udział niektórych organów władzy publicznej (OeNB, Ministerstwo Finansów i Wirtschaftskammer) w spotkaniach, elementy wskazane przez skarżące nie są wystarczające do umotywowania uzasadnionej wątpliwości co do tego, czy w świetle wspólnotowego prawa konkurencji spotkania okrągłych stołów noszą znamiona naruszenia. Chociaż w pewnych okolicznościach nie jest wykluczone, że prawo krajowe lub zachowanie organów krajowych mogą stanowić okoliczności łagodzące (zob. analogicznie ww. w pkt 258 wyrok w sprawie CIF, pkt 57), to przyzwolenie lub tolerowanie naruszenia przez władze austriackie nie powinny być brane pod uwagę w niniejszym przypadku, w szczególności mając na uwadze środki, jakimi dysponują banki, aby zdobyć precyzyjne i prawidłowe informacje prawne.

506 Twierdzenie, zgodnie z którym skarżące mogłyby uważać w sposób uzasadniony, że ich porozumienia były zgodne z prawem, ponieważ nie były tajne, nie może zostać uwzględnione. W istocie artykuły prasowe, na które powołują się BA-CA i Erste wykazują, że „klub Lombard”, a w mniejszym zakresie niektóre spotkania okrągłych stołów, były znane w zainteresowanych środowiskach i fakt, że miały miejsce uzgodnienia w sprawie stóp procentowych nie był utajniony. Nie wystarczy to jednak

do wykazania, że kartel był powszechnie znany w całej swojej skali. RZB i BA-CA, które podważają zgodność z prawem opublikowania zaskarżonej decyzji, potwierdziły w swoich odpowiedziach na pytania Sądu, że szczegóły treści rozmów w ramach spotkań okrągłych stołów nie były powszechnie znane.

507 Banki niesłusznie powołują się także na rzekomy brak pewności prawa co do zastosowania art. 81 WE do porozumień dotyczących odsetek bankowych, co mogło prowadzić do powstania uzasadnionych wątpliwości co do tego, czy ich zachowanie stanowi naruszenie prawa. Nawet bowiem przy założeniu, że stanowisko Komisji w przedmiocie podobnych porozumień było niejednoznaczne w latach osiemdziesiątych, komunikat prasowy odpowiedzialnego za konkurencję członka Komisji z dnia 16 listopada 1989 r. (cytowany w przypisie nr 425 zaskarżonej decyzji) wyraźnie wskazuje, że zdaniem Komisji porozumienia dotyczące odsetek bankowych „ograniczają konkurencję w takim samym stopniu jak kartele cenowe” i „winno się ich unikać lub zaniechać”. Zatem w chwili przystąpienia Republiki Austrii do Unii Europejskiej nie istniała żadna niejasność w tym przedmiocie.

508 BAWAG i PSK nie mogą kwestionować znaczenia tego stanowiska z tej przyczyny, że nie wywołuje ono skutków prawnych i nie porusza wyraźnie pewnych aspektów prawnych zastosowania art. 81 WE, w szczególności znaczącego wpływu podobnych porozumień na konkurencję, na handel międzypaństwowy i możliwości skorzystania z wyłączenia. W aktach, na które powołują się skarżące w celu wykazania braku pewności prawa w odniesieniu do porozumień w sprawie odsetek, Komisja pozostała bowiem przy swoim stanowisku w sprawie porozumień, więc nie chodzi tu o akty prawnie wiążące, w których odrzuciłaby zastosowanie art. 81 WE. Co więcej, kwestie dotyczące znaczącego wpływu na konkurencję i na handel pomiędzy państwami członkowskimi nie dotyczą w szczególności porozumień w zakresie odsetek, a kwestia dopuszczalności zastosowania wyłączenia mogłaby zostać wyjaśniona w drodze zgłoszenia. Ponadto okoliczność, że zaskarżona decyzja jest pierwszą, w której Komisja nałożyła grzywnę za porozumienia w sprawie stóp procentowych, nie może być zakwalifikowana jako okoliczność łągdująca.

509 Wreszcie ewentualna wątpliwość skarżącej co do transgranicznego charakteru porozumień nie powinna być w niniejszym przypadku uznana za uzasadnioną.

5. W przedmiocie kryzysu w sektorze bankowym (sprawa T-264/02)

510 Wreszcie jeśli chodzi o kryzys strukturalny sektora bankowego w Austrii, na który powołuje się Erste, należy przypomnieć, iż Komisja nie jest zobowiązana do uznawania w charakterze okoliczności łagodzącej złego stanu finansowego danego sektora (wyrok Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-16/99 Lögstör Rör przeciwko Komisji, Rec. str. II-1633, pkt 319 i 320). Fakt, że w poprzednich sprawach Komisja wzięła pod uwagę sytuację ekonomiczną sektora jako okoliczność łagodzącą, nie oznacza koniecznie, że musi nadal przestrzegać tej praktyki (ww. w pkt 196 wyrok w sprawie ICI przeciwko Komisji, pkt 372). Zasadą jest bowiem, że kartele powstają w momencie, kiedy określony sektor przeżywa trudności.

6. Wniosek

511 Z powyższego wynika, że zarzuty skarżącej dotyczące oceny przez Komisję okoliczności łagodzących są bezzasadne.

F — W przedmiocie zarzutów opartych na naruszeniu komunikatu w sprawie współpracy

1. Zaskarżona decyzja

512 Komisja oceniła współpracę banków w świetle pkt D komunikatu w sprawie współpracy. Przyznała im obniżenie grzywny o 10%, zgodnie z pkt D2 tiret drugie,

z powodu niekwestionowania przez nie stanu faktycznego opisanego w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów (zaskarżona decyzja, motywy 558 i 559). Jednak Komisja odmówiła przyznania obniżki grzywny na podstawie pkt D2 tiret pierwsze, zgodnie z którym grzywna może być obniżona, jeżeli „przed wysłaniem pisma w sprawie przedstawienia zarzutów przedsiębiorstwo przedstawia Komisji informacje, dokumenty lub inne środki dowodowe, które przyczyniają się do stwierdzenia istnienia naruszenia”.

513 Jeśli chodzi o odpowiedzi na żądanie udzielenia informacji, Komisja oceniła, że ani podanie dat okrągłych stołów i nazw ich uczestników, ani przedstawienie dokumentów odnoszących się do spotkań okrągłych stołów nie były dobrowolne, a więc nie mogły być uznane za współpracę. Co do odpowiedzi na pytania dotyczące treści tajnych spotkań, Komisja potwierdza, że decyzję oparła jedynie na dokumentach będących już w jej posiadaniu, a więc te odpowiedzi nie zwiększyły wartości dowodów (zaskarżona decyzja, motywy 545 i 546).

514 Jeśli chodzi o wspólne oświadczenie dotyczące okoliczności faktycznych przedstawione przez banki, Komisja uważa, że nie zwiększyło ono wartości dowodów w stosunku do tego, co było prawnie wymagane. Komisja przyznaje, że wspólne oświadczenie dotyczące okoliczności faktycznych wykracza poza żądane informacje, opisując w szczególności rozwój chronologiczny sieci i podsumowując treść różnych spotkań okrągłych stołów. Jednakże zdaniem Komisji to oświadczenie dotyczące okoliczności faktycznych nie miało na celu ich sprecyzowania, ale raczej obronę banków, ponieważ zmniejszało wagę okoliczności faktycznych, w szczególności poprzez niewskazanie dokładnych stóp procentowych lub prowizji, przedstawiało faktyczną sytuację w korzystniejszym świetle w ramach opisu określonych spotkań okrągłych stołów, prezentowało różne spotkania okrągłych stołów pojedynczo i zaprzeczało wykonywaniu funkcji zarządzającej „klubu Lombard”.

515 Jeśli chodzi o dokumenty przekazane wraz ze wspólnym oświadczeniem dotyczącym okoliczności faktycznych, Komisja podnosi, że banki nie były w stanie wskazać na jej żądanie dokumentów zawierających nowe okoliczności faktyczne w porównaniu z tymi znajdującymi się w dokumentach zebranych podczas kontroli lub

podlegających przekazaniu w następstwie żądania udzielenia informacji i stwierdza, że dokumenty te, chociaż były liczne i ułożone w porządku chronologicznym, nie zwiększyły wartości dowodów. Zarzuca ponadto bankom nieprzedstawienie wszystkich wymaganych dokumentów. Odnosi się w tym względzie do sprawozdania dotyczącego „spotkania okrągłego stołu w Halle” z dnia 25 maja 1998 r., które otrzymała w styczniu 2001 r. od anonimowego informatora i do sprawozdań przekazanych wraz z odpowiedzią na dodatkowe pismo w sprawie przedstawienia zarzutów (zaskarżona decyzja, motywy 547–557).

2. Argumenty stron

- 516 Z wyjątkiem RLB (sprawa T-262/02), wszystkie skarżące podnoszą, że Komisja niesłusznie nie uwzględniła w charakterze dobrowolnej współpracy umożliwiającej obniżenie kwoty grzywny pomiędzy 10 a 50% zgodnie z pkt D2 tiret pierwsze komunikatu w sprawie współpracy w szczególności przedstawionych odpowiedzi na żądanie udzielenia informacji oraz przekazanych dokumentów, które były do nich załączone, jak również wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych i przedstawionych dokumentów do niego załączonych.
- 517 W sprawie T-259/02 RZB, który jest zdania, że podjęta przezeń współpraca powinna zostać zrównana ze współpracą podjętą spontanicznie, na podstawie pkt B lub C komunikatu w sprawie współpracy, powołuje się ponadto na okoliczność, że przyznał antykonkurencyjny cel naruszenia. W sprawie T-260/02 BA-CA zarzuca Komisji, że nie wzięła pod uwagę 33 segregatorów dodatkowych dokumentów, zawierających ponad 10 000 stron, przekazanych przez niego w kwietniu 1999 r., jak również dodatkowych informacji, które dostarczył w odpowiedzi na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów.
- 518 Skarżące zarzucają Komisji postawienie wymogu, aby współpraca „zwiększała wartość” dowodów, by podlegała uwzględnieniu. Twierdzą one, że chodzi o bezprawne zastosowanie z mocą wsteczną komunikatu Komisji w sprawie zwolnienia z grzywien oraz zmniejszania grzywien w przypadkach karteli (Dz.U. 2000, C 45, str. 3).

519 Skarżące stwierdzają, że ich współpraca w postaci odpowiedzi na żądania udzielenia informacji i przedstawienie wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych była dobrowolna, ponieważ w dużym stopniu wykraczała poza żądania, do jakich była uprawniona Komisja na mocy art. 11 rozporządzenia nr 17, a w każdym razie wyraźnie ułatwiła pracę Komisji.

520 W sprawie odpowiedzi na żądania udzielenia informacji skarżące podnoszą, że Komisja stawiała im pytania niedozwolone z punktu widzenia prawa do obrony, na które nie były zobowiązane odpowiedzieć. Skarżące stwierdzają, z wyjątkiem RZB (sprawa T-259/02), że pytania te dotyczyły:

- przedstawienia dokumentów wewnętrznych (notatek, protokołów itd.) dotyczących konkretnych spotkań,

- lub jeżeli takie dokumenty nie istniały, przedstawienia opisu treści wspomnianych spotkań.

Ponadto skarżące uznają za niedozwolone pytania „obejmujące wszystko” i mające na celu spowodowanie, aby banki:

- wskazały daty (z datą pierwszego i ostatniego spotkania włącznie) i uczestników (nazwisko, bank, funkcja) licznych wyraźnie określonych spotkań okrągłych stołów, jak również „innych ewentualnych spotkań okrągłych stołów odbywających się regularnie” i wszystkich spotkań okrągłych stołów obejmujących landy lub regionalnych (oddzielnie dla każdego landu),

— przedstawiły Komisji wszystkie — oficjalne bądź nieoficjalne — protokoły, notatki, korespondencję lub inne dokumenty sporządzone na piśmie (jeżeli nie zostały zajęte w ramach kontroli), które odnoszą się do spotkań, dyskusji lub innych kontaktów każdego banku z pozostałymi austriackimi instytucjami kredytowymi w ramach okrągłych stołów objętych wcześniejszym pytaniem (niezależnie od tego, czy te dokumenty zostały sporządzone przed podjęciem tych kontaktów, w trakcie ich utrzymywania, czy po ich ustaniu).

521 Według banków, ich odpowiedzi na te niedozwolone pytania i przekazanie żądanych dokumentów należy zakwalifikować jako dobrowolną współpracę. BA-CA (sprawa T-260/02) podtrzymuje, że dotyczy to wszystkich odpowiedzi na żądanie udzielenia informacji, ponieważ odpowiedzi na dozwolone pytania są ściśle związane z odpowiedziami na pytania niedozwolone. RZB podnosi ponadto, że wszystkie odpowiedzi banków muszą być uznane za dobrowolne, ponieważ Komisja nie wydała decyzji na podstawie art. 11 ust. 5 rozporządzenia nr 17.

522 Jeśli chodzi o wspólne oświadczenie dotyczące okoliczności faktycznych, skarżące potwierdzają, że informacje, które zawierało, i dokumenty do niego dołączone znacznie wykraczają poza informacje i dokumenty objęte żądaniami informacji.

523 Skarżące podkreślają użyteczność ich współpracy dla dochodzenia Komisji. Stwierdzają one, że odpowiedzi na niedozwolone pytania i wspólne oświadczenie dotyczące okoliczności faktycznych ujawniły nowe fakty poprzez poinformowanie Komisji o kilku okrągłych stołach, o których istnieniu mimo kontroli Komisja nie wiedziała. W replice kilka banków dostarczyło wykaz 36 dokumentów wymienionych w zaskarżonej decyzji i przedstawionych, według nich, po raz pierwszy we wspólnym oświadczeniu dotyczącym okoliczności faktycznych.

524 W każdym razie banki podnoszą, że nawet niezależnie od podobnych nowych dowodów ich współpraca znacznie ułatwiła pracę Komisji. Z jednej strony skarżące powołują się na szczegółowy charakter odpowiedzi udzielonych na żądania informacji, z drugiej strony, jeśli chodzi o wspólne oświadczenie dotyczące okoliczności faktycznych, podnoszą, że bez tej usystematyzowanej prezentacji wszystkich faktów i dowodów, związanej z wielkimi kosztami i wysiłkiem i przedstawionej Komisji niezwłocznie po rozpoczęciu dochodzenia, zrozumienie relacji między odrębnymi informacjami i dokumentami pochodzącymi z różnych banków byłoby dla niej bardzo trudne. Skarżące podnoszą, odwołując się do przykładów, że Komisja wielokrotnie wykorzystywała opis spotkań okrągłych stołów znajdujących się w tym oświadczeniu i dokumenty, które były do niego załączone, w szczególności jeśli chodzi o okoliczności faktyczne, których nie znała po dokonaniu kontroli i otrzymaniu odpowiedzi na żądanie informacji. Skarżące zaprzeczają twierdzeniu Komisji, zgodnie z którym wspólne oświadczenie dotyczące okoliczności faktycznych miało na celu przedstawienie ich w korzystniejszym świetle. Stoją na stanowisku, że nieprzekazanie sprawozdania z jednego lokalnego spotkania, w którym większość z nich nie uczestniczyła i o którego istnieniu nie wiedziały, nie powinno wpływać na użyteczność wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych i na znaczenie dokumentów przekazanych w odpowiedzi na dodatkowe pismo w sprawie przedstawienia zarzutów.

525 BAWAG i PSK (sprawy T-261/02 i T-263/02) są ponadto zdania, że obniżenie grzywny o 10% przyznane w związku z niezaprzeczeniem okolicznościom faktycznym jest zbyt małe, jeśli brać pod uwagę praktykę decyzyjną Komisji.

526 Komisja podnosi przede wszystkim, że informacje i dokumenty dostarczone przez skarżące, tak w ich odpowiedziach na żądania informacji, jak w zakresie wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych, nie zwiększyły wartości dowodów w stosunku do tego, co banki były zobowiązane jej przedstawić, zgodnie z art. 11 rozporządzenia nr 17. Komisja stwierdza, że nawet jeżeli część pytań postawionych w ramach żądań informacji przekraczała to, do czego Komisja była uprawniona wobec banków, nie ma to znaczenia, ponieważ zaskarżona decyzja oparta jest wyłącznie na istniejących dokumentach.

3. Ocena Sądu

a) Rozważania wstępne

⁵²⁷ Na wstępie należy odrzucić twierdzenie wysunięte przez RZB, zgodnie z którym jego współpraca powinna być oceniana w świetle pkt B lub C komunikatu w sprawie współpracy.

⁵²⁸ Współpraca ta miała bowiem miejsce po kontroli Komisji, dlatego pkt B komunikatu, dotyczący przypadku, w którym przedsiębiorstwo ujawnia Komisji istnienie kartelu o tajnym charakterze przed przystąpieniem przez nią do kontroli, nie ma zastosowania. Jeśli chodzi o pkt C, który dotyczy sytuacji, w której przedsiębiorstwo „zawiadamia o tajnym porozumieniu po podjęciu przez Komisję na podstawie decyzji kontroli w przedsiębiorstwach uczestniczących w kartelu, która nie dostarczyła wystarczających podstaw do wszczęcia postępowania w celu wydania decyzji”, należy stwierdzić, że z faktu sporządzenia przez Komisję żądań informacji po przeprowadzeniu kontroli nie można wywodzić stwierdzenia, że kontrole te nie dały jej wystarczających podstaw do uzasadnienia wszczęcia postępowania w celu wydania decyzji. Co więcej, jak wskazano w pkt 506 powyżej, pewne aspekty kartelu nie były tajne. W konsekwencji pkt C komunikatu w sprawie współpracy w tym przypadku nie ma zastosowania.

⁵²⁹ Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem współpraca w ramach dochodzenia, której zakres nie wykracza poza ramy obowiązków nałożonych na przedsiębiorstwa na mocy art. 11 ust. 4 i 5 rozporządzenia nr 17, nie uzasadnia obniżenia grzywny (wyroki Sądu z dnia 10 marca 1992 r. w sprawie T-12/89 Solvay przeciwko Komisji, Rec. str. II-907, pkt 341 i 342, i ww. w pkt 262 wyrok w sprawie Cascades przeciwko Komisji, pkt 260). Obniżka ta jest natomiast uzasadniona, w przypadku gdy przedsiębiorstwo przekaze informacje znacznie wykraczające poza te, których przekazania Komisja może wymagać na mocy art. 11 rozporządzenia nr 17 (ww.

w pkt 262 wyrok w sprawie Cascades przeciwko Komisji, pkt 261 i 262, i wyrok Sądu z dnia 9 lipca 2003 r. w sprawie T-230/00 Daesang i Sewon Europe przeciwko Komisji, Rec. str. II-2733, pkt 137).

530 Z utrwalonego orzecznictwa wynika również, że dla uzasadnienia obniżenia kwoty grzywny ze względu na współpracę zachowanie przedsiębiorstwa musi ułatwiać zadanie Komisji polegające na stwierdzeniu i ukaraniu naruszeń wspólnotowych reguł konkurencji (zob. ww. w pkt 333 wyrok w sprawie KTS, pkt 270 i przytoczone tam orzecznictwo, oraz wyrok Sądu z dnia 8 lipca 2004 r. w sprawie T-48/00 Corus UK przeciwko Komisji, Rec. str. II-2325, pkt 193) i świadczyć o prawdziwej woli współpracy (ww. w pkt 189 wyrok w sprawie Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 395 i 396).

531 Z jednej strony do Sądu należy zbadanie, czy Komisja nienależycie uwzględniła to, w jakim stopniu współpraca banków w niniejszym przypadku wykroczyła poza wymagania z art. 11 rozporządzenia nr 17; w tym względzie Sąd dokonuje pełnej kontroli, dotyczącej w szczególności ograniczeń wynikających z prawa do obrony przedsiębiorstw oraz ich obowiązku udzielenia odpowiedzi na żądania informacji.

532 Z drugiej strony w gestii Sądu leży zbadanie, czy Komisja właściwie oceniła, mając na uwadze komunikat w sprawie współpracy, użyteczność współpracy dla ustalenia naruszenia. W granicach ustanowionych przez wspomniany komunikat, Komisja korzysta ze swobodnego uznania w celu ustalenia, czy informacje lub dokumenty dobrowolnie dostarczone przez przedsiębiorstwa, ułatwiły jej zadanie i czy należy przyznać przedsiębiorstwu obniżkę grzywny na podstawie tego komunikatu (ww. w pkt 189 wyrok w sprawie Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 393 i 394). Ocena ta stanowi przedmiot ograniczonej kontroli sądowej.

533 Przy korzystaniu z przysługującego jej swobodnego uznania Komisja nie może jednak dopuścić do naruszenia zasady równego traktowania, które ma miejsce w przypadku gdy porównywalne sytuacje są traktowane w sposób odmienny lub gdy sytuacje odmienne są traktowane w sposób identyczny, chyba że takie traktowanie jest obiektywnie uzasadnione (ww. w pkt 333 wyrok w sprawie KTS, pkt 237; zob. również wyrok Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-31/99 ABB Asea Brown Boveri przeciwko Komisji, Rec. str. II-1881, pkt 240 i przytoczone tam orzecznictwo, i ww. w pkt 331 wyrok w sprawie Tokai I, pkt 394). Zasada ta sprzeciwia się temu, by Komisja traktowała w sposób odmienny współpracę przedsiębiorstw objętych tą samą decyzją.

534 Z kolei sam fakt, że Komisja przyznawała w swojej wcześniejszej praktyce decyzyjnej pewną procentową obniżkę ze względu na określone zachowanie nie oznacza, że ma ona obowiązek przyznania takiej samej proporcjonalnej obniżki, gdy ocenia podobne zachowanie w ramach późniejszego postępowania administracyjnego (zob. w odniesieniu do okoliczności łagodzących ww. w pkt 205 wyrok w sprawie Mayr-Melnhof, pkt 368, i wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-319/94 Fiskeby Board przeciwko Komisji, Rec. str. II-1331, pkt 82, a w odniesieniu do kwestii dotyczących współpracy wyrok Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-15/99 Brugg Rohrsysteme przeciwko Komisji, Rec. str. II-1613, pkt 193).

b) W przedmiocie odpowiedzi na żądane informacji

W przedmiocie niewydania decyzji na podstawie art. 11 ust. 5 rozporządzenia nr 17 (sprawa T-259/02)

535 Na wstępie należy odrzucić twierdzenie RZB, zgodnie z którym odpowiedzi na żądanie udzielenie informacji winny być brane pod uwagę w całości jako dobrowolna współpraca, ponieważ Komisja nie skierowała do banków decyzji na podstawie art. 11 ust. 5 rozporządzenia nr 17.

536 Przy założeniu bowiem, że żądanie informacji na podstawie art. 11 ust. 1 i 2 rozporządzenia nr 17 ma na celu uzyskanie informacji, których ujawnienia Komisja może żądać na mocy decyzji wydanej na podstawie ust. 5 tego artykułu, tylko szybkość odpowiedzi zainteresowanego przedsiębiorstwa może być kwalifikowana jako dobrowolna. Do Komisji należy zatem ocena, czy szybkość udzielenia odpowiedzi ułatwiła jej pracę w sposób uzasadniający obniżkę grzywny, a komunikat w sprawie współpracy nie zobowiązuje jej do systematycznego obniżania grzywny z tego tytułu.

W przedmiocie oceny dobrowolnego charakteru odpowiedzi na żądania informacji

537 Należy wskazać, że zakres żądań informacji skierowanych przez Komisję do różnych banków na podstawie art. 11 ust. 1 i 2 rozporządzenia nr 17, obejmował od 30 pytań (BA-CA) do trzech pytań (ÖVAG i PSK-B). Bardziej szczegółowe pytania znajdujące się w żądaniach, na które banki odpowiedziały, miały na celu uzyskanie w szczególności:

- dla konkretnych spotkań określonych okrągłych stołów:
 - wskazania uczestników (nazwiska, przedsiębiorstwa, funkcje);
 - przekazania wszystkich dokumentów wewnętrznych do nich się odnoszących (noty, memoranda, protokoły);
 - opisu treści rozmów, jeżeli nie wynikała ona z przekazanych dokumentów;

- dla konkretnie wskazanych okrągłych stołów:
 - wskazania dat spotkań, z pierwszym i ostatnim włącznie oraz wskazanie uczestników;
 - przekazania wszystkich dokumentów odnoszących się do nich, jeżeli nie zostały wcześniej zajęte w ramach kontroli,
- dla okrągłych stołów wskazanych w sposób ogólny:
 - wskazania dat spotkań, z pierwszym i ostatnim włącznie, oraz wskazanie uczestników;
 - przekazania wszystkich dokumentów odnoszących się do nich o ile nie zostały wcześniej zajęte w ramach kontroli;
 - opisu treści rozmów;
- dla „innych ewentualnych okrągłych stołów odbywanych regularnie”: wskazanie dat spotkań, z pierwszym i ostatnim włącznie, oraz wskazanie uczestników.

538 Żądania informacji zawierały ponadto pytania tego rodzaju:

- „Prosimy o dostarczenie wszystkich protokołów, notatek z akt, korespondencji lub innych dokumentów odnoszących się do spotkań, dyskusji lub innych kontaktów przedsiębiorstwa z pozostałymi austriackimi instytucjami kredytowymi w ramach spotkań wymienionych poniżej okrągłych stołów lub do innych ewentualnych okrągłych stołów odbywających się regularnie (niezależnie od tego, czy zostały sporządzone przed podjęciem tych kontaktów, w trakcie ich utrzymywania, czy po ich ustaniu). Prosimy o wskazanie dat spotkań, z pierwszym i ostatnim włącznie, oraz wskazanie uczestników (nazwisko, przedsiębiorstwo, funkcja)” (następnie znajdował się wykaz określonych okrągłych stołów);
- „Prosimy o dostarczenie całości dokumentów (korespondencja, instrukcje, memoranda, notatki z akt, okólniki itd.), jak również publicznych deklaracji przedsiębiorstwa związanych ze zmianami warunków operacji aktywnych i operacji pasywnych, działań reklamowych, układu prowizji i wprowadzenia »klauzuli indeksacyjnej stóp procentowych« z okresu od stycznia 1994 r. do dnia dzisiejszego”.

539 Z utrwalonego orzecznictwa wynika, że Komisja nie jest uprawniona do nakładania na przedsiębiorstwa, w ramach żądania udzielenia informacji na podstawie art. 11 ust. 5 rozporządzenia nr 17, obowiązku udzielenia odpowiedzi, które mogłyby doprowadzić do przyznania się przez nie do istnienia naruszenia, którego ustalenie należy do Komisji (wyrok Trybunału z dnia 18 października 1989 r. w sprawie 374/87 Orkem przeciwko Komisji, Rec. str. 3283, pkt 35; wyrok Sądu z dnia 20 lutego 2001 r. w sprawie T-112/98 Mannesmannröhren-Werke przeciwko Komisji, Rec. str. II-729, pkt 67). Jest ona jednak uprawniona do zobowiązania przedsiębiorstw do dostarczenia wszelkich niezbędnych informacji dotyczących okoliczności faktycznych, o których mogą one wiedzieć, i w razie konieczności do przedstawienia jej posiadanych dokumentów dotyczących tych okoliczności, nawet jeśli tego rodzaju informacje i dokumenty mogą służyć do ustalenia, że miało miejsce zachowanie antykonkurencyjne. Komisja może zatem zobowiązać przedsiębiorstwa do odpowiedzi na pytania dotyczące kwestii czysto faktycznych i żądać przekazania dokumentów uprzednio istniejących (ww. wyrok w sprawie Orkem przeciwko Komisji, pkt 34, i ww. wyrok w sprawie Mannesmannröhren-Werke przeciwko Komisji, pkt 65).

540 Z kolei nie dają się pogodzić z prawem do obrony żądania nakłaniające przedsiębiorstwo do opisanego przedmiotu i przebiegu spotkań, w których ono uczestniczyło oraz skutków i wniosków z tych spotkań, jeżeli istnieje podejrzenie, że przedmiot tych spotkań może ograniczać konkurencję, biorąc pod uwagę, że żądania te mogą zmuszać zainteresowane przedsiębiorstwo do przyznania się do uczestnictwa w naruszeniu wspólnotowych reguł konkurencji (zob. ww. w pkt 539 wyrok w sprawie Mannesmannröhren-Werke przeciwko Komisji, pkt 71–73 i przytoczone tam orzecznictwo, i ww. w pkt 331 wyrok w sprawie Tokai I, pkt 402, 403, 406 i 407).

541 Z powyższego wynika, że Komisja zgodnie z prawem mogła wymagać od banków, za pomocą żądania informacji na podstawie art. 11 ust. 5 rozporządzenia nr 17, wskazania dat spotkań okrągłych stołów i ich uczestników. Dotyczy to nie tylko okrągłych stołów, co do których Komisja po kontroli dysponowała dokładnymi informacjami, jak ich nazwa i daty niektórych spotkań, ale również wszystkich pozostałych okrągłych stołów, ponieważ w następstwie kontroli Komisja dysponowała licznymi wskazówkami dotyczącymi istnienia sieci porozumień zorganizowanej w formie wielu okrągłych stołów dotyczących wszystkich produktów bankowych. W tych okolicznościach odpowiedzi na żądania mające na celu otrzymanie informacji o okolicznościach faktycznych dotyczących wszystkich okrągłych stołów nie mogą być uznane za udzielone dobrowolnie, a Komisja nie naruszyła prawa, odmawiając ich uwzględnienia na podstawie dobrowolnej współpracy.

542 Z motywu 546 zaskarżonej decyzji wynika, że Komisja uznała dobrowolny charakter odpowiedzi na pytania dotyczące treści tajnych spotkań okrągłych stołów.

543 Jeśli chodzi o kwestię, czy Komisja naruszyła prawo, stwierdzając w motywie 546 zaskarżonej decyzji, że przedstawienie dokumentów w odpowiedzi na żądania informacji nie było dobrowolne, wystarczy przypomnieć, że dla utrzymania skuteczności art. 11 ust. 2 i 5 rozporządzenia nr 17 Komisja jest uprawniona do zobowiązania przedsiębiorstwa do dostarczenia wszelkich niezbędnych informacji

dotyczących okoliczności faktycznych, o których może ono wiedzieć i w razie konieczności, do przedstawienia jej posiadanych dokumentów dotyczących tych okoliczności, nawet jeśli tego rodzaju informacje i dokumenty mogą służyć do ustalenia względem tego lub innego przedsiębiorstwa, że miało miejsce zachowanie antykonkurencyjne (ww. w pkt 539 wyrok w sprawie Orkem przeciwko Komisji, pkt 34, wyrok Trybunału z dnia 29 czerwca 2006 r. w sprawie C-301/04 P Komisja przeciwko SGL Carbon, Zb.Orz. str. I-5915, pkt 41, i ww. w pkt 539 wyrok w sprawie Mannesmannröhren-Werke przeciwko Komisji, pkt 65).

544 Z powyższego wynika, że przedstawienie dokumentów objętych żądaniem udzielenia informacji i dotyczących spotkań okrągłych stołów nie może być uznane za dobrowolną współpracę, ponieważ Komisja mogła zobowiązać banki do dostarczenia tych dokumentów poprzez żądanie informacji na podstawie art. 11 ust. 5 rozporządzenia nr 17 (ww. w pkt 543 wyrok w sprawie Komisja przeciwko SGL Carbon, pkt 44). W konsekwencji zarzut oparty na naruszeniu prawa przez Komisję ze względu na dobrowolne przekazanie tych dokumentów nie może zostać uwzględniony.

545 Ponadto zawsze podobnie byłoby w przypadku odmiennej oceny kwestii dobrowolnego charakteru przekazania wspomnianych dokumentów.

546 Uwzględnienie z tytułu dobrowolnej współpracy dokumentów przekazanych przez banki w odpowiedzi na żądania informacji nie może bowiem w niniejszym przypadku pociągnąć za sobą obniżenia grzywny o więcej niż 10%, co Komisja przyznała już w zaskarżonej decyzji.

547 Z odpowiedzi BAWAG, PSK, Erste i Komisji na pytania Sądu, których prawdziwość nie została zakwestionowana przez pozostałe skarżące, wynika, że w następstwie kontroli Komisja dysponowała około 5000 stronami kopii dokumentów istotnych dla wykazania istnienia, funkcjonowania, uczestników, czasu trwania i zasięgu kartelu w ramach „klubu Lombard” i dla wskazania najważniejszych okrągłych

stołów. Wprawdzie 11 000 stron dokumentów zostało przekazanych w odpowiedzi na żądania informacji, jednak skarżące nie zaprzeczają, że kilka kopii wielu dokumentów znajdowało się w aktach i że odpowiedzi na żądania informacji zawierały liczne dokumenty, którymi Komisja dysponowała już z tytułu kontroli. Co więcej, skarżące w ramach ich odpowiedzi na pytania Sądu nie sprecyzowały, jaka była proporcja dokumentów przekazanych w odpowiedzi na żądania informacji, które nie zostały zajęte podczas kontroli i których przekazanie było równoznaczne z przyznaniem się do naruszenia.

548 W tym względzie z tabeli przedstawionej przez Erste i niekwestionowanej przez pozostałe strony wynika, że 44% cytatów dokumentów znajdujących w zaskarżonej decyzji odnosi się do dokumentów znalezionych w trakcie kontroli. Ukazuje to doniosłość tych dokumentów dla stwierdzenia naruszenia. Została ona potwierdzona bardzo szczegółowymi żądaniami informacji, jakie Komisja mogła skierować do banków. Te żądania świadczą o tym, że Komisja weszła w posiadanie wskazówek lub dowodów dotyczących wielu spotkań głównych okrągłych stołów. Należy dodać, że chociaż Komisja postawiła wiele pytań, w odniesieniu do których strony nie mogły być zmuszone do udzielenia odpowiedzi, czemu zresztą Komisja nie zaprzecza, nie odnosi się to do pytań dotyczących dat spotkań i nazwisk uczestników. Skarżące mogły więc być zobowiązane do dostarczenia Komisji informacji pozwalających jej na przypisanie dokumentów zajętych w ramach kontroli do poszczególnych okrągłych stołów oraz na ocenę ich znaczenia i mocy dowodowej.

549 Należy dodać, że fakt cytowania przez Komisję w zaskarżonej decyzji dokumentów przekazanych w odpowiedzi na żądania informacji nie dowodzi tego, że nie dysponowała ona tymi dokumentami z tytułu kontroli. Komisja stwierdziła bowiem, i nie zostało to podważone, że wolała cytować dokumenty przekazane przez skarżące z racji ich uporządkowania, niezależnie od faktu, że posiadała je wcześniejszej w aktach.

550 Ponadto te spośród skarżących, które dokonały analizy mocy dowodowej wspomnianych dokumentów, wybrały niewiele dokumentów, którym przyznały silną moc dowodową. BAWAG i PSK podnoszą więc, że 37 dokumentów, które przekazały w odpowiedzi na żądania informacji, na prawie 900 dokumentów cytowanych w zaskarżonej decyzji, ma silną moc dowodową. Skarżące te nie twierdzą jednakże, że wspomniane dokumenty były niezbędne dla umocnienia istotnych twierdzeń zaskarżonej decyzji.

551 Z powyższego wynika, że skarżące nie wykazały, że dokumenty przekazane w odpowiedzi na żądania informacji były niezbędne dla umożliwienia zidentyfikowania przez Komisję wszystkich istotnych okrągłych stołów ani że w ich braku dowody uzyskane drogą kontroli były niewystarczające, by udowodnić istotę naruszenia i by wydać decyzję nakładającą grzywny.

c) W przedmiocie oceny wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych

552 Komisja uznała, w motywie 553 zaskarżonej decyzji, że banki dobrowolnie dostarczyły, w ramach wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych, informacje wykraczające poza żądany zakres.

553 Uzależniając uwzględnienie wspomnianej współpracy od zwiększenia wartości dowodów wynikającego z ujawnienia „nowych faktów” albo z udzielenia wyjaśnień pozwalających na lepsze zrozumienie sprawy, Komisja nie przekroczyła zakresu swobodnego uznania, jakim dysponuje w celu ustalenia, zgodnie z pkt D2 tiret pierwsze komunikatu w sprawie współpracy, czy współpraca „przyczynia [...] się do stwierdzenia istnienia naruszenia”. Komunikat w sprawie współpracy ani orzecznictwo przywołane w pkt 530 powyżej nie nakładają bowiem na Komisję obowiązku obniżenia grzywny ze względu na praktyczne lub logistyczne wsparcie prowadzonego przez nią dochodzenia.

- 554 Jeśli chodzi o kwestię, czy Komisja nienależycie uwzględniła w ramach oceny zakresu i wartości wspomnianej współpracy, w jakim zakresie dokumenty przedstawione w załączniku do wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych były „nowe” w porównaniu z załączonymi do odpowiedzi na żądania informacji, należy przypomnieć, że banki oceniły w postępowaniu administracyjnym, że nie były w stanie dostarczyć Komisji bliższych szczegółów w tym przedmiocie (zob. pkt 19 powyżej). W tej sytuacji nie można zarzucić Komisji popełnienia żadnego błędu w tym względzie.
- 555 Następnie należy stwierdzić, że uzasadnione było uwzględnienie przez Komisję, w trakcie oceny użyteczności dobrowolnej współpracy banków, okoliczności faktycznej, że nie dostarczyły jej one, łącznie ze wspólnym oświadczeniem dotyczącym okoliczności faktycznych, wszystkich dokumentów dotyczących okrągłych stołów (zob. pkt 515 powyżej). Wobec tego niekompletność załączników do wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych wpłynęła na wiarygodność tego dokumentu i zmniejszyła jego użyteczność dla pracy Komisji.
- 556 Komisja miała również obowiązek określić, czy wyjaśnienia przedstawione we wspólnym oświadczeniu dotyczącym okoliczności faktycznych pozwoliły jej na lepsze zrozumienie sprawy. Sąd jest uprawniony do zmiany tej oceny tylko w przypadku oczywistego błędu. W tym względzie Komisja mogła uznać, że banki wykorzystały ten dokument do przedstawienia ich własnego wyobrażenia na temat okrągłych stołów, a więc jako środek obrony. Takie postępowanie przedsiębiorstwa objętego dochodzeniem Komisji jest bowiem naturalne i uzasadnione. Z powyższego wynika, że taki dokument, nawet niezależnie od jego treści, nie powinien pozbawiać Komisji możliwości samodzielnego zbadania sprawy, jak również samodzielnej analizy oraz oceny okoliczności faktycznych i dowodów.
- 557 W tej sytuacji okoliczność, że w trakcie sporządzania zaskarżonej decyzji Komisja opierała się na odpisach dokumentów przedstawionych przez banki w uporządkowany sposób w załączniku do wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych, a nie na odpisach uzyskanych w drodze kontroli i żądań informacji, jak

również na części redakcyjnej wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych, nie wykazuje, że dostarczone wyjaśnienia ułatwiły merytorycznie pracę Komisji, nawet jeżeli rozpatrywanie sprawy mogło być ułatwione z technicznego punktu widzenia.

558 W konsekwencji zarzuty stron dotyczące oceny wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych przez Komisję należy oddalić.

d) W przedmiocie szczególnych zarzutów podniesionych przez RZB i BA-CA

W przedmiocie przyznania się przez RZB do antykonkurencyjnego celu porozumienia

559 Należy odrzucić twierdzenie RZB, zgodnie z którym Komisja powinna była wziąć pod uwagę wyraźne przyznanie przez niego antykonkurencyjnego celu porozumienia. Przyznanie, że kartel istnieje oczywiście mogło ułatwić pracę Komisji w trakcie dochodzenia w większym stopniu niż zwykle uznanie prawdziwości okoliczności faktycznych, tak więc Komisja może traktować w sposób odmienny przedsiębiorstwa, które potwierdziły fakty w porównaniu z tymi, które również przyznały, że istnieje kartel (ww. w pkt 333 wyrok w sprawie KTS, pkt 270). Komisja nie jest jednak zobowiązana do dokonywania takiego rozróżnienia. Do Komisji należy bowiem ocena, w każdym indywidualnym przypadku, czy takie przyznanie rzeczywiście ułatwiło jej pracę. Antykonkurencyjny cel postępowania, o którym mowa w niniejszym przypadku wynika, w odniesieniu do większości spotkań, których odbycie zostało potwierdzone przez wszystkie banki, z samego ich przedmiotu, jakim były uzgodnienia cen lub innych czynników konkurencyjnych. Wyraźne przyznanie tego celu niczego nie zmienia. Komisja nie była więc zobowiązana, w niniejszym przypadku, do obniżenia kwoty grzywny z tego powodu.

W przedmiocie dodatkowych okoliczności wskazanych przez BA-CA

560 Jeśli chodzi o 33 segregatory zawierające ponad 10 000 stron dokumentów wysłanych przez BA-CA do Komisji w kwietniu 1999 r., należy przypomnieć, że wszystkie banki, przedkładając wspólne oświadczenie dotyczące okoliczności faktycznych, usiłowały współpracować w ten sam sposób w ramach dochodzenia, tak więc równe traktowanie w ramach stosowania komunikatu w sprawie współpracy nakazuje, aby ewentualne obniżenie grzywny z tego tytułu było jednakowe dla nich wszystkich (ww. w pkt 333 wyrok w sprawie KTS, pkt 270). W tej sytuacji przekazanie dodatkowych dokumentów przez jeden z banków może uzasadniać następnie większe indywidualne obniżenie nałożonej grzywny tylko wówczas, gdy współpraca ta rzeczywiście dostarczyła nowe i użyteczne dowody w porównaniu z dostarczonymi wspólnie przez wszystkie przedsiębiorstwa. Co więcej, jak słusznie podnosi Komisja, wartość wspomnianych dodatkowych dokumentów jest odwrotnie proporcjonalna do wartości wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych: jeśli wspólne oświadczenie dotyczące okoliczności faktycznych było wyczerpujące, przekazanie nowych dokumentów przekazanych przez BA-CA nie mogło być znaczące, natomiast w przeciwnym razie użyteczność wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych należy uznać za ograniczoną.

561 W tym przedmiocie z odpowiedzi BA-CA na pytania Sądu wynika, że spośród ponad 10 000 stron przekazanych dokumentów 33 dokumenty były cytowane w zaskarżonej decyzji. Jednak wartość dobrowolnej współpracy nie zależy od ilości przekazanych dokumentów, ale od ich znaczenia i użyteczności dla stwierdzenia naruszenia. Nie można automatycznie stwierdzić, że przedłożenie ponad 10 000 stron dokumentów, z których tylko 33 ma znaczenie dla uzasadnienia zaskarżonej decyzji, ułatwiło pracę Komisji. O ile dokumenty przekazane przez BA-CA mogły przyczynić się do ustalenia naruszenia, nawet jeśli nie były cytowane w zaskarżonej decyzji, wykorzystanie ich stanowi ważny wskaźnik ich użyteczności, co BA-CA przyznał zresztą w swoich pismach procesowych. Biorąc pod uwagę fakt, że zgodnie z wyjaśnieniami złożonymi przez BA-CA, Komisja cytowała 892 dokumenty w części zaskarżonej decyzji opisującej okoliczności faktyczne, wkład wniesiony poprzez dodatkowe dokumenty przedstawione przez BA-CA należy uznać za ograniczony. Jest tak tym bardziej, że BA-CA nie twierdzi, jakoby dokumenty przekazane w kwietniu 1999 r. miały decydujący wpływ na istotne twierdzenia zaskarżonej decyzji. BA-CA przyznaje oczywiście, że w 21 przypadkach ustalenia zaskarżonej decyzji opierają się wyłącznie na jednym z dokumentów przekazanych przez niego w kwietniu 1999 r. Jednakże w sześciu spośród wspomnianych

przypadków dokument wskazany przez BA-CA był cytowany łącznie z innymi dokumentami, chyba że skarżąca dostarczyła bliższe szczegóły pozwalające na sprawdzenie jakie było właściwe znaczenie poszczególnych dokumentów. W dwóch innych przypadkach dokumenty BA-CA odwołują się do przykładów uzgodnień, których doniosłość w ramach całego kartelu jest drugorzędna (motywy 65 i 66 zaskarżonej decyzji), a w jednym przypadku chodzi o jeden spośród wielu protokołów z tego samego spotkania (motyw 248 zaskarżonej decyzji).

562 W takich okolicznościach Komisja nie była zobowiązana do przyznania z tego tytułu dodatkowego obniżenia grzywny nałożonej na BA-CA.

563 W celu udowodnienia, że Komisja wykorzystała dokumenty, które przekazał BA-CA, złożył on do Sądu wniosek o przesłuchanie jako świadka urzędnika Komisji odpowiedzialnego w szczególności za zredagowanie zaskarżonej decyzji. Biorąc pod uwagę, że wykorzystanie wspomnianych dokumentów nie wykazuje samo w sobie, że ich przedstawienie ułatwiło pracę Komisji nad kwestiami zasadniczymi, ten wniosek dowodowy nie ma bezpośredniego znaczenia dla oceny użyteczności wspomnianych dokumentów. Wobec powyższego nie należy uwzględniać wniosku o przeprowadzenie środków dowodowych.

564 BA-CA niesłusznie twierdzi również, że Komisja zobowiązana była uwzględnić z tytułu współpracy jego odpowiedź na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów. Wspomniana odpowiedź ma bowiem na celu przede wszystkim umożliwienie przedsiębiorstwu obrony jego praw, dlatego jej treść stanowi przedmiot uważnej analizy ze strony Komisji. Wpływ takiej odpowiedzi na decyzję wydaną przez Komisję wykazuje, że spełniła funkcję obronną, ale nie oznacza, że zwiększyła wartość dowodów ani że ułatwiła lub zmniejszyła pracę instytucji.

e) Wniosek

- 565 Z powyższych rozważań wynika, że zarzuty oparte na nieuwzględnieniu komunikatu w sprawie współpracy należy oddalić.
- 566 Ponadto uwzględniając wagę naruszenia, w stosunku do której wysokość grzywny ustalona przez Komisję wydaje się być nieznaczna, Sąd w ramach przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania stwierdza, że współpraca skarżących nie uzasadnia w tym przypadku żadnego dodatkowego obniżenia nałożonej na nie grzywny.

G — *W przedmiocie naruszenia zasad postępowania (sprawa T-271/02)*

- 567 Żądane ewentualne postawione przez ÖVAG i NÖ-Hypo, mające na celu uzyskanie obniżenia nałożonych na nie grzywien wskutek niezgodnego z prawem dopuszczenia FPÖ jako wnoszącej skargę do Komisji i przekazania zarzutów tej partii politycznej, nie może zostać uwzględnione.
- 568 Określone nieprawidłowości proceduralne czasami mogą oczywiście uzasadnić obniżenie grzywny, nawet jeśli nie mogą doprowadzić do stwierdzenia nieważności zaskarżonej decyzji (wyrok Trybunału z dnia 17 grudnia 1998 r. w sprawie C-185/95 P Baustahlgewebe przeciwko Komisji, Rec. str. I-8417, pkt 26–48).
- 569 Jednak tylko nieprawidłowości proceduralne, które mogą przynieść poważny uszczerbek interesom strony, która na nie się powołuje, mogą uzasadnić obniżenie

grzywny (ww. w pkt 568 wyrok w sprawie Baustahlgewebe przeciwko Komisji, pkt 30). Może tak być w szczególności w przypadku, w którym dochodzi do nieprawidłowości stanowiących naruszenie europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Takie naruszenie nie jest przywoływane w tym przypadku, a z akt nie wynika również, by zachowanie Komisji kwestionowane przez banki, w odróżnieniu od zachowania partii politycznej FPÖ, za której działania Komisja nie ponosi odpowiedzialności, mogło przynieść poważny uszczerbek ich interesom. Bez rozstrzygnięcia w przedmiocie prawidłowości zachowania Komisji, Sąd stwierdza, że rzekome nieprawidłowości, o których mowa, nie są wystarczająco poważne, by uzasadnić obniżenie grzywny, nawet przy założeniu, że zostały stwierdzone.

H — *W przedmiocie żądań obniżenia kwoty grzywien*

570 Z powyższych rozważań wynika, że żądania skarżących mające na celu uzyskanie obniżenia grzywien na podstawie kontroli zgodności z prawem muszą zostać oddalone, z wyjątkiem tych dotyczących dokładności twierdzeń odnoszących się do wspólnego udziału rynkowego PSK i PSK-B (zob. pkt 446–452 powyżej). Ponadto Sąd ocenia w ramach przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania, że nie należy obniżyć grzywny na innej podstawie.

571 Jeśli chodzi o wysokość łącznej grzywny, którą należy nałożyć na PSK i PSK-B, Sąd ocenia, w ramach przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania, biorąc pod uwagę czas trwania naruszenia i współpracę banków z Komisją, że ostateczną kwotę grzywny ustalona dla PSK (łącznie z PSK-B) w motywie 560 i w art. 3 decyzji należy obniżyć o połowę. W konsekwencji łączna grzywna nałożona na PSK i PSK-B powinna wynosić 3 795 000 EUR.

V — W przedmiocie żądania Komisji zwiększenia grzywny nałożonej na RZB

- 572 W sprawie T-259/02 Komisja wniosła do Sądu o zwiększenie grzywny nałożonej na RZB, podnosząc argument, że bank ten zaprzeczał po raz pierwszy w skardze istnieniu porozumień pomiędzy bankami dotyczących płatności transgranicznych, operacji dokumentowych, jak również kupna i sprzedaży papierów wartościowych.
- 573 W tym względzie należy ustalić, czy zachowanie RZB zmusiło Komisję — mimo oczekiwań, jakie mogła ona zasadnie wiązać ze współpracą z RZB w postępowaniu administracyjnym — do przygotowania i przedstawienia obrony przed Sądem dotyczącej zakwestionowania okoliczności faktycznych naruszenia, co do których słusznie uznała, że nie będą w przyszłości podważane przez RZB.
- 574 Znaczenie kwestii podważanych przez RZB w strukturze zaskarżonej decyzji jest minimalna. Wobec tego przeciwnie do twierdzeń podtrzymywanych przez RZB, istnienie wyżej wspomnianych porozumień dotyczących operacji transgranicznych nie jest rozstrzygające dla stwierdzenia zdolności kartelu, którego dotyczyła zaskarżona decyzja, do wpływania na handel pomiędzy państwami członkowskimi (zob. pkt 177 i 178 powyżej).
- 575 Komisja poświęciła trzy punkty swojej odpowiedzi na skargę, aby ustosunkować się do tego argumentu RZB. Przede wszystkim podsumowała argumentację skarżącej, a następnie przypominała, że RZB oświadczył, iż nie kwestionuje stanu faktycznego, i wreszcie stwierdziła, że w zaskarżonej decyzji wykazała istnienie porozumień, a dokumenty zakwestionowane przez RZB nie miały na celu udowodnienia tego, ale dostarczenie przykładów płatności transgranicznych. Przygotowanie tej obrony nie wymagało więc od Komisji szczególnego nakładu pracy.

- 576 W takich okolicznościach zwiększenie grzywny w niniejszym przypadku nie jest zasadne.

W przedmiocie żądań stwierdzenia nieważności decyzji o dopuszczeniu FPÖ jako strony wnoszącej skargę i przekazaniu jej pisma w sprawie przedstawienia zarzutów (sprawa T-271/02)

- 577 Żądanie ewentualne przedstawione przez ÖVAG i NÖ-Hypo i dotyczące stwierdzenia nieważności decyzji o dopuszczeniu FPÖ do postępowania administracyjnego i o przekazaniu jej zarzutów należy odrzucić jako spóźnione. W istocie w odpowiedzi na pytania Sądu ÖVAG i NÖ-Hypo przyznały, że zostały poinformowane o dopuszczeniu FPÖ do postępowania i o zamiarze przesłania tej partii pisma w sprawie przedstawienia zarzutów pismem Komisji z dnia 5 listopada 1999 r., podczas gdy Komisja utrzymuje, że przesłała im tę informację pismem z dnia 27 marca 2001 r. Skarga w sprawie T-271/02 została wniesiona w dniu 2 września 2002 r., a więc w każdym wypadku jest ona spóźniona w odniesieniu do tych decyzji.

W przedmiocie kosztów

- 578 Zgodnie z art. 87 § 2 regulaminu, kosztami zostaje obciążona, na żądanie strony przeciwnej, strona przegrywająca sprawę. Ponieważ skarżące w sprawach od T-260/02 do T-262/02, T-264/02 i T-271/02 przegrały sprawę, zgodnie z żądaniem strony pozwanej należy obciążyć je kosztami postępowania.
- 579 Jeśli chodzi o sprawy T-259/02 i T-263/02, z art. 87 § 3 regulaminu wynika, że w razie częściowego tylko uwzględnienia żądań każdej ze stron, Sąd może postanowić, że koszty zostaną podzielone lub że każda ze stron pokryje własne koszty.

580 W sprawie T-259/02 skarżąca przegrała w przedmiocie swojej skargi, a Komisja przegrała w przedmiocie żądania wzajemnego. Biorąc pod uwagę, że miało ono na celu zwiększenie grzywny tylko o 10%, należy stwierdzić, że skarżąca zasadniczo przegrała w odniesieniu do swoich żądań i zarzutów. W tych okolicznościach należy orzec, że RZB pokryje własne koszty i 90% kosztów poniesionych przez Komisję, a Komisja pokryje 10% własnych kosztów.

581 W sprawie T-263/02 należy orzec, że każda ze stron pokryje własne koszty.

Z powyższych względów

SĄD (druga izba)

orzeka, co następuje:

1) W sprawie T-263/02 kwota grzywny nałożonej w art. 3 decyzji Komisji 2004/138/WE z dnia 11 czerwca 2002 r. w sprawie postępowania na podstawie art. 81 WE (sprawa COMP/36.571/D-1, Banki austriackie — „klub Lombard”) na Österreichische Postsparkasse AG, w której prawa wstąpiła skarżąca, zostaje obniżona do 3 795 000 EUR.

2) W pozostałym zakresie skargi zostają oddalone.

- 3) **W sprawie T-259/02 żądanie wzajemne podniesione przez Komisję zostaje oddalone.**
- 4) **W sprawach od T-260/02 do T-262/02, T-264/02 i T-271/02 skarżące zostają obciążone kosztami postępowania.**
- 5) **W sprawie T-259/02 skarżąca pokrywa własne koszty oraz 90% kosztów poniesionych przez Komisję. Komisja pokrywa 10% własnych kosztów.**
- 6) **W sprawie T-263/02 każda ze stron pokrywa własne koszty.**

Pirrung

Forwood

Papasavvas

Wyrok ogłoszono na posiedzeniu jawnym w Luksemburgu w dniu 14 grudnia 2006 r.

Sekretarz

Prezes

E. Coulon

J. Pirrung

Spis treści

Okoliczności powstania sporu	II - 5203
I — Przedmiot sporu	II - 5203
II — Skarżące	II - 5205
A — Erste (sprawa T-264/02)	II - 5206
B — RZB (sprawa T-259/02)	II - 5206
C — RLB (sprawa T-262/02)	II - 5207
D — BA-CA (sprawa T-260/02)	II - 5207
E — Anteilsverwaltung BAWAG PSK AG (sprawa T-261/02) i BAWAG PSK Bank für Arbeit und Wirtschaft und Österreichische Postsparkasse AG (sprawa T-263/02)	II - 5207
F — ÖVAG i NÖ-Hypo (sprawa T-271/02)	II - 5208
III — Postępowanie administracyjne	II - 5209
IV — Zaskarżona decyzja	II - 5211
A — Informacje ogólne	II - 5211
B — Ustalenia dotyczące kontekstu kartelu, różnych spotkań okrągłych stołów, ich związków oraz roli spółek wiodących	II - 5212
C — Analiza argumentów banków i ocena prawna	II - 5216
D — Nakaz zaniechania naruszenia i obliczanie grzywien	II - 5218
Postępowanie i żądania stron	II - 5219
W przedmiocie wpływu restrukturyzacji dotyczącej BAWAG (sprawa T-261/02) i PSK (sprawa T-263/02)	II - 5225
Co do prawa	II - 5227
II - 5400	

I —	W przedmiocie wniosków o stwierdzenie nieważności zaskarżonej decyzji w całości	II - 5227
A —	W przedmiocie zarzutów opartych na naruszeniu zasad postępowania	II - 5227
	1. W przedmiocie raportu końcowego sporządzonego przez funkcjonariusza ds. przesłuchań (sprawy T-260/02, T-261/02 i T-263/02)	II - 5227
	a) Argumenty skarżących	II - 5227
	b) Ocena Sądu	II - 5228
	2. W przedmiocie pozycji przyznanej partii politycznej FPÖ w postępowaniu administracyjnym (sprawy T-260/02 i T-271/02)	II - 5232
	a) Argumenty stron	II - 5232
	b) Ocena Sądu	II - 5233
	3. Wnioski	II - 5236
B —	W przedmiocie zarzutów opartych na błędnej ocenie porozumień	II - 5237
	1. Uwagi wstępne	II - 5237
	2. W przedmiocie uznania okrągłych stołów za jedno naruszenie (sprawy od T-261/02 do T-263/02 i T-271/02)	II - 5238
	a) Argumenty stron	II - 5238
	b) Ocena Sądu	II - 5238
C —	W przedmiocie wyboru adresatów zaskarżonej decyzji (sprawa T-271/02)	II - 5244
	1. Argumenty stron	II - 5244
	a) Argumenty skarżących	II - 5244
	b) Argumenty Komisji	II - 5246
	2. Ocena Sądu	II - 5247
	a) W przedmiocie kryteriów zastosowanych przez Komisję i w przedmiocie wielkości banków	II - 5247
	b) W przedmiocie identyfikacji głównych okrągłych stołów	II - 5248
	W przedmiocie uzasadnienia	II - 5248
	W przedmiocie oceny znaczenia okrągłych stołów i w przedmiocie „ścisłego grona banków”	II - 5249
		II - 5401

c)	W przedmiocie częstotliwości udziału ÖVAG i NÖ-Hypo w spotkaniach głównych okrągłych stołów	II - 5250
d)	Wniosek	II - 5251
D —	W przedmiocie przeprowadzenia dowodu z dokumentów pochodzących z 1994 r. (sprawa T-271/02)	II - 5251
1.	Argumenty stron	II - 5251
2.	Ocena Sądu	II - 5251
E —	W przedmiocie zarzutów opartych na braku wpływu okrągłych stołów na handel	II - 5252
1.	Uwagi wstępne	II - 5252
2.	W przedmiocie interpretacji kryterium możliwości wpływania na handel pomiędzy państwami członkowskimi i jego zastosowania w niniejszym przypadku	II - 5254
a)	Argumenty stron	II - 5254
b)	Ocena Sądu	II - 5256
	W sprawie zasad regulujących ocenę wpływu na handel pomiędzy państwami członkowskimi	II - 5256
	W sprawie ogólnego badania transgranicznego skutku okrągłych stołów	II - 5259
	W przedmiocie możliwości wpłynięcia na handel pomiędzy państwami członkowskimi kartelu obejmującego całe terytorium określonego państwa członkowskiego	II - 5263
c)	Wniosek	II - 5265
3.	Szczególny przypadek RLB (sprawa T-262/02)	II - 5265
a)	Argumenty stron	II - 5265
b)	Ocena Sądu	II - 5265
II —	W przedmiocie skarg o stwierdzenie nieważności art. 2 zaskarżonej decyzji (sprawy T-259/02, T-264/02 i T-271/02)	II - 5268
A —	Argumenty skarżących	II - 5268
B —	Ocena Sądu	II - 5268

III —	W przedmiocie skarg o stwierdzenie nieważności art. 3 zaskarżonej decyzji ...	II - 5269
A —	Brak winy (sprawy od T-261/02 do T-263/02, T-264/02 i T-271/02)	II - 5269
	1. Argumenty stron	II - 5269
	2. Ocena Sądu	II - 5270
B —	Możliwość wyłączenia porozumień (sprawy T-262/02, T-271/02)	II - 5272
	1. Argumenty stron	II - 5272
	2. Ocena Sądu	II - 5273
C —	Wniosek	II - 5273
IV —	W przedmiocie wniosków w sprawie obniżenia nałożonych grzywien	II - 5274
A —	Uwagi wstępne	II - 5274
	1. W przedmiocie zastosowania wytycznych i komunikatu w sprawie współpracy	II - 5274
	a) W przedmiocie zarzucanego Komisji naruszenia zasady nie-działania prawa wstecz (sprawa T-264/02)	II - 5274
	b) W przedmiocie znaczenia wytycznych i komunikatu w sprawie współpracy dla sądowej kontroli zaskarżonej decyzji	II - 5275
	2. W przedmiocie sformułowania zarzutów przez skarżące	II - 5277
B —	W przedmiocie uznania naruszenia za „bardzo poważne”	II - 5279
	1. Uwagi ogólne w przedmiocie oceny wagi naruszenia	II - 5279
	2. W przedmiocie charakteru i kontekstu naruszenia	II - 5281
	a) Argumenty stron	II - 5281
	b) Ocena Sądu	II - 5283
		II - 5403

3.	W przedmiocie rzeczywistego wpływu naruszenia na rynek	II - 5288
	a) Zaskarżona decyzja	II - 5289
	b) W przedmiocie kwalifikacji argumentów BA-CA	II - 5290
	c) Argumenty stron	II - 5290
	d) Ocena Sądu	II - 5293
4.	W przedmiocie zasięgu właściwego rynku geograficznego	II - 5301
	a) Argumenty stron	II - 5301
	b) Ocena Sądu	II - 5301
5.	W przedmiocie selektywnego charakteru dochodzenia (sprawa T-259/02)	II - 5303
6.	Wnioski dotyczące wagi naruszenia	II - 5303
C —	W przedmiocie podziału adresatów zaskarżonej decyzji na kategorie i ustalenia kwot wyjściowych	II - 5304
1.	W przedmiocie przypisania Erste odpowiedzialności za naruszenie popełnione przez GiroCredit (sprawa T-264/02)	II - 5305
	a) Okoliczności faktyczne tego zarzutu i zaskarżona decyzja	II - 5305
	b) Argumenty stron	II - 5305
	c) Ocena Sądu	II - 5306
2.	W przedmiocie przypisania udziałów w rynku należących do banków „sektorów zdecentralizowanych” przedsiębiorstwom centralnym (sprawy T-259/02, T-264/02 i T-271/02)	II - 5310
	a) Zaskarżona decyzja	II - 5310
	b) Argumenty stron	II - 5312
	Argumenty skarżących	II - 5312
	— W przedmiocie prawa do obrony i uzasadnienia	II - 5312
	— W przedmiocie warunków przypisania udziałów w rynku	II - 5313
	— W przedmiocie ustaleń faktycznych i ich oceny	II - 5314
	Argumenty Komisji	II - 5318

c) Ocena Sądu	II - 5319
Uwagi wstępne	II - 5319
W przedmiocie prawa do obrony i obowiązku uzasadnienia	II - 5324
W przedmiocie zgodności z prawem postępowania Komisji w świetle osobistej odpowiedzialności za naruszenia prawa konkurencji	II - 5326
W przedmiocie pozostałych zarzutów dotyczących zgodności z prawem podejścia Komisji	II - 5328
— W przedmiocie zgodność podejścia Komisji z wytycznymi	II - 5328
— W przedmiocie domniemanego naruszenia zasady równego traktowania	II - 5330
— W przedmiocie wyroku w sprawie SCK i FNK przeciwko Komisji	II - 5331
W przedmiocie zarzutów dotyczących ustalenia stanu faktycznego i oceny roli przedsiębiorstw centralnych	II - 5331
Wniosek	II - 5339
3. W przedmiocie uzasadnienia podziału na kategorie i ustalenia kwot wyjściowych (sprawy T-260/02, T-261/02, T-263/02 i T-264/02)	II - 5339
a) Argumenty stron	II - 5339
b) Ocena Sądu	II - 5340
4. W przedmiocie domniemanego naruszenia zasady równego traktowania (sprawy T-261/02, T-263/02 i T-271/02)	II - 5342
a) Argumenty stron	II - 5342
b) Ocena Sądu	II - 5343
5. W przedmiocie określenia udziałów w rynku (sprawy T-263/02, T-264/02 i T-271/02)	II - 5346
a) Argumenty stron	II - 5346
PSK i PSK-B (sprawa T-263/02)	II - 5346
Erste i grupa kas oszczędnościowych	II - 5348
ÖVAG i grupa banków spółdzielczych	II - 5350
	II - 5405

b)	Ocena Sądu	II - 5350
	PSK i PSK-B (sprawa T-263/02)	II - 5350
	Erste i grupa kas oszczędnościowych	II - 5354
	— Grzywna nałożona na spółkę wiodącą	II - 5355
	— Oddzielna grzywna nałożona na EÖ	II - 5356
	ÖVAG i grupa banków spółdzielczych (sprawa T-271/02)	II - 5356
c)	Wniosek	II - 5357
6.	Wniosek dotyczący zaliczenia do kategorii i ustalenia kwot wyjściowych	II - 5358
D —	W przedmiocie zarzutów dotyczących czasu trwania naruszenia (sprawy T-259/02, T-261/02 i T-263/02)	II - 5358
	a) Argumenty stron	II - 5358
	b) Ocena Sądu	II - 5358
E —	W przedmiocie okoliczności łagodzących	II - 5360
	1. Uwagi wstępne	II - 5360
	2. W przedmiocie roli niektórych skarżących w okrągłych stołach (sprawy T-259/02, T-260/02, T-261/02, T-263/02 i T-271/02)	II - 5361
	a) Argumenty stron	II - 5361
	b) Ocena Sądu	II - 5363
	W przedmiocie biernej roli lub pójścia w ślad za liderem (sprawy T-259/02, T-263/02 i T-271/02)	II - 5363
	W przedmiocie roli BA-CA (sprawa T-260/02) i BAWAG (sprawa T-261/02)	II - 5366
	3. W przedmiocie zaprzestania naruszenia (sprawy T-259/02, T-261/02, T-263/02, T-264/02 i T-271/02)	II - 5368
	a) Argumenty stron	II - 5368
	b) Ocena Sądu	II - 5369

4.	W przedmiocie istnienia uzasadnionej wątpliwości co do tego, czy zachowanie ograniczające stanowi naruszenie	II - 5370
	a) Argumenty stron	II - 5370
	b) Ocena Sądu	II - 5371
5.	W przedmiocie kryzysu w sektorze bankowym (sprawa T-264/02)	II - 5374
6.	Wniosek	II - 5374
F —	W przedmiocie zarzutów opartych na naruszeniu komunikatu w sprawie współpracy	II - 5374
	1. Zaskarżona decyzja	II - 5374
	2. Argumenty stron	II - 5376
	3. Ocena Sądu	II - 5380
	a) Rozważania wstępne	II - 5380
	b) W przedmiocie odpowiedzi na żądane informacji	II - 5382
	W przedmiocie niewydania decyzji na podstawie art. 11 ust. 5 rozporządzenia nr 17 (sprawa T-259/02)	II - 5382
	W przedmiocie oceny dobrowolnego charakteru odpowiedzi na żądania informacji	II - 5383
	c) W przedmiocie oceny wspólnego oświadczenia dotyczącego okoliczności faktycznych	II - 5389
	d) W przedmiocie szczególnych zarzutów podniesionych przez RZB i BA-CA	II - 5391
	W przedmiocie przyznania się przez RZB do antykonkurencyjnego celu porozumienia	II - 5391
	W przedmiocie dodatkowych okoliczności wskazanych przez BA-CA	II - 5392
	e) Wniosek	II - 5394
		II - 5407

G —	W przedmiocie naruszenia zasad postępowania (sprawa T-271/02) ...	II - 5394
H —	W przedmiocie żądań obniżenia kwoty grzywien	II - 5395
V —	W przedmiocie żądania Komisji zwiększenia grzywny nałożonej na RZB	II - 5396
	W przedmiocie żądań stwierdzenia nieważności decyzji o dopuszczeniu FPÖ jako strony wnoszącej skargę i przekazaniu jej pisma w sprawie przedstawienia zarzutów (sprawa T-271/02)	II - 5397
	W przedmiocie kosztów	II - 5397